

Міністерство освіти і науки України
ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Навчально-методичний посібник
для здобувачів освітньо-професійного ступеня
фаховий молодший бакалавр
усіх спеціальностей
денної форми здобуття освіти

Ковель 2025

УДК 82(100)

ББК 84(0)

Б 82

Борисюк Л.В.

Зарубіжна література: навчально-методичний посібник. Ковель: ВСП «КПЕФК ЛНТУ», 2025.
155 с.

Навчально-методичний посібник розглянуто і рекомендовано до друку Вченою радою ЛНТУ (протокол № _____ від _____ 2025р.)

Рецензенти:

Мартинюк А. П., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету;

Сірук В.Г., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Потапчук О. М., кандидат філологічних наук, голова циклової комісії словесних та суспільних освітніх компонентів ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету».

У посібнику із зарубіжної літератури навчально-методичного спрямування розглянуто загальний аспект оригінальної та перекладної літератури в сучасному світі. У ньому проаналізовано вибрані твори представників різних літературних епох і періодів, починаючи від античності та закінчуючи початком ХХІ ст. Окрім того, видання містить розділ із практичними завданнями та загальні рекомендації щодо їх використання викладачами. Інші розділи розкривають методологічні засади інноваційного викладання освітнього компонента, ознайомлюють із цифровими інструментами щодо їх використання на заняттях, висвітлюють міжкомпонентну інтеграцію.

Завершальними структурними частинами книги є глосарій термінів із зарубіжної літератури та список використаних джерел.

Мета посібника – допомагати здобувачам освіти поглибити знання, а викладачам – оволодіти пошуками шляхів удосконалення заняття при викладанні викладанні зарубіжної літератури.

УДК 82(100)

© Л.В. Борисюк, 2025

© Луцький національний технічний університет, 2025

© ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж

Луцького національного технічного університету», 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. Вступ. Оригінальна і перекладна література в сучасному світі.	7
Тема 1.1. Вступ. Значення художньої літератури для людини й людства ХХІ століття. Перекладна література як важливий складник вітчизняної культури й чинник формування української нації.	7
Тема. 1.2. Етапи й шедеври античності (огляд). Гомер «Одіссея».	9
Тема. 1.3. Специфіка італійського Відродження, його основні етапи, представники. Данте Аліг'єрі. «Божественна комедія».	12
Тема. 1.4. Ренесанс в Англії. Здобутки й представники. Вільям Шекспір. «Гамлет»	16
Тема. 1.6. Багатогранність шекспірівських характерів. Відкритість твору в часі.	21
Тема. 2.1. Романтизм у Німеччині. Ернст Теодор Амадей Гофман. «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер».	24
Тема. 2.2. Розвиток романтизму в США. Волт Вітмен. «Листя трави».	28
Тема. 2.3. Тематика, проблематика, композиція збірки «Листя трави».	32
III. Роман ХІХ ст.	35
Тема. 3.1. Роман як жанр літератури, його формування і провідні ознаки. Стендаль. «Червоне і чорне».....	35
Тема. 3.2. Конфлікт молодого людини та суспільства. Образ Жульєна Сореля.....	38
Тема. 3.4. Дискусія: краса й моральність у романі «Портрет Доріана Грея».	44
IV. Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці.....	48
Тема. 4.1. Модернізм: напрям і течії. Шарль Бодлер. «Квіти зла».	48
Тема. 4.2. Поль Верлен. «Поетичне мистецтво», «Осіньна пісня».	51
V. Драматургія кінця ХІХ – початку ХХ ст.	58
Тема. 5.1. Моріс Метерлінк. «Синій птах».....	58
VI. Сучасне читання в юнацькому читанні.	61
Тема. 6.1. Ромен Гарі «Повітряні змії».	61
Тема. 6.2. Йоанна Ягелло. «Кава з кардамоном».	64
VII. Вступ. Література. Мораль. Людяність.	68
Тема. 7.1. Німецьке Просвітництво та його вплив на розвиток Європи. Йоганн Вольфганг Гете. «Фауст».	68
VIII. Модернізм.	72
Тема. 8.1. Франц Кафка. «Перевтілення».	72
Тема. 8.2. Альбер Камю. «Чума».	76
IX. Шедеври європейської лірики першої половини ХХ ст.....	80

Тема. 9.1. Гійом Аполлінер. «Алкоголі. Вірші 1898 – 1913 рр.», «Каліграми. Вірші Миру і Війни».....	80
Тема. 9.2. Райнер Марія Рільке. «Згаси мій зір...», «Орфей, Еврідіка, Гермес».	84
Тема. 9.3. Федеріко Гарсія Лорка. «Про царівну Місяцівну», «Гітара».	87
X. Антиутопія у світові літературі.	91
Тема. 10.1. Джордж Орвелл. «Скотоферма».	91
XI. Проблема війни і миру в літературі XX ст.	94
Тема. 11.1. Бертольд Брехт. «Матінка Кураж та її діти».	94
Тема. 11.2. Генріх Белль. «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Пауль Целан. «Фуга смерті».	98
XII. Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини XX ст.	103
Тема. 12.1. Ернест Міллер Гемінгвей. «Старий і море».....	103
Тема. 12.2. Габріель Гарсія Маркес. «Стариган із крилами».....	107
XIII. Література другої половини XX – початку XXI ст.	110
Тема. 13.1. Милорад Павич. «Скляний равлик	110
XIV. Сучасна література в юнацькому читанні.	114
Тема. 14.1. Джон Майкл Грін. «Провина зірок».	114
XV. Методологічні засади інноваційного викладання зарубіжної літератури.	119
XVI. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВИКЛАДАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	125
XVII. Міждисциплінарна інтеграція у викладанні зарубіжної літератури	129
XVIII. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	135
XIX. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.....	136
Тема. 19.1. ГОМЕР «ОДІССЕЯ»	136
Тема. 19.2. ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР «ГАМЛЕТ»	138
Тема. 19.3. ОСКАР ВАЙЛЬД. «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ».	140
Тема. 19.4. ФРАНЦ КАФКА. «ПЕРЕВТІЛЕННЯ».....	142
Тема. 19.5. АЛЬБЕР КАМЮ. «ЧУМА».	144
Тема. 19.6. ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ. «СКОТОФЕРМА».....	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	150
ГЛОСАРІЙ.....	152

ПЕРЕДМОВА

□ Актуальність видання

Сучасна система освіти функціонує в умовах упровадження компетентнісного підходу, ідей Нової української школи та активної цифровізації освітнього процесу, що зумовлює потребу в оновленні змісту й методів викладання зарубіжної літератури. Особливої актуальності набуває формування у здобувачів освіти критичного мислення, читацької культури, комунікативних і творчих умінь, здатності до інтерпретації художнього тексту та усвідомлення його культурної цінності.

□ Інноваційність посібника

Навчально-методичний посібник з освітнього компонента «Зарубіжна література» орієнтований на практичні потреби сучасного викладача та здобувачів освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр усіх спеціальностей денної форми здобуття освіти. Відповідає чинним освітнім програмам і нормативним документам для закладів фахової передвищої освіти. У посібнику розглянуто загальні аспекти оригінальної та перекладної літератури в сучасному культурному контексті, проаналізовано вибрані твори світової літератури від античності до початку XXI століття. Видання містить розділ із практичними завданнями та рекомендаціями щодо їх використання в освітньому процесі.

Система запитань і завдань побудована з урахуванням різного рівня складності та охоплює репродуктивні, аналітичні, творчі види діяльності. Вона сприяє активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, розвитку логічного, критичного й образного мислення, умінь аналізувати художній текст, порівнювати твори, узагальнювати, аргументовано висловлювати та захищати власну позицію, брати участь у дискусії.

Окремі розділи посібника присвячено методологічним засадам інноваційного викладання освітнього компонента «Зарубіжна література», використанню цифрових інструментів у освітньому процесі та міжкомпонентній інтеграції.

□ Практичне значення посібника

Практичне значення посібника полягає в можливості його використання під час аудиторних і факультативних занять, організації самостійної роботи здобувачів освіти, а також у процесі професійної самоосвіти викладачів. Матеріали є варіативними та можуть адаптовуватися до різних рівнів підготовки й форм навчання.

□ Виховний і культурологічний потенціал

Посібник має виразний виховний і культурологічний потенціал, сприяє формуванню читацької культури, естетичного смаку, ціннісного ставлення до художнього слова та орієнтації в надбаннях світової літератури. Структура видання – логічна й послідовна; завершальними складниками є глосарій літературознавчих термінів і список використаних джерел, що підвищує його науково-методичну цінність.

◆ **Мета посібника** – сприяти поглибленню знань здобувачів освіти та допомогти викладачам у пошуку ефективних шляхів удосконалення занять із зарубіжної літератури.

Отже, запропонований навчально-методичний посібник буде корисним здобувачам освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» спеціальностей денної форми здобуття освіти, викладачам, а також усім, хто цікавиться життям і творчістю видатних митців. Адже література занурює у світ духовних цінностей, допомагає по-новому осмислити життя й долучитися до скарбниці мудрості та досвіду, накопичених людством протягом століть.

I. Вступ. Оригінальна і перекладна література в сучасному світі.

Тема 1.1. Вступ. Значення художньої літератури для людини й людства ХХІ століття. Перекладна література як важливий складник вітчизняної культури й чинник формування української нації.

Художня література здавна є одним із наймогутніших засобів пізнання світу, виховання особистості й формування духовних цінностей людства. Вона відображає історію, культуру, моральні ідеали народу, передає досвід поколінь і водночас відкриває простір для творчості, уяви, внутрішнього розвитку. Через художнє слово людина вчиться співпереживати, розуміти інших, відчувати гармонію і красу навколишнього світу. У літературі зосереджено досвід людства, його віра, сумніви, пошуки сенсу життя — усе те, що робить людину Людиною.

У ХХІ столітті, добу стрімких технологічних змін і глобалізації, художня література не втрачає своєї актуальності. Навпаки, вона стає засобом духовного самозбереження в епоху інформаційних перевантажень. Книги допомагають людині зупинитися, замислитися над сенсом буття, осмислити власні почуття й вибори. Через діалог із письменником читач відкриває нові горизонти мислення, вчиться критично ставитися до світу, шукати істину, виховує моральну стійкість і вміння співчувати. Література розвиває уяву, естетичний смак, мовну культуру, формує вміння розуміти метафору, символ, підтекст — отже, виховує цілісну, мислячу особистість.

У сучасному світі художня література виконує ще одну важливу функцію — комунікативну. Вона є засобом культурного діалогу між народами, допомагає зрозуміти й прийняти іншу ментальність, зруйнувати стереотипи й упередження. Саме через літературні образи різних епох і країн людина може пізнати не лише світ навколо себе, а й самого себе. Твори світової класики, від Гомера до Камю, від Шекспіра до Рільке, формують спільний гуманістичний простір, у якому звучить голос кожного народу і водночас відлунює єдина мелодія людяності.

Особливе значення для розвитку національної культури має перекладна література. Вона відкриває українському читачеві духовні надбання інших народів, сприяє збагаченню мови, розширює інтелектуальні горизонти. Через переклади світових шедеврів українська література увійшла до кола європейської культурної традиції, засвідчила здатність нашої мови передавати найтонші відтінки художньої думки. Переклад став не просто технічним процесом, а актом творчості, культурним подвигом, який об'єднує нації.

Для України, яка пройшла складний шлях державного становлення, перекладна література відіграла й продовжує відігравати важливу роль у формуванні національної самосвідомості. Знайомство з творами Данте, Шекспіра, Гете, Гофмана, Бальзака, Камю, Гемінгвея чи Маркеса виховує почуття належності до великої європейської цивілізації, утверджує думку, що українська культура є рівноправною частиною світової. Пізнаючи інші культури, українці водночас глибше усвідомлюють власну унікальність і духовну силу.

Художнє слово об'єднує минуле і сучасне, національне й загальнолюдське, матеріальне й духовне. У ньому живе душа народу, його історія, пам'ять, мрії й сподівання. У добу цифрових технологій література залишається простором, де народжується справжнє людське спілкування — щире, глибоке, емоційне. Вона дає змогу кожному відчувати власну причетність до безмежного світу духовності, долучитися до діалогу культур і зрозуміти, що попри всі відмінності людей об'єднує спільне прагнення до краси, добра і правди.

Отже, вивчення художньої літератури, зокрема перекладної, є важливим чинником розвитку особистості, формування світогляду, громадянської позиції, національної гідності. Воно розвиває мислення, збагачує внутрішній світ, виховує любов до рідної мови та повагу до культур інших народів. Саме тому зарубіжна література має особливе місце у системі гуманітарної освіти: вона сприяє становленню духовно зрілої, морально стійкої, творчої людини, здатної мислити глобально, діяти гуманно і зберігати власну культурну ідентичність у світі, що швидко змінюється.

Мета і завдання курсу

Метою вивчення зарубіжної літератури є формування в здобувачів освіти цілісного гуманітарного світогляду, розвиток естетичного смаку, читацької культури, здатності до аналізу й інтерпретації художнього тексту, виховання моральних і духовних цінностей, патріотизму та поваги до культурних надбань людства.

Основні завдання курсу:

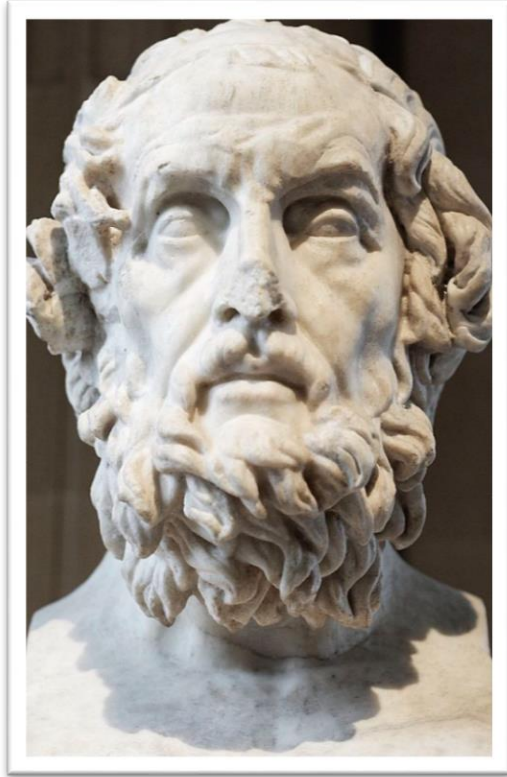
1. розкрити значення художньої літератури у розвитку людства та становленні особистості;
2. ознайомити з найвизначнішими творами світового письменства, їхніми авторами, епохами і напрямками;
3. сформувати вміння аналізувати літературний твір як художнє ціле, розуміти його проблематику, ідеї, образну систему, символіку;
4. навчити здобувачів освіти порівнювати різні літературні явища, простежувати зв'язки між національними культурами;
5. виховувати любов до книги, інтерес до читання, здатність бачити у художньому слові джерело духовного збагачення;
6. сприяти усвідомленню належності України до світового культурного простору та вихованню громадянина світу, який цінує власну культуру й поважає інші.

Очікувані результати навчання: здобувачі освіти повинні знати основні літературні епохи, напрями та течії; розуміти художню своєрідність творів різних культур; уміти висловлювати власні думки щодо прочитаного, аналізувати твір у контексті часу, робити узагальнення та оцінки, порівнювати ідеї, сюжети, образи.

Тема. 1.2. Етапи й шедеври античності (огляд). Гомер «Одіссея».

Античність як колиска європейської культури

Антична література є першоджерелом духовної традиції Європи, і саме з неї бере початок більшість сюжетів, образів та ідей, що згодом живили світову культуру.

Давні греки створили систему міфів, у яких відобразили своє уявлення про світ, богів і людину. Міф став основою літературної творчості, духовним фоном, із якого виростили найдавніші шедеври. Античність називають «колискою європейської культури», адже саме в ній сформувалася ідея гармонії людини і світу, утверджено цінності мужності, розуму, гідності, вірності, шанування роду і батьківщини.

Античність (від лат. *antiquus* — «стародавній») охоплює культуру Давньої Греції та Давнього Риму. Саме ця епоха стала фундаментом європейської культури. Давні греки виробили жанри літератури, що збереглися й донині: *епічна поема, трагедія, комедія, елегія, ода, сатира, епіграма*. Античні міфи, уявлення про світ і цінності стали основою європейської духовної традиції.

Основні етапи античності: *архаїчний період*

(VIII–VI ст. до н. е.) — виникнення епосу, формування міфології; Гомер («Іліада», «Одіссея»), Гесіод, *класичний період* (V–IV ст. до н. е.) — розквіт трагедії й комедії; Есхіл, Софокл, Еврипід, Арістофан; філософія Платона й Аристотеля *еліністичний період* (III–I ст. до н. е.) — розвиток лірики, науки й бібліотек; Калімах, Теокрит, *римська література* (I ст. до н. е. – V ст. н. е.) — Вергілій («Енеїда»), Овідій, Гораций, Цицерон.

Народження поета, який увібрав досвід свого часу

У центрі духовного життя Давньої Греції стояла постать співця — носія пам'яті поколінь. Саме з цього середовища вийшов Гомер — легендарний творець двох найдавніших європейських поем, «Іліади» та «Одіссеї». Перехід від міфологічного мислення до художнього осмислення світу відбувся саме у гомерівських творах. Там, де міф подає готовий образ світу, поема Гомера показує людину в дії, у боротьбі, у виборі шляху. Його творчість стала першою вершиною європейської літератури й вплинула на подальший розвиток світового письменства.

Життя, творчість і значення Гомера

Про життя Гомера достовірних фактів немає. Античні джерела вказують лише на те, що він жив приблизно у VIII столітті до н. е. і був сліпим співцем. Сліпота

для давніх греків не була вадою, навпаки — символізувала духовне бачення. Саме тому образ Гомера часто подавали як мудреця, що володіє надзвичайним даром проникати в суть людських почуттів і подій.

З Гомером пов'язують два найвидатніших епічних твори людства — «Іліаду» та «Одіссею». Вони були записані пізніше, але спиралися на усну традицію, що передавалася співцями впродовж століть. Їхня художня мова, образність, філософська глибина і майстерність побудови сюжету стали основою для подальшої європейської літературної традиції.

Гомер вплинув на розвиток мистецтва багатьох епох: його сюжетні лінії повторюються в середньовічній, ренесансній, новітній літературі; мотиви «Одіссеї» присутні в картині світу Європи, а образ Одіссея став одним із перших «вічних образів».

Поема «Одіссея»: загальна характеристика

Поема «Одіссея» є одним із найвеличніших творів світової літератури, що поєднує міфологічне мислення давніх греків, народну фантазію та спостереження за повсякденним життям. У центрі сюжету — образ мудрого, відважного й винахідливого Одіссея, царя острова Ітака, який після десяти років Троянської війни ще десять років мандрує морями, прагнучи повернутися додому.

Міфологічні елементи поеми

Міфологічні мотиви у творі визначають його художній світ. Греки вірили, що за подіями людського життя стоять боги, які можуть допомагати або карати, втручаючись у долю людини. Так і в «Одіссеї» головним рушієм подій є воля богів: Посейдон переслідує Одіссея за осліплення свого сина, циклопа Поліфема; Афіна, навпаки, оберігає героя, допомагаючи йому пройти всі випробування. Божественні втручання підкреслюють не слабкість, а стійкість і винахідливість героя, адже саме завдяки розуму, кмітливості й дипломатії Одіссей долає всі випробування.

Пригодницька лінія твору

Пригодницькі елементи створюють динаміку сюжету й утримують інтерес читача. Одіссей зустрічається з численними чудовиськами та загадковими істотами: сиренами, Сциллою й Харибдою, чаклункою Кіркою, німфою Каліпсо. Кожна пригода символізує певне випробування людського духу — спокусу, страх, боротьбу з долею чи слабкістю. У подорожі героя вгадується не лише пошук рідного дому, а й шлях до самопізнання, до духовної зрілості, до розуміння справжніх цінностей — родини, вірності, любові, честі.

Побутові елементи

Побутові елементи надають поемі реалістичного звучання. Гомер докладно описує обряди гостинності, святкування, трудові сцени, побут грецьких родин. Картини життя Пенелопи й Телемаха, сцени в палаці Алкіноя чи в домі пастуха Евмея показують, як жили звичайні люди, як ставилися до праці, до сімейних стосунків, до гостей. Ці описи створюють атмосферу живої дійсності й наближають поему до реального світу, роблячи її зрозумілою і сучасному читачеві.

«Одіссея» поєднує міф і реальність, фантастику й побут, високе й буденне. У ній світ богів і героїв переплітається зі світом людських почуттів. Саме тому поема не лише розповідає про далеку епоху, а й утверджує вічні моральні цінності — вірність, любов до батьківщини, мужність і розум.

Образи Одіссея, Пенелопи й Телемаха

Образ *Одіссея* символізує людину, яка долає труднощі, не втрачаючи гідності й віри у власні сили. Його шлях — це шлях духовного вдосконалення, повернення додому й гармонії зі світом. *Пенелопа* уособлює вірність і жіночу мудрість. *Телемах* — символ надії, продовження роду й відновлення справедливості.

«Одіссея» — це не просто героїчна поема про мандри й подвиги. Це філософське осмислення людського життя як безперервної дороги, на якій випробування стають умовою зростання. Твір навчає мужності, витримці, відданості сім'ї, любові до батьківщини. Його моральна й художня сила не втрачає актуальності впродовж тисячоліть, адже кожна людина, як і Одісей, у своїх пошуках істини проходить через власні бурі, спокуси й випробування.

Отже, «Одіссея» Гомера — це синтез міфології, життєвої реальності та пригодницької фантазії. Твір став духовним кодом людства, адже повторює універсальні мотиви подорожі, боротьби з долею, спокуси, вірності й повернення. У цьому творі зароджується європейська ідея гармонії людини й світу, яка визначила розвиток літератури й культури наступних епох.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Яку літературу називають античною?
2. Поясніть, як формулює своє завдання поет у заспіві до «Одіссеї».
4. Знайдіть у тексті зачину поеми, до кого звертається Гомер за натхненням.
5. Простежте, про кого йдеться у заспіві до «Одіссеї».
6. Дослідіть, якими епітетами характеризує автор Одіссея.
7. Доведіть, що кіклоп Поліфем — дикий велетень, що «ні законів, ні права не знає».
8. Розкажіть, як саме врятувався Одісей із товаришами від кіклопа Поліфема.
9. Поміркуйте, чи личить героєві в цьому епізоді епітет «мудрий». Відповідь обґрунтуйте.
10. Опишіть, яким ви уявляєте кіклопа Поліфема.
11. Поясніть, символом чого стали образи Одіссея та Пенелопи.
12. Проаналізуйте, що оспівує та що засуджує Гомер у «Одіссеї» (за прочитаними уривками).
13. Аргументуйте, які вади суспільного життя завжди засуджували представники різних часів і народів.
14. Напишіть твір-роздум на тему «Реалістичне й фантастичне в поемі «Одіссея» Гомера».

Тема. 1.3. Специфіка італійського Відродження, його основні етапи, представники. Данте Аліг'єрі. «Божественна комедія».

Епоха Відродження, або Ренесанс, є однією з найяскравіших сторінок в історії світової культури. Вона стала перехідним етапом між середньовічним світом, побудованим на релігійній догматиці та суворій ієрархії, і новою добою гуманізму, що поставила людину в центр світобудови. Відродження зародилося в Італії в XIV столітті, а потім поширилося в інші європейські країни, започаткувавши цілковиту зміну мислення — від теоцентризму (все підпорядковано Богові) до антропоцентризму (все спрямовано на людину).

Італійський Ренесанс мав свої історичні передумови. Це розквіт міст-держав — Флоренції, Венеції, Генуї; розвиток торгівлі й ремесел; поява нових суспільних верств — освіченого міщанства, яке прагнуло знань, свободи, краси. Зростання наукових інтересів, розвиток філософії, мистецтва, архітектури, а також відкриття античної спадщини привели до формування нової системи цінностей. У центрі цієї системи опинилася людина як творець, мислитель, художник, здатний пізнавати й змінювати світ.

Етапи італійського Відродження

Італійське Відродження умовно поділяють на три етапи. *Раннє* (XIV – початок XV ст.) пов'язане з іменами **Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Джованні Боккаччо**. Вони заклали основи гуманістичного світогляду, звернулися до внутрішнього світу людини, до її особистого досвіду, почуттів, духовного пошуку. *Високе Відродження* (кінець XV – початок XVI ст.) стало часом розквіту мистецтв і наук — добою **Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаеля, Макіавеллі, Аріосто**. *Пізнє Відродження* (XVI ст.) позначене кризою гуманізму, усвідомленням складності людського буття, що виявилось в драматичних і трагічних мотивах творчості **Тассо, Кампанелли, Бруно**.

Місце в історії культури

Данте Аліг'єрі посідає виняткове місце в історії європейської цивілізації. Його творчість знаменує собою перехід від середньовічного світогляду до гуманістичного мислення Відродження, від замкненого теоцентричного бачення світу до усвідомлення цінності людської особистості. Данте став першим поетом, який зробив людину не лише об'єктом

божественного задуму, а й активним учасником космічного процесу, здатним до морального вибору, духовного очищення та пізнання істини.

В епоху, коли духовне життя Європи було цілком підпорядковане релігії, Данте створив твір, у якому поєднав християнські ідеї з філософією розуму, античними традиціями та особистим досвідом. Його «Божественна комедія» стала не лише вершиною середньовічної літератури, а й першим зразком нової гуманістичної поеми, у якій людина розглядається як мікрокосм — частина Всесвіту, але водночас вільна і відповідальна істота. Поет показав, що сенс життя полягає не лише в покорі Божій волі, а й у внутрішньому самопізнанні, у прагненні до духовної гармонії.

Данте – творець італійської літературної мови

Роль Данте в розвитку європейської культури багатовимірною. Передусім він — творець літературної італійської мови. До нього літературна творчість у Європі переважно велася латинською, і лише поодинокі автори використовували народну мову. Данте першим довів, що італійська мова здатна передати найвищі філософські та поетичні ідеї. Його мова стала основою майбутньої літературної традиції Італії, а сама поема — її мовним та культурним каноном. Згодом Петрарка і Боккаччо продовжили цю лінію, утвердивши гуманістичну літературу на національному ґрунті.

Філософські погляди Данте

Данте виступив не лише як поет, а й як мислитель-гуманіст. У своїх творах **«Про народне красномовство»**, **«Монархія»** він сформулював ідеї, які передбачили філософію Ренесансу. Він розмірковував про гармонію між духовною владою Церкви та світською владою держави, мріяв про справедливий устрій, у якому панують мудрість і закон, а не насильство. Для Данте земне життя не було лише переддвер'ям потойбічного — воно мало самостійну цінність, бо саме тут людина повинна виявити свою моральну сутність.

Велич Данте полягає і в тому, що він зробив літературу універсальним дзеркалом людського буття. У його поемі знайшли відображення всі сфери життя — політика, мораль, філософія, релігія, наука, мистецтво. Він створив грандіозну модель світу, у якому зібрано духовний досвід цілого людства. Кожна частина **«Божественної комедії»** — це метафора духовного шляху людини: від хаосу до гармонії, від темряви до світла, від гріха до спасіння.

Вплив Данте на подальшу європейську культуру важко переоцінити. Його твори надихали митців і мислителів різних епох — від Боккаччо і Петрарки до Мікеланджело, Мільтона, Гете, Байрона, Гюго, Т.С. Еліота. Образ мандрівника Данте, який проходить через кола пекла й очищення до істини, став універсальним символом людського пошуку, моральної відповідальності та прагнення до пізнання.

Данте заклав основи того гуманістичного ідеалу, який згодом стане центральним для культури Відродження: віра в силу людського розуму, у духовну гідність, у здатність людини самостійно визначати свій шлях. Його поезія навчила

європейців бачити в людині не раба обставин, а творця, здатного відродитися через любов, віру й знання.

Початок цього великого культурного руху пов'язують насамперед із постаттю Данте Аліґ'єрі — поета, мислителя, громадянина Флоренції, якого вважають «першим поетом нової Європи». Його творчість стоїть на межі двох епох — Середньовіччя і Відродження. З одного боку, Данте ще мислить у християнських категоріях спасіння, гріха, провини й благодаті; з іншого — утверджує велич людського розуму, свободу вибору, гідність особистості. Саме в його поемі **«Божественна комедія»** вперше з'являється образ людини, здатної свідомо йти шляхом морального очищення й духовного самопізнання.

Данте Аліґ'єрі народився у Флоренції 1265 року, належав до старовинного роду, здобув блискучу освіту, вивчав античну філософію, теологію, поетику. Його життя було сповнене політичної боротьби: через участь у партійних конфліктах між «білими» і «чорними» гвельфами Данте був вигнаний із рідного міста й більшу частину життя провів у вигнанні. Саме в цей час він створив свою головну поему, у якій утілює особисту драму, філософські роздуми, християнську віру й глибоку віру в духовне оновлення людини.

«Божественна комедія»: загальна характеристика

«Божественна комедія» — грандіозний поетичний твір, який складається з трьох частин: **«Пекло»**, **«Чистилище»** і **«Рай»**. Данте назвав свій твір «комедією», бо вона має щасливий кінець — шлях душі від темряви до світла, від гріха до спасіння. Епітет «божественна» з'явився пізніше, завдяки захопленню читачів і визнанню величчя поеми.

Цей твір можна розглядати як духовну подорож людини — від моральної кризи до істини. В образі мандрівника Данте зображує самого себе, а його шлях через три світи — це шлях душі, що шукає спасіння й пізнання. У **«Пеклі»** поет бачить наслідки гріхів і страждання грішників, у **«Чистилищі»** — очищення й надію, у **«Раю»** — блаженство, гармонію й єдність із Богом.

У кожній частині поеми закладено складну систему алегорій і символів. Пекло символізує людське падіння, егоїзм, зраду; Чистилище — боротьбу зі своїми вадами, прагнення до добра; Рай — духовне вдосконалення й пізнання істини. У цьому триєдиному шляху відчувається вплив середньовічної християнської теології, але також і новий гуманістичний погляд: Данте бачить людину не лише як грішника, а як істоту, здатну до самовдосконалення, до вільного вибору між добром і злом.

Важливою є ідея любові — земної й небесної, що стає рушійною силою світу. Образ Беатріче, ідеалізованої коханої поета, уособлює божественну мудрість і водночас людське почуття, що веде душу до світла. Так Данте поєднав релігійне і земне, духовне і людське, створивши нову філософію гармонії людини й Всесвіту.

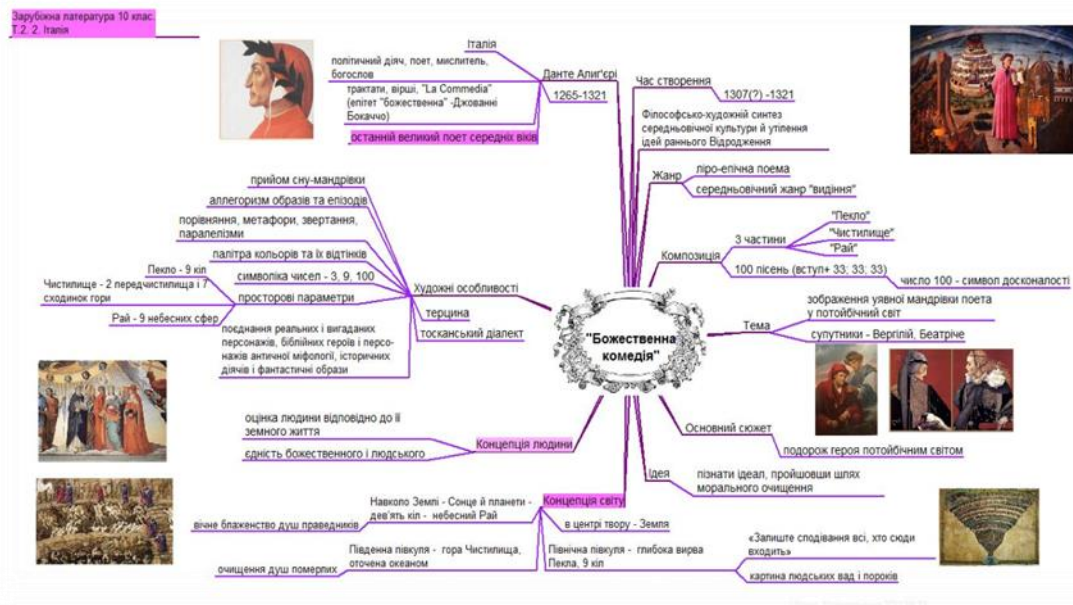

Рис. 1. Інтелект-карта «Символічна та математична структура «Божественної комедії» Данте Аліґ'єрі»

«Божественна комедія» має чітку математично-символічну структуру, що відображає середньовічне прагнення до досконалого порядку. **Поема складається з 100 пісень: вступної та 99 основних (по 33 у кожній частині).** Кожна пісня написана *терцинами* — тривіршами з римуванням за схемою *aba bcb cdc*, що створює відчуття безперервного руху. Цей ритм символізує нескінченність шляху душі до досконалості.

Пекло має дев'ять кіл, у кожному з яких караються грішники певного виду — від найменших до найтяжчих. Чистилище поділене на сім терас, що відповідають семи смертним гріхам. Рай — дев'ять небес, що символізують духовні сходи до Бога. Така система уособлює космічний порядок, у якому все має своє місце і сенс.

Композиційна будова поеми відображає ідею єдності світу — *земного, небесного і підземного*. Це модель Всесвіту, у центрі якого — людина. Данте вибудовує складну ієрархію гріхів, чеснот, пристрастей, але робить це не лише з релігійних мотивів, а й із морально-гуманістичних. Він прагне показати, що кожен учинок має наслідки, а кожна душа — свій шлях до очищення.

Мова поеми насичена символами, алегоріями, філософськими узагальненнями, але водночас вона глибоко поетична, емоційна, музикальна. Данте майстерно поєднує монументальність і живу образність, використовує яскраві описи природи, світла й тіні, кольору й звуку. Його поетика поєднує риси середньовічної містики і нового реалістичного бачення світу.

Творчість Данте стала підґрунтям нової європейської культури. У його поемі вперше прозвучала віра в гідність і свободу людини, у силу розуму й морального вибору. «Божественна комедія» поєднала в собі середньовічну віру і ренесансний

гуманізм, створивши філософсько-художній синтез, що вплинув на подальший розвиток літератури, мистецтва, філософії.

Образ мандрівки душі Данте став символом духовного шляху кожної людини. Його поема вчить, що навіть у світі, сповненому гріхів і хаосу, існує шлях до світла — через пізнання, любов і віру. Вона є не лише твором епохи, а й вічним дороговказом, який утверджує ідеали добра, справедливості, краси та мудрості.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Назвіть видатних представників Відродження. Поясніть, який їхній внесок у розвиток світової культури вас вразив найбільше і чому.
2. Сформулюйте, які гуманістичні цінності не втратили актуальності в наш час.
3. Поясніть, як була задумана автором «Божественна комедія».
4. Пригадайте, хто дав твору Данте його сучасну назву.
5. Поміркуйте, що означає епітет божественна в назві поеми.
6. Розкрийте особливості композиції «Божественної комедії». Чим вона вирізняється?
7. Розкрийте концепцію світу в «Божественній комедії».
8. Поміркуйте, чому Пекло змальовано в «Божественній комедії» найяскравіше.
9. Складіть резюме про концепцію світу й людини у творі Данте.
10. Пригадайте, з чого починається Пісня V.
11. Дослідіть, які знайомі імена ви зустріли в Пісні V. Про кого тут ідеться?
12. Проаналізуйте, який настрій створює поет у читача, перш ніж розповісти історію кохання Паоло і Франчески.
13. Підсумуйте, які алегоричні образи та епізод із твору вам запам'яталися найбільше і чому.
14. Об'єднайтеся в пари й підготуйте постер (реklamний плакат) до Пісні першої «Божественної комедії». Складіть відгук про співпрацю та її результати і прокоментуйте, чим вона була для вас корисною.

Тема. 1.4. Ренесанс в Англії. Здобутки й представники. Вільям Шекспір. «Гамлет»

Епоха Відродження в Англії стала періодом надзвичайного піднесення духовної, наукової та мистецької культури. Ця доба охоплює XVI – початок XVII століття і пов'язана насамперед із часом правління Єлизавети I, коли країна переживала економічне та політичне зміцнення, утверджувалася національна свідомість, розвивалася освіта, книгодрукування, розширювалися межі знання про людину і світ. Саме тоді англійська література, що спиралася на багаті народні традиції, досягла небувалого розквіту.

Англійський Ренесанс мав свою особливу специфіку. На відміну від італійського, який спирався на античну спадщину, англійське Відродження виростало з середньовічних джерел — народної драми, мораліте, балад. У ньому

поєдналися риси гуманізму, національного патріотизму й релігійної віри. Англійські гуманісти — Томас Мор, Едмунд Спенсер, Крістофер Марло, Френсіс Бекон — осмислювали нове місце людини у світі, її гідність, свободу думки, право на щастя.

Найповніше дух цієї доби втілюється у творчості Вільяма Шекспіра — драматурга, який зумів поєднати філософську глибину з художньою силою, психологічну правду з поетичною красою. Англійський Ренесанс дав світу імена видатних мислителів — Томаса Мора, автора «Утопії», філософа Френсіса Бекона, поетів Едмунда Спенсера, Філіпа Сідні, драматургів Джона Лілі, Томаса Кіда, Бена Джонсона та Крістофера Марло. Але найвищого злету гуманістична думка і мистецтво слова досягли у творчості Вільяма Шекспіра.

Життя і творчість Вільяма Шекспіра

Вільям Шекспір (1564–1616) народився у Стретфорд-на-Ейвоні, працював актором і драматургом у Лондоні. Його творчість охоплює понад тридцять п'єс — трагедій, комедій, хронік — у яких він створив грандіозну енциклопедію людського життя. У центрі його драм завжди — людина, її пристрасті, сумніви, пошуки сенсу. Для Шекспіра немає героїв абсолютно добрих чи злих: кожна особистість складна, суперечлива, у ній співіснують добро і зло, світло і тінь. Саме в цій глибині психологічного аналізу полягає головна новаторська риса його драматургії.

«Гамлет»: сюжет і конфлікти

Найвищим досягненням Шекспіра стала його трагедійна творчість. Серед численних трагедій особливе місце посідає **«Гамлет, принц данський»** — вершина не лише творчості митця, а й усієї європейської драматургії. Цей твір вийшов далеко за межі свого часу, ставши філософським дослідженням людської свідомості, морального вибору й трагедії мислячої людини у світі зла. Дія трагедії відбувається в Данії, у замку Ельсінор, де панує атмосфера страху, брехні та лицемірства. Головний герой, принц Гамлет, дізнається від привида свого батька, що той був убитий рідним братом — королем Клавдієм, який одружився з вдовою, королевою Гертрудою. Усвідомлення цього злочину руйнує внутрішній світ героя, ставить його перед вибором: помститися за зло чи зберегти чистоту душі.

Гамлет — не звичайний месник. Це мисляча людина, інтелектуал, який намагається осмислити події, перш ніж діяти. Його внутрішня драма — боротьба між обов'язком і совістю, між розумом і почуттями. Знаменитий монолог «Бути чи не бути?» — не просто роздум про смерть, а медитація про сенс життя, про право на вибір, про ціну існування у світі, де зло часто перемагає добро.

Символіка та образи персонажів

Серед провідних мотивів твору — мотив смерті, самопізнання, обов'язку, сумніву, помсти, розпаду світу. *Замок Ельсинор* уособлює зіпсований світ, у якому панує лицемірство. *Образ черепа Йорика* — це нагадування про неминучість смерті, про тлінність слави й суєтність людських амбіцій. *Постать Офелії* символізує чистоту, що гине у зіткненні з цинізмом і жорстокістю. *Гораціо* — голос розуму й вірності, єдиний, хто виживає, щоб розповісти правду світові. Усі ці образи створюють багатогранний морально-філософський світ, у якому людина постає водночас слабкою і величною.

Філософська та моральна проблематика

Філософська глибина трагедії полягає у тому, що Шекспір ставить питання, актуальні для всіх часів: що робить людину людиною? Чи можливо жити чесно у світі лицемірства? Чи є у людини право карати зло? Чи не стає вона сама злочинцем, здійснюючи помсту? Гамлет не просто бореться з ворогами — він бореться із самим собою, із сумнівом, із власною слабкістю. Його трагедія — у надмірній свідомості, у тому, що він бачить світ занадто ясно й не може знайти в ньому моральної опори.

Трагедія також показує зіткнення світу духовних цінностей і світу політичного цинізму. Клавдій уособлює владу, побудовану на брехні та крові, тоді як Гамлет — моральну правду, яка не може примиритися з несправедливістю. Їхнє протистояння символізує боротьбу добра і зла, духу і матерії, ідеалу і реальності.

Значення трагедії для літератури та культури

Шекспір у «Гамлеті» досяг вершин драматургічної майстерності. Він уперше показав, що трагедія може розгортатися не лише у зовнішніх подіях, а у внутрішньому світі героя. Конфлікт розуму і серця, сумніву і віри, дії і бездіяльності — це внутрішній простір трагедії, де відбувається справжня боротьба. Мова трагедії — поетична, багатозначна, насичена афоризмами й глибокими роздумами. Кожна репліка містить підтекст, кожен монолог — цілу філософію.

У цій поемі в драматичній формі поєднуються висока поезія й сувора правда життя. Саме тому Шекспір став не лише генієм англійської літератури, а й моральним авторитетом для всієї європейської культури.

Трагедія «Гамлет» залишається актуальною й сьогодні, бо ставить питання, на які людство не має остаточних відповідей: як відрізнити істину від брехні, як залишитися чесним у світі лицемірства, чи може людина змінити світ, не зруйнувавши себе. У цьому полягає безсмертя Шекспіра — у здатності говорити про вічне мовою, зрозумілою кожній епосі.

Тема. 1.5. Гамлет – один із вічних образів світової літератури.

Художній простір трагедії та моральний занепад Данії

Художній світ трагедії Вільяма Шекспіра «Гамлет» — це не просто сцена королівського двору Данії, а багатовимірний символічний простір, у якому відображено драму людського буття, моральний стан суспільства, боротьбу світла і темряви, істини та облуди. Замок Ельсинор, де розгортаються події, є втіленням замкненого світу, просякненого брехнею, підозрою, фальшем. Його стіни немов би тримають у собі атмосферу зради, інтриг і страху, у якій душа людини задихається. Саме тому Гамлет промовляє слова, що стали афоризмом: «Щось згнило в державі датській».

Данське королівство в трагедії — це не лише конкретна держава, а символ морального розпаду, духовного занепаду влади і суспільства. Тут правда знищена під тягарем політичних інтриг, чесність виглядає як божевілля, а вірність — як небезпечна наївність. У цьому світі кожен грає роль: *Клавдій* удає турботливого короля, *Гертруда* — люблячу матір, *Полоній* — мудрого радника. Але всі ці ролі приховують духовну порожнечу. Отже, Ельсинор постає не просто географічним місцем, а моральним простором зіпсованої цивілізації, де панує духовна хвороба — гниття совісті.

Шекспір створює замкнений простір, у якому немає виходу. Королівський двір стає моделлю всього суспільства, ураженого страхом і лицемірством. Проте цей художній простір має й іншу площину — внутрішню, духовну. Вона розгортається у свідомості Гамлета, для якого Данія — це не лише місце злочину, а й символ власної душі, розірваної між добром і злом. Його внутрішній Ельсинор — це світ сумнівів, болю, пошуків істини. У цьому сенсі простір трагедії — подвійний: зовнішній, що відображає зіпсованість суспільства, і внутрішній, що відображає кризу особистості.

Образ Гамлета як універсальний символ людської особистості

Гамлет — єдиний, хто бачить справжню суть навколишнього світу. Його очі відкриті на неправду, і саме це знання стає його прокляттям. Він відчуває себе чужим у державі, де правда небезпечна, а лицемірство — норма. Світ, у якому він живе, втратив моральний порядок, а разом з ним і гармонію. Королівство стає символом усієї людської цивілізації, яка втратила духовну опору, і водночас — дзеркалом самої людини, що шукає сенс у хаосі буття.

Важливу роль у створенні цього простору відіграє атмосфера темряви, тіней, нічних сцен. Дія трагедії розпочинається вночі, біля вежі замку, коли сторожа бачить привида — вісника минулого, який приносить правду, що руйнує ілюзії. Темрява у творі — не лише умова дії, а символ духовного мороку, у який занурене суспільство. Світло — рідкісний гість у цьому просторі, воно з'являється лише як проблиск надії чи прозріння. Таким є зіткнення Гамлета з привидом, його зустріч із власною совістю, його останні слова перед смертю.

Шекспір створює символічну топографію морального світу: Пекло — це Данія, Рай — недосяжна мрія про правду, а чистилище — душа Гамлета, що бореться між вірою і розчаруванням. Простір трагедії нагадує пастку, у якій навіть шляхетна душа не може залишитися чистою. Але саме в цьому світі герой проявляє справжню велич — не у перемозі, а у пошуках істини.

Гамлет — це не просто принц Данії, а універсальний образ людини, яка опинилася в конфлікті з реальністю. Його драма — це драма кожного, хто бачить несправедливість і не може з нею змиритися. Він мислить і страждає, сумнівається і шукає сенс, прагне дії, але розуміє, що будь-яка дія несе моральну відповідальність. У цьому полягає вічна суперечність людської природи: бажання змінити світ і страх зруйнувати його остаточно.

Образ Гамлета став символом європейського гуманізму — людини, яка мислить, відчуває, сумнівається, але не зраджує себе. Його трагічна сила полягає не в поразці, а у здатності залишатися чесним навіть тоді, коли все навколо спотворене. Гамлет не є героєм-воїном у традиційному сенсі — він борець духовного плану, мислитель, що веде битву з хаосом у собі й навколо себе. Саме тому він близький людині будь-якого часу.

Вічність образу Гамлета пояснюється тим, що в ньому втілено універсальні питання людського існування. Хто я у цьому світі? Який сенс життя і смерті? Де межа між добром і злом? Ці питання стояли перед людиною XVI століття і залишаються невирішеними й сьогодні. Кожне покоління знаходить у Гамлеті щось своє: одні бачать у ньому філософа, інші — борця з тиранією, ще інші — людину, яку знищила надмірна свідомість. Та в усіх інтерпретаціях він залишається символом духовної чесності, що не мириться з облудою.

Філософський зміст трагедії та її вічність

Гамлет — це «вічний образ» не тому, що він колись жив, а тому, що він живе в кожному, хто шукає істину. Його трагедія повторюється в кожній людині, яка стикається зі злом і не може мовчати. У ньому втілено боротьбу думки й совісті, розуму і серця, віри й сумніву. Його самотність — це самотність людини, яка бачить більше, ніж інші. Саме тому його постать стала символом інтелектуала, мислителя, митця, який стоїть між правдою і зрадою, між словом і дією.

У фіналі трагедії, коли Гамлет гине, його смерть сприймається не як поразка, а як очищення. З його смертю Данія отримує шанс на оновлення, а світ — урок моральної правди. Герой помирає, але залишається живим у пам'яті, бо його пошук істини не завершується зі смертю. Його слово продовжує звучати — як голос совісті людства.

Монолог «*Бути чи не бути?*» — це серце трагедії, квінтесенція її філософського змісту. У цих словах зосереджено всю драму мислячої людини: страх перед невідомістю, сумнів у справедливості, прагнення зрозуміти сенс життя. Цей монолог став вічним символом людського розуму, який не боїться ставити

найважчі запитання. Його повторюють покоління, бо в ньому — жива енергія думки, яка ніколи не згасає.

Отже, художній простір трагедії Шекспіра — це не лише Данія, а вся людська цивілізація, де добро і зло вічно борються між собою. Образ Гамлета — це вічне дзеркало, у якому людство бачить свої страхи, помилки, надії. Його слово, його сумнів, його страждання перетворюються на символ духовної боротьби, що триває у кожному серці. І поки існує людина, здатна мислити, співчувати й шукати істину, доти Гамлет залишатиметься живим — вічним образом світової літератури, уособленням людської совісті, розуму й безсмертного прагнення до правди.

Тема. 1.6. Багатогранність шекспірівських характерів. Відкритість твору в часі.

Творчість Вільяма Шекспіра посідає виняткове місце в історії світової культури. Його драми виходять далеко за межі конкретної епохи, у якій вони були створені. Шекспір відкрив нові горизонти у розумінні людини, показавши її суперечливість, глибину, здатність до мислення і морального вибору. Його герої — це не просто персонажі театральних сцен, а живі символи людського буття, які зберігають свою актуальність упродовж століть. Шекспір створив новий тип характеру, що став основою європейського реалізму та психологічної драми. Його персонажі не є уособленнями однієї риси чи ідеї — вони складні, суперечливі, живі. У кожному з них відбивається глибина людської природи. Вони мислять, відчують, вагаються, страждають, роблять помилки. Саме в цьому полягає їхня велич — у людяності.

Внутрішній конфлікт як основа шекспірівського характеру

Однією з найважливіших рис шекспірівського характеру є *внутрішній конфлікт*. Герої драм і трагедій поета постійно перебувають між двома полюсами — обов'язком і совістю, любов'ю і честю, розумом і пристрастю. **Гамлет** бореться між дією й мисленням, **Макбет** — між честолюбством і моральним страхом, **Отелло** — між коханням і ревностями, **Коріолан** — між гордістю і народним служінням, **Лір** — між владою і любов'ю. Ці протиріччя не мають однозначного розв'язання, бо вони — вічні, як сама людська природа.

Багатогранність шекспірівських характерів проявляється у тому, що вони здатні до самоаналізу. Герої Шекспіра усвідомлюють себе, розмірковують над своїми вчинками, над природою добра і зла, над сенсом життя. Саме завдяки цьому внутрішньому монологу, глибокому психологізму, вони стають близькими кожному читачеві незалежно від часу. Шекспір показав, що головна арена боротьби — не поле бою і не тронний зал, а **людське серце**.

Загальнолюдський масштаб персонажів Шекспіра

Не менш важливою особливістю є загальнолюдський масштаб його персонажів. У них зосереджено досвід усього людства. **Гамлет** — це не лише

данський принц, а мисляча людина будь-якої епохи, що шукає правду у світі брехні. **Леді Макбет** — символ згубної влади честолюбства, **Отелло** — уособлення трагічної сили ревнощів, **Король Лір** — втілення болю батька, який пізнає істину через страждання. Кожен із них — дзеркало, у якому людство бачить себе.

Відкритість творів Шекспіра в часі

Відкритість творів Шекспіра у часі — ще одна риса, що визначає його геній. Його драми не старіють, бо говорять про вічне — любов, владу, віру, зраду, смерть, сенс життя. Кожна епоха відкриває у них щось нове, бо проблеми, порушені автором, мають універсальний характер. У XVII столітті його твори сприймали як політичні притчі про владу і мораль; у XVIII — як взірці гармонії і стилю; у XIX — як психологічні трагедії про боротьбу духу; у XX — як філософські драми про кризу особистості; у XXI — як тексти, що допомагають зрозуміти сучасну людину, загублену у світі технологій і відчуження.

Рецепція Шекспіра в різні часи свідчить про його універсальність. Його читали й перекладали у всіх куточках світу, на всіх мовах, у кожній культурі знаходячи відгук. Для європейських романтиків він був пророком, який оспівав свободу духу; для реалістів — генієм, що розкрив правду життя; для модерністів — творцем символічного світу, у якому кожне слово має безліч сенсів.

В Україні твори Шекспіра посіли почесне місце у літературному каноні. Його перекладали Іван Франко, Пантелеймон Куліш, Леся Українка, Григорій Кочур, Дмитро Павличко. Українські театри неодноразово зверталися до його п'єс, зокрема до «Гамлета», «Отелло», «Короля Ліра». У кожній інтерпретації відкривається новий аспект його драм: духовна самотність, пошук правди, боротьба особистості з системою.

Особливе місце у світовій рецепції займає образ Гамлета. У різні часи його трактували по-різному. Для романтиків він був символом меланхолійного мрійника, який не може діяти у недосконалому світі. Для філософів XX століття — мислителем, який переживає кризу розуму. Для режисерів сучасності — людиною, що бореться з інформаційним хаосом і самотністю. Проте в усіх варіаціях Гамлет залишається втіленням вічної боротьби людини з неправдою, її прагненням до самопізнання.

Інтерпретації в мистецтві

Інтерпретації Шекспіра в мистецтві також свідчать про його відкритість. На основі його творів створено сотні театральних постановок, опер, фільмів, балетів, живописних і музичних композицій. Кожна культура переосмислює його драми у світлі власних проблем. Кіноінтерпретації Лоуренса Олів'є, Франко Дзефіреллі, Кеннета Брани, театральні вистави Пітера Брука, Єжи Гротовського, українські постановки Леся Курбаса — усе це свідчення живучості шекспірівського слова. Його тексти відкриті для нових форм мистецтва, бо вони універсальні за змістом і символічні за структурою.

Відкритість Шекспіра полягає і в тому, що його герої не мають остаточного тлумачення. Кожен читач, кожен актор, кожен режисер знаходить у них власний сенс. Вони — немов живі істоти, що змінюються разом із людством. Саме тому Шекспір залишається «вічно сучасним» автором. Його твори не нав'язують істину — вони спонукають до роздумів, діалогу, самопізнання.

Отже, багатогранність шекспірівських характерів і відкритість його творів у часі — це головні причини невмирущості його спадщини. Його драми — це не лише літературні тексти, а філософські книги життя. У них людина постає у всій складності — з вірою і страхом, із силою і слабкістю, з любов'ю і відчаєм. Шекспір не судить своїх героїв — він співчуває їм, розуміє їх і водночас змушує нас розуміти себе.

Його твори — це вічний діалог між минулим і сучасністю, між мистецтвом і життям, між людиною і світом. Саме тому Шекспір залишається не лише великим драматургом, а й моральним учителем людства, чия мудрість не згасає з плином віків. Його творчість — це школа мислення, школа серця, школа людяності, що відкриває перед кожним поколінням нові грані буття і вчить, що найвища цінність у світі — це людина.

Запитання і завдання для перевірки знань

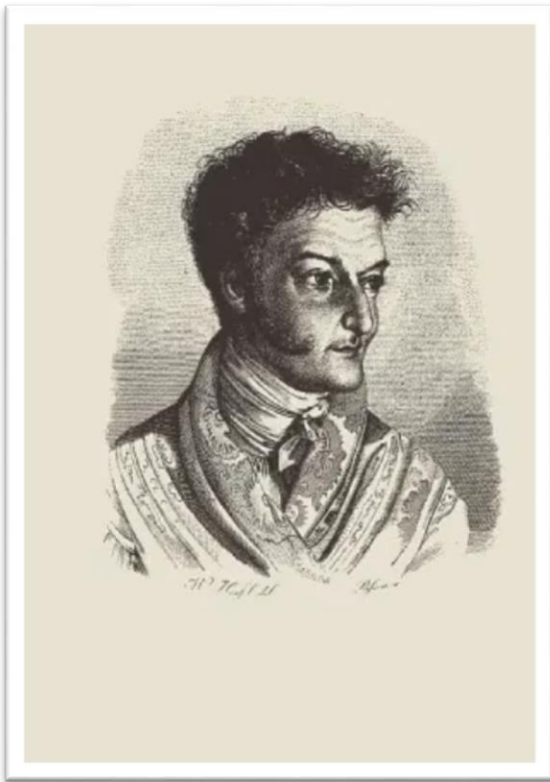
1. Поміркуйте, чому Ренесанс в Англії настав пізніше, ніж в Італії.
2. Визначте, чим відрізняється Ренесанс в Англії від Відродження в Італії.
3. Обґрунтуйте свою відповідь. Розкажіть про сюжет трагедії «Гамлет». Чи є він оригінальним у світовій літературі, чи має певну літературну історію?
4. Проаналізуйте, хто і з яких причин загинув у трагедії Шекспіра «Гамлет». На вашу думку, загибель героїв випадкова чи закономірна?
5. Схарактеризуйте образ Гамлета в різних діях трагедії: до зустрічі із Привидом; після вистави мандрівних акторів; після смерті Офелії. Як показано розвиток характеру героя у монологів і діалогів?
6. Перечитайте монолог Гамлета на початку дії III, сцена 1. Чи схожий цей Гамлет на Гамлета з I дії? Доберіть аргументи й підготуйтеся до дискусії.
7. Назвіть основні риси трагедії «Гамлет». Проілюструйте їх прикладами з тексту.
8. Знайдіть у тексті трагедії вислови, які стали крилатими. Поясніть, як ви їх розумієте.
9. Поясніть, чому Гамлет — «вічний образ» світової літератури.
10. Розкрийте, у чому своєрідність трагедії «Гамлет».
11. Дослідіть особливості сприйняття трагедії Шекспіра в різні епохи.
12. Проаналізуйте, чому роль Гамлета в усі часи залишається найбажанішою для будь-якого актора.
13. Поміркуйте, чому трагедія «Гамлет» змушує читачів і глядачів чотири століття поспіль співчувати данському принцу.
14. Вивчіть напам'ять монолог Гамлета.

II. Проза й поезія пізнього романтизму та переходу до реалізму XIX ст.

Тема. 2.1. Романтизм у Німеччині. Ернст Теодор Амадей Гофман. «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер».

Романтизм — це епоха духовного пробудження людства, що охопила кінець XVIII – першу половину XIX століття. Він виник як реакція на раціоналізм Просвітництва, на холодну логіку та обмежений утилітаризм епохи розуму. Романтики прагнули повернути світові душу, а мистецтву — духовність. Їх цікавила не зовнішня, а внутрішня правда, не суспільні форми, а таємниці людської душі.

У Європі романтизм набув різних форм: у Франції він був героїчним і революційним, в Англії — філософським і емоційним, в Італії — патріотичним. Але особливо глибокого і філософського вираження він досяг у Німеччині, де став не просто літературною течією, а цілісною світоглядною системою. Саме тут народилися головні ідеї романтичної філософії, сформувалися нові уявлення про мистецтво, людину і світ.

Німецький романтизм виріс на ґрунті ідеалізму та філософії Канта, Фіхте, Шеллінга. Він прагнув поєднати духовне і матеріальне, земне і небесне, реальне і фантастичне. Для німецьких романтиків світ був не застиглою конструкцією, а живою, мінливою гармонією, у якій усе взаємопов'язане. Вони вбачали в митцеві пророка, здатного осягнути таємниці буття, побачити невидиме, почути музику всесвіту. Мистецтво для них було не розвагою, а шляхом до істини. Провідні імена німецького романтизму — Новалис, Людвіг Тік, брати Шлегелі, Генріх Гейне, Клеменс Брентано, Йозеф фон Ейхендорф, Вільгельм Вакенродер. Але серед них особливе місце посідає Ернст Теодор Амадей Гофман, чия творчість стала вершиною романтичного гротеску, поєднанням фантастики, іронії, жаху і поезії.

Життя і творчий шлях Е. Т. А. Гофмана

Гофман — це постать надзвичайно багатогранна. Він жив у час, коли Європа переживала глибокі соціальні потрясіння — наполеонівські війни, політичну реакцію, розчарування в ідеалах революції. У цих умовах романтики, і особливо Гофман, шукали порятунку у світі уяви, музики, мрії. Його життя було непростим і

суперечливим, але саме ця боротьба між реальністю і фантазією стала джерелом його натхнення.

Ернст Теодор Амадей Гофман народився **1776 року** в Кенігсберзі, у сім'ї юриста. Він здобув юридичну освіту, але з юності мріяв про мистецтво. Його приваблювали музика, живопис, театр, література. Псевдонім “Амадей” він узяв на честь свого улюбленого композитора Вольфганга Амадея Моцарта. Гофман був не лише письменником, а й музикантом, диригентом, театральним критиком, художником і карикатуристом. Саме багатство його творчої натури визначило своєрідність його світогляду: він мислив одночасно як музикант і як поет, як митець і як мислитель.

Гофман працював судовим чиновником, що вимагало дисципліни й точності, але його справжнє життя проходило у світі фантазії. Його уява створювала цілі всесвіти, де буденне перепліталось з чудесним, де жах межував із гумором, а трагедія — із сатирою. У цій подвійності світу — ключ до розуміння його творчості.

Гофман бачив реальність як арену боротьби між духом і механізмом, між творчим началом і бездушним розумом. Він глибоко відчував трагедію свого часу — перетворення людини на «гвинтик» державної машини. Його герої — митці, музиканти, мрійники — страждають у світі, який не здатен зрозуміти їхню душу. Вони шукають гармонію, але зустрічають байдужість і зло. Так народжується гофманівський гротеск — поєднання прекрасного й потворного, смішного й страшного, реального й фантастичного.

До останніх днів, попри тяжку хворобу, він продовжував творити. Помер Гофман у 1822 році, залишивши багату літературну й музичну спадщину.

Філософія та художній світ Гофмана

Гротеск у творчості Гофмана не є просто художнім прийомом — це спосіб мислення, філософія його світовідчуття. Він показує, що у світі немає чіткої межі між добром і злом, між істиною і маренням. Людина живе на межі двох реальностей — звичайної й надприродної. У цьому пограниччі відбувається справжня драма людського існування. Його фантастика не втеча від дійсності, а її символічне відображення.

Одним із головних мотивів його творчості є подвійність людини. У багатьох його творах герой має дві натури — світлу й темну, творчу й руйнівну. Ця тема найповніше виявлена у новелі «**Піщана людина**», де студент Натанаель втрачає розум під впливом демонічної сили, і в «**Крихітці Цахесі**», де потворна істота завдяки чарам видається генієм і викликає захоплення. Гофман показує, як легко суспільство приймає ілюзію за істину, як небезпечно підміняти духовність зовнішнім блиском.

Його світ — це світ контрастів. Поряд із божевіллям існує *геніальність*, поряд із буденністю — *краса*, поруч із жорстокістю — *ніжність*. Саме ця суперечливість надає його прозі живої енергії. Його стиль поєднує іронію і трагічність, сатиру і

ліризм, буденність і фантасмагорію. Гофман умів у найпрозаїчнішому побачити диво, а у найпрекраснішому — тінь зла.

Музика відігравала особливу роль у його житті та творчості. Він вважав її найвищим мистецтвом, здатним передати те, чого не може слово. Його герої часто музиканти, які через музику прагнуть до абсолюту. Але музика у нього — не лише гармонія, а й пророцтво, сила, що відкриває двері в інший світ. У новелі «**Кавалер Глюк**» і в оповіданні «**Дон Жуан**» він показує митця як посередника між земним і небесним.

Вплив Гофмана на світову літературу величезний. Його ідеї надихали Бальзака, По, Достоевського, Гоголя, Булгакова, Кафку. У його фантастиці поєдналися передчуття психологізму й символізму, глибоке розуміння темних сил підсвідомого. Він став предтечею не лише модернізму, а й усієї європейської містичної прози XIX–XX століть.

«Крихітка Цахес» як філософська притча

Особливе місце у творчості письменника посідає повість-казка «**Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер**» (1819), у якій він з блискучою сатиричною силою показав зіткнення двох світів — *світу філістерів* і *світу ентузіастів*. У цьому творі розкрито основний ідейний конфлікт усієї творчості Гофмана — боротьбу між духовністю й обивательщиною, між творчою свободою й обмеженим здоровим глуздом.

Сюжет казки на перший погляд простий: фея Розабельверде наділяє потворного хлопчика Цахеса магічним даром — усі добрі й талановиті вчинки інших людей приписуються йому. Отже, незначна, бездарна істота набуває слави генія, шани й високих посад, тоді як справжні таланти залишаються в тіні. У цьому гофманівському сюжеті — глибока сатирична алегорія на суспільство, яке цінує не істину, а видимість, не талант, а престиж, не зміст, а форму.

Фігура Цахеса — це символ духовної потворності, удаваної величі, що живиться сліпотою суспільства. Його зовнішня потворність не заважає йому стати улюбленцем влади, бо суспільство бачить у ньому те, що хоче бачити. Гофман показує, що головна біда людства — не сам Цахес, а ті, хто вірить у його «геніальність», хто дозволяє обману панувати. Так постає *світ філістерів* — людей обмежених, бездуховних, задоволених собою, які поклоняються успіху, комфорту й зовнішній пристойності.

На противагу філістерам у творі зображено *світ ентузіастів* — митців, учених, поетів, мрійників, які живуть ідеєю, творчістю, красою. Головний герой — студент **Балтазар** — уособлює цей духовний світ. Він любить музику, поезію, бачить красу природи і здатен до щирих почуттів. Для нього істина важливіша за вигоду, а любов — вища за будь-які соціальні переваги. Саме він розкриває обман Цахеса і знімає з нього чари, повертаючи світові моральну рівновагу.

Протиставлення філістерів та ентузіастів у казці Гофмана не обмежується лише соціальним виміром. Це символічна боротьба двох начал — духовного й

матеріального, ідеального й прагматичного. **Філістер** — це людина, позбавлена уяви, яка сприймає лише зовнішнє, видиме, не здатна до мрії. **Ентузіаст** — це митець, який бачить світ не очима, а серцем. У цій опозиції Гофман передбачив головну духовну кризу майбутньої Європи — протистояння творчості й конформізму, мистецтва й користі.

Особливості сюжету й композиції повісті

Повість-казка поєднує елементи фантастики, сатири й філософії. Сюжет побудований на контрасті чарівного й буденного. Початок твору — казковий епізод із феєю Розабельверде, яка наділяє Цахеса трьома чарівними волосинками. Далі розгортається фантастичне перевертання реальності: нікчема стає улюбленцем двору і вченим. У композиції твору поєднуються риси народної казки, сатиричної повісті й філософської притчі. Як у казці, добро перемагає — Балтазар зриває чари. Але фінал не приносить повної гармонії: світ філістерів не зникає.

Гротескні образи

Гротескні образи створюють особливу поетику твору. **Цахес** — уособлення абсурду й моральної потворності, його зовнішня нікчемність контрастує з удаваною величчю, яку бачить суспільство. **Три чарівні волосинки** — символ несправедливої влади й неправдивої слави. **Балтазар** — образ ентузіаста, митця, який бачить істину серцем. **Маг Проспер Альпанус** — мудрець, що володіє духовним зором. **Розабельверде** — двозначний образ доброї чарівниці, чий подарунок обертається хаосом.

Гротеск у творі поєднує фантастичне й реальне, комічне й трагічне, підкреслюючи духовну кризу суспільства, у якому люди не здатні відрізнити правду від омани.

Ідейний зміст і значення твору

Повість Гофмана викриває буржуазне суспільство, яке цінує вигоду понад духовність. Гофман передбачив культ зовнішнього успіху, сліпу віру в авторитети, знецінення творчості. У Цахесові він створив узагальнений образ кар'єриста й самозванця. Романтичний символізм твору пов'язаний з ідеєю двоїстості буття: істинне й удаване існують поруч, і лише духовний зір дозволяє відрізнити їх.

Твір «Крихітка Цахес» став вершиною німецького романтизму та філософською притчею про боротьбу світла і темряви, про перемогу духовності над механізмом, про ціну істини. Його ідеї зберігають актуальність і сьогодні.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Розкрийте особливості розвитку романтизму в Німеччині.
2. Поясніть, що означає термін гротеск.
3. Назвіть повне ім'я Гофмана і прокоментуйте його.
4. Поясніть, на які дві групи поділяв Гофман людей. Обміркуйте, з чим це пов'язано. До якої групи, на вашу думку, належав сам письменник?
5. Розкрийте, у чому виявляється багатогранність таланту Гофмана.

6. Напишіть нарис «Моя улюблена казка Гофмана» і розмістіть його в соціальних мережах. Визначте, кого з героїв казки можна назвати головним. Назвіть основні риси його характеру. Якою є його постать: фантастичною чи реальною?
7. Поміркуйте, чи є в казці персонаж, який утілює риси авторського ідеалу.
8. Розкрийте, яке значення має образ-символ золотих волосин.
9. Порівняйте опис у тексті малюка Цахеса справжнього і те, яким його бачать філістери. Про що це свідчить?
10. Назвіть риси романтизму в повісті-казці Гофмана.
11. Подискутуйте, чому в різні часи так багато шанувальників таланту Гофмана.
12. Розробіть ескіз обкладинки для сучасного видання твору «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер». Підготуйте його презентацію.
13. Знайдіть і прослухайте музичні твори гурту «Крихітка Цахес». Поміркуйте, з яких мотивів гурт узяв собі таку назву.
14. Використовуючи мережу Інтернет, дослідіть популярність творів Гофмана в сучасних українських читачів. Підготуйте твітер-повідомлення на цю тему і розмістіть його в соціальних мережах.

Тема. 2.2. Розвиток романтизму в США. Волт Вітмен. «Листя трави».

Романтизм у Сполучених Штатах Америки розвинувся у першій половині XIX століття, де він набув оригінального національного забарвлення. Американські романтики поєднали європейські традиції з духом свободи, демократизмом і культом індивідуалізму. Їх надихали ідеї незалежності, відкриття нового світу, велич природи, віра у безмежні можливості людини.

Одним із перших представників американського романтизму став **Вашингтон Ірвінг**, автор збірки «**Книга ескізів**» і легендарних оповідань «**Ріп ван Вінкль**» та «**Легенда про Сонну Балку**». У його творах поєднано фольклор, іронію й м'яку фантастику. Ірвінг створив романтичний образ Америки як країни мрійників і шукачів.

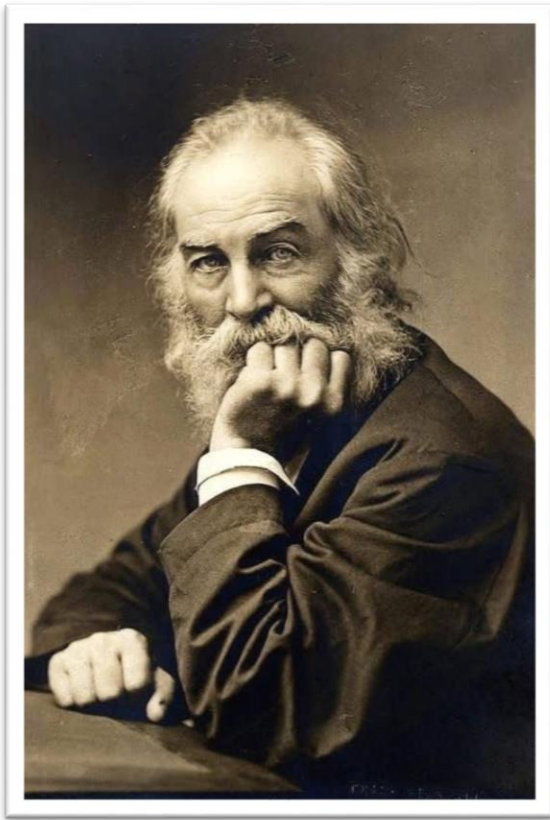
Великий вплив на розвиток романтизму в США мав **Джеймс Фенімор Купер**, автор знаменитих романів про індіанців — «**Останній з могікан**», «**Піонери**», «**Слідопит**». Його творчість утвердила новий тип героя — вільну людину природи, яка живе за законами честі й справедливості. Для Купера романтизм — це пошук гармонії між людиною та природою, між цивілізацією і диким світом.

Особливо яскраво романтична течія виявилася у творчості **Едгара Аллана По**. Він поєднав романтичну уяву з психологічною глибиною, створивши світ таємниць, страху, краси й смерті. Його оповідання «**Падіння дому Ашерів**», «**Чорний кіт**», «**Серце-викривач**», «**Золотий жук**» стали класикою світової літератури. У них фантастика стає способом дослідження людської душі.

Е. А. По заклав основи символізму і психологічної прози, його вплив відчувається у творчості **Достоевського, Бодлера, Верлена, Кафки**.

Американський романтизм розвивався також у творах **Натанаеля Готорна, Германа Мелвілла, Генрі Лонгфелло, Волта Вітмена**. Вони утвердили нове розуміння особистості — як морального суб'єкта, що протистоїть бездуховності цивілізації. Їхній романтизм поєднує філософію, етику й поетичність, продовжуючи традицію, започатковану європейськими романтиками.

Отже, романтизм у Німеччині й США, попри відмінності, об'єднаний спільною ідеєю: захистом духовності, творчої свободи й гідності людини. Повість Гофмана «**Крихітка Цахес**» стала символом цієї боротьби — боротьби митця з обивателем, істини з облудою, духу з матерією. І як у німецькому, так і в американському романтизмі, ця боротьба не завершується: вона триває у кожній добі, у кожній людині, яка шукає своє справжнє обличчя серед чарів і фальші.

Творчість **Волта Вітмена** відкрила нову епоху в американській та світовій літературі. Його поетичний голос став голосом цілого континенту — вільного, молодого, енергійного, сповненого віри у людину й у майбутнє. Вітмен не лише створив нову поетичну мову, а й заклав філософію духовної демократії, у якій кожна особистість має безмежну внутрішню цінність. Його збірка «**Листя трави**» стала поетичною енциклопедією життя, оспівуванням краси землі, тіла, праці, любові й самої Америки як символу свободи.

Волт Вітмен народився **1819 року** в селянській родині на Лонг-Айленді. З ранніх літ він спостерігав просте життя американського народу, спілкувався з робітниками, моряками, селянами, учителями. Цей життєвий досвід сформував у ньому глибоку довіру до людини, до її природного розуму й гідності. Вітмен

змалку захоплювався книжками, працював друкарем, учителем, журналістом, мандрував Сполученими Штатами, спостерігаючи, як народжується нова нація. Він бачив, як Америка з молоді держави перетворюється на простір безмежних можливостей, але водночас — на арену соціальних суперечностей, боротьби за справедливість, за скасування рабства, за права людини. Саме в цих умовах сформувався його поетичний світогляд — синтез гуманізму, демократизму і філософії життя.

Місце Вітмена в літературному процесі США

У XIX столітті американська література переживала період становлення. Письменники шукали власну національну мову, власні теми, відмінні від європейських. До Вітмена американська поезія часто наслідувала англійські зразки, залишаючись формальною, римованою, гармонійною. Вітмен порушив ці рамки. Він відкинув традиційні розміри й рими, створивши верлібр — вільний, дихаючий вірш, що передавав ритм людського серця, розмови, подиху, пульсу природи. Його вірш звучав, як пісня життя — широка, безкінечна, насичена енергією.

Вітмен став першим справді національним поетом Америки. Він оспівав народ як головного героя історії, звеличив просту людину — робітника, хлібороба, лікаря, моряка, вчителя. У його поезії Америка постає не лише як країна, а як жива істота — могутня, молода, багатоголоса. Вітмен вірив, що доля народу визначається не багатством чи силою, а духовністю, моральною зрілістю, вірою в рівність і свободу. Тому його поезія стала не просто художнім явищем, а духовним маніфестом демократії.

Його творчість поєднала у собі риси романтизму і реалізму, але водночас виходила за їхні межі, набуваючи рис модерного світосприйняття. Вітмен став попередником новітньої поезії XX століття — від Роберта Фроста до Аллена Гінзберга, від Лесі Українки до Пабло Неруди. Його поетика зруйнувала кордони між «високою» і «низькою» темою, між особистим і загальнолюдським. У кожній людині він бачив втілення всесвіту, у кожному життєвому русі — вияв космічної гармонії.

Особливості світобачення митця

Світогляд Волта Вітмена можна окреслити як оптимістичний гуманізм, у якому поєднуються любов до природи, віра в людину й переконання у всеїдності світу. Поет бачив життя як єдиний потік енергії, у якому все живе перебуває у взаємозв'язку. Людина для нього — не відокремлена істота, а частина великого цілого. Вона — брат усіх живих створінь, співтворець природи.

У центрі світобачення Вітмена стоїть ідея цілісності буття. Його поетичний герой — «я» — не індивідуаліст, а людина світу, що відчуває себе частиною безмежного космосу. Він святкує життя у всіх його проявах — у радості, болю, любові, праці, смерті. Його **«Пісня про себе»** — це не сповідь окремого митця, а гімн людству, що усвідомлює свою єдність.

Вітмен не розділяє душу й тіло, дух і матерію, бо для нього вони — дві сторони однієї сутності. Тіло у його поезії не є гріховним чи нижчим — воно прекрасне, бо є частиною природи. Цим поет порушив вікові табу й показав новий тип духовності — життєствердну, земну, відверту. Його мова щира, пряма, без прикрас, бо він прагнув говорити так, як говорить сама природа.

Особливе місце у його світогляді займає мотив безсмертя. Поет сприймає смерть не як кінець, а як перехід, як зміну форми життя. «І смерть, і життя — це одне», — стверджує він. Тому його поезія сповнена спокою, ясності, гармонії. Він

не боїться тліну, бо бачить у ньому продовження руху буття. Така філософія робить його поезію глибоко духовною, але позбавленою трагічної скорботи.

Зв'язок збірки «Листя трави» з історією та життям Америки

Збірка «**Листя трави**» — це не лише літературний твір, а історичний документ, духовний портрет Америки XIX століття. Вітмен створював її протягом усього життя — від першого видання 1855 року до останнього, 1892-го. Вона росла разом із країною, відображаючи її перемоги й болі, її пошуки й відкриття.

У його поезіях звучить ритм американської історії: освоєння нових земель, розвиток міст, праця фермерів, становлення демократії, громадянська війна, боротьба за визволення рабів. Під час війни Вітмен добровільно працював у військових шпиталях, доглядаючи поранених солдатів, і цей досвід глибоко вплинув на його поезію. Вірші цього періоду: «**Бий, барабане!**», «**О капітане! Мій капітане!**» сповнені болю й патріотизму, любові до Батьківщини й жалю за втраченими життями. У них він утверджує ідею єдності народу, сили співчуття і духовної мужності.

Вітмен бачив Америку не лише як країну, а як символ нового світу, у якому людина має жити вільно, у злагоді з природою і з собою. Його Америка — це не держава чиновників і багатіїв, а простір братерства, творчості, рівності. Він вірив, що майбутнє людства залежить від духовного оновлення, і бачив у своїй країні зразок цієї гармонії.

Збірка «**Листя трави**» сповнена символів. *Трава* — це символ життя, нескінченності, простоти і краси, що народжується щодня. *Кожен листок* — частинка єдиного поля буття, як кожна людина — частина народу. Цей образ виражає головну ідею поета — духовну рівність усіх живих істот. Так само *образи* у його поезії символізує рух, пошук, становлення — шлях людини й нації.

У поезіях Вітмена Америка стає духовною метафорою людства. Він говорить про власну землю, але його слова звернені до всіх народів. Його ідеали — свобода, гідність, праця, любов — універсальні. У цьому полягає сила його творчості: з національного ґрунту вона виросла до вселюдського звучання.

Тому «**Листя трави**» — це не просто книга віршів, а філософська система, у якій поет утвердив нове бачення світу — світ єдиний, живий, гармонійний. Кожна людина в ньому — творець, співучасник космічного процесу, «атом вічності».

Творчість Волта Вітмена стала духовним фундаментом модерної американської поезії. Вона поєднала в собі епічну велич і ліричну інтимність, буденність і вічність, особисте і загальнолюдське. Він створив поезію, яка дихає життям, говорить просто і велично, вчить любити світ у всіх його проявах.

Вітмен залишив по собі не лише книжку, а цілу філософію — філософію людини, що живе вільно, думає широко і відчуває глибоко. Його слово й сьогодні залишається джерелом натхнення і віри в людське серце. Він став тим поетом, який зумів перетворити Америку на духовний символ світу — символ молодості, надії, нескінченного життя.

Тема. 2.3. Тематика, проблематика, композиція збірки «Листя трави».

Поетична збірка «**Листя трави**» Волта Вітмена — одне з найвизначніших явищ у світовій літературі XIX століття. Це не просто збірка віршів, а грандіозний духовний твір, у якому поет прагнув охопити цілий світ — людину, природу, історію, космос. У ній немає традиційного поділу на теми чи жанри: кожна поезія є частиною великої симфонії життя, де кожен мотив переходить у наступний, утворюючи єдину мелодію буття. Вітмен назвав свою книгу «євангелієм нової людини», і справді, «**Листя трави**» стали своєрідною поетичною Біблією американської демократії.

Тематика і проблематика збірки

Основна тема збірки — *людина у всіх її виявах*. Вітмен бачить у кожному індивіді нескінченну цінність і красу. Його поезія — це гімн людській сутності, тілу і душі, праці й любові, боротьбі й творчості. Поет не розділяє життя на високе й низьке, святе й буденне — він оспівує цілісність буття, його гармонію і закономірність. Людина для нього — не підданий, не гвинтик суспільства, а всесвіт у мініатюрі, відображення космічної енергії.

Вітмен порушує також філософську проблему єдності всього живого. У його світі людина, земля, вода, повітря, зірки — це частини одного організму. Він відчуває себе пов'язаним із кожною істотою, з кожним листком трави, з кожною піщинкою. Природа в його поезії — не тло, а співучасник життя. Тому головний мотив збірки — *єднання: людини з природою, індивіда з народом, земного з вічним*.

Інша важлива тема — *демократія як духовна основа життя*. Вітмен вірить у рівність людей, незалежно від походження, кольору шкіри, професії. Його поетична Америка — країна, у якій кожна людина є поетом, творцем, громадянином. Він бачить у народі джерело величчя, у праці — шлях до свободи. Демократія для нього — не політична система, а спосіб мислення, моральна позиція, форма любові до світу.

Вітмен не уникає й тем смерті, часу, вічності. Проте смерть у його поезії не є трагедією — це частина життя, природне коло обертання. «І смерть — це не кінець, а продовження пісні», — стверджує поет. У цьому відчутті нескінченності, переходу, відновлення — його глибока філософська віра в безсмертя духу.

Його твори також сповнені патріотичних мотивів. Америка у Вітмена — це не держава, а духовна спільнота людей, які творять себе і світ. Він оспівує простори країни, ріки, міста, дороги, голоси її мешканців, усього, що є символом праці, мужності, надії. Вітмен створює узагальнений образ Батьківщини — живої, людяної, нескінченної.

Композиція збірки

Композиція збірки «**Листя трави**» є унікальною. Це не завершена книга, а твір, що зростав разом із автором. Вітмен доповнював, редагував і перевидавав її протягом сорока років, аж до смерті. Кожне нове видання було не просто

розширенням, а духовним продовженням попереднього, бо поет розглядав свою збірку як живий організм.

Збірка побудована за принципом асоціативної єдності, а не логічної послідовності. Вірші об'єднуються не сюжетом, а ритмом, образами, настроєм. Вона складається з циклів, серед яких найвідоміші — **«Пісня про себе»**, **«Діти Адама»**, **«Пісні дороги»**, **«Бий, барабане!»**, **«Пам'яті Авраама Лінкольна»**. Кожен цикл розкриває окремий аспект буття — тіло, душу, кохання, смерть, націю, війну, духовність. Разом вони творять поетичний космос — від народження до безсмертя.

Образ ліричного героя

Ліричний герой збірки **«Листя трави»** — це сам поет, але водночас — усі люди світу. Його «я» не егоїстичне, а універсальне. Він говорить від імені людства, але зберігає особисту інтонацію. Його голос одночасно людський і космічний, інтимний і вселенський.

Вітменівський герой — це людина дії, праці, любові. Він ходить полями, їде потягом, стоїть на березі моря, спостерігає натовп і бачить у кожному блиск божественної іскри. Його головна риса — відкритість світові. Він не засуджує, не ділить людей на праведних і грішних, а приймає всіх як частину великого життя. Це поет вільного серця, який уміє бачити красу в найпростіших речах і знаходити сенс у кожному дні.

У своїй **«Пісні про себе»** він проголошує: «Я — великий, я вміщаю в собі множинність». Ця фраза стала кредо його світогляду. Вона означає, що справжня людина — це сукупність усіх людських досвідів, радостей, страждань і прагнень. Ліричний герой Вітмена не тікає від світу, а занурюється в нього, щоб знайти гармонію між внутрішнім і зовнішнім, між особистим і вселюдським.

Символи збірки

Символічний світ Вітмена глибокий і водночас прозорий. Головний символ — трава. Це образ вічного життя, невмирущої природи, що росте всюди — біля палаців і біля могил. Трава уособлює рівність, бо вона покриває землю однаково для всіх, незалежно від багатства чи знатності. Вона — символ народу, його витривалості, праці, відродження.

Інший ключовий символ — дорога. Це образ руху, пошуку, розвитку. Дорога у Вітмена — це шлях людини до самої себе, до істини, до єдності зі світом. Так само важливими є символи океану — як уособлення вічності, широти душі; пісні — як голосу життя; тіла — як храму духу; листка — як мікрокосму, у якому відбивається нескінченність.

Вітмен спирався на традиції античної поезії, біблійного паралелізму, романтизму, але створив абсолютно нову форму. Його вільний вірш порушив канони класичної метричної системи й став виразом демократичного духу. Він писав так, ніби розмовляє з читачем — природно, емоційно, щиро. Його ритм народжується не від рими, а від повторів, інтонацій, внутрішньої музики.

Новаторство Вітмена проявилось й у мові. Він поєднував розмовні звороти з піднесеними, використовував буденні слова поруч із філософськими. Його поезія звучить, як спів, як молитва, як потік думки. Він уперше в історії літератури зробив поезію настільки близькою до природного мовлення.

Художнє новаторство поета полягає також у тому, що він створив новий тип поетичного мислення — синтетичний, універсальний. У його поезії немає розмежування між мистецтвом, філософією, політикою, релігією. Вітмен об'єднав усе це в єдине ціле, показавши, що поет може бути і мислителем, і пророком, і громадянином.

Його традиції продовжили поети ХХ століття — **Роберт Фрост, Карл Сендберг, Лангстон Г'юз, Аллен Гінзберг**. Вплив Вітмена відчувається також у європейській літературі — у творах Бодлера, Неруди, Рільке, Тичини. Його поетика стала символом свободи творчості, віри у людину й у духовну силу слова.

Отже, «**Листя трави**» — це не просто збірка віршів, а духовний маніфест. Вона утверджує гармонію людини й світу, красу повсякденності, силу любові й безсмертя життя. У кожному вірші Вітмена звучить радість буття, подих землі, голос народу. Його поезія вчить бачити велике у малому, відчувати велич світу у кожному листку трави.

Волт Вітмен став поетом нової ери — поетом, який не боїться бути людиною, який співає не про королів і богів, а про простих людей, про труд, про землю, про свободу. Його слово — це молитва на честь життя, що ніколи не вмирає. І сьогодні, як і півтора століття тому, його поезія звучить як заклик до єдності, до любові, до віри у людину.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Поміркуйте, чи природним було виникнення романтизму у часи розвитку Сполучених Штатів як незалежної держави.
2. Визначте, які риси духовного життя Америки ХІХ ст. не втратили актуальності для сучасної України. Доведіть свою думку.
3. Проаналізуйте, чи справдилась віра Вітмена в те, що прийде час і простий народ його зрозуміє.
4. Назвіть наскрізні теми та образи збірки «Листя трави».
5. Розкрийте образ ліричного героя у вірші «Пісня про себе». Обґрунтуйте, чим відрізняється поет від інших людей, на думку автора.
6. Проаналізуйте проблематику збірки «Листя трави». Як її побудовано? Які символи використовує поет?
7. Поміркуйте, яку роль у поезіях автора відіграють оклики, заклики, риторичні запитання.
8. Прокоментуйте, яку роль виконує природа в житті людини.
9. Простежте зв'язок збірки «Листя трави» з історією та життям Америки.
10. Проаналізуйте проблематику збірки «Листя трави». Як її побудовано? Які символи використовує поет?

11. Поміркуйте, яку роль у поезіях автора відіграють оклики, заклики, риторичні запитання.

12. Об'єднайтеся в пари, знайдіть і прослухайте твори Волта Вітмена у виконанні Вадима Василенка. Обґрунтуйте, наскільки вдало дібрано аудіо- та відеоряд. Доберіть власний аудіоряд для супроводу виразного читання творів Волта Вітмена.

13. Розкрийте секрет популярності в Америці збірки Волта Вітмена «Листя трави».

14. Вивчіть напам'ять один із запропонованих уривків із книги Вітмена «Листя трави».

III. Роман XIX ст.

Тема. 3.1. Роман як жанр літератури, його формування і провідні ознаки. Стендаль. «Червоне і чорне».

Роман — один із найскладніших і найпотужніших жанрів художньої літератури, який уособлює історію духовного розвитку людства. Його витoki сягають середньовічних лицарських повістей, античних оповідей про подорожі та пригоди, але свого розквіту жанр досяг у Новий час, коли література почала зосереджуватися на зображенні внутрішнього світу людини, її характеру, боротьби зі світом і з собою. Роман став дзеркалом епохи, у якому відбиваються суспільні зміни, ідеї, прагнення й драми людського духу.

Формування жанру роману та його ознаки

Поява роману як провідного жанру літератури пов'язана із становленням буржуазного суспільства, розвитком міст, індивідуалізму, освіти й культури читання. Людина XIX століття почала цікавитися не лише долею героїв, а й власним внутрішнім світом. Тому роман поступово став формою пізнання життя — не тільки соціального, а й психологічного.

Для жанру роману характерні широта охоплення дійсності, багатоплановість подій, складна композиція, поєднання сюжетної динаміки з глибоким психологічним аналізом. У центрі роману — людина в історії, особистість, яка шукає своє місце у суспільстві, намагається знайти сенс життя, бореться з обставинами чи з власними пристрастями. Роман — це лабораторія характерів, у якій письменник досліджує людську душу через зіткнення з реальністю.

XIX століття стало золотою добою роману, адже саме тоді цей жанр набув найвищої художньої довершеності. Європейські країни виробили свої національні традиції: у Франції роман розвивався у напрямі соціально-психологічного аналізу, в Англії — реалістичного зображення суспільства, у Німеччині — філософсько-романтичного осмислення життя, у Росії — морально-психологічного дослідження людини. Усі ці напрями об'єднувала одна мета — показати людину як живу істоту з її пристрастями, сумнівами, любов'ю, помилками, прагненнями.

Серед основних різновидів роману XIX століття — соціально-побутовий, психологічний, історичний, філософський, реалістичний. Історичний роман (у творчості Вальтера Скотта) поєднав минуле з сучасністю, показавши, як історія впливає на людину. Соціально-психологічний роман (Стендаль, Флобер, Бальзак, Толстой) зосередив увагу на внутрішньому світі героя, на його моральних пошуках і зіткненні з жорсткими законами суспільства. Філософський роман (Достоевський, Камю, Гюго) надав жанрові нової глибини, перетворивши його на засіб осмислення смислу буття.

Кожна європейська література XIX століття виробила власну художню модель роману, у якій відбилася культура нації, її історія й характер. Англійська література представлена **Чарлзом Діккенсом** і його глибоко гуманістичними романами про дитинство і бідність, **Джордж Еліот** і **Вільямом Теккереєм**, які досліджували моральні суперечності суспільства. У Німеччині роман поєднував

ідеї романтизму й реалізму, прагнучи філософської гармонії. У Росії Федір Достоевський і Лев Толстой перетворили роман на форму духовної сповіді, дослідження совісті, віри, злочину і покарання.

Французький роман XIX століття вирізнявся соціальною конкретикою, аналітичністю, увагою до психологічних мотивів. Його розвиток пов'язаний із трьома іменами: Стендаль, Оноре де Бальзак, Гюстав Флобер. Усі вони по-різному зображували людину й суспільство, але кожен із них прагнув до істини — моральної, психологічної, історичної. Саме у Франції роман набув рис глибокого соціально-психологічного аналізу, став дзеркалом доби, що переживала великі політичні й духовні потрясіння.

Життєвий шлях і світогляд Стендаля

Справжнє ім'я письменника — **Марі Анрі Бейль**. Він народився **1783 року** в

Греноблі у родині адвоката, здобув освіту у військовій школі, брав участь у кампаніях Наполеона, служив чиновником, подорожував Італією. Його юність минула під знаком епохи Наполеона, і саме ця доба сформувала його характер і світогляд. Стендаль належав до покоління, що пережило крах великих ідеалів: романтичну віру в свободу, героїзм, індивідуальність змінила жорстка реальність післянаполеонівської Франції.

Письменник поєднував у собі риси романтика й реаліста. Він захоплювався музикою, мистецтвом, італійською культурою, але водночас прагнув показати

життя у його справжніх, неприкрашених формах. Його головна мета — “правда про людину”, її пристрасті, думки, прагнення. Він вважав, що завдання письменника — бути “дзеркалом, яке проносять уздовж дороги, щоб відбивати правду життя”.

Найвідомішими творами Стендаля є романи **«Червоне і чорне» (1830)** та **«Пармський монастир» (1839)**, у яких він зобразив епоху Реставрації й боротьбу індивідуальності проти суспільних обмежень. У центрі його творчості — людина сильна, пристрасна, здатна на великі вчинки, але водночас трагічно самотня.

«Червоне і чорне»: психологізм, новаторство та вплив на літературу

Роман **«Червоне і чорне»** став вершиною творчості Стендаля і одним із найвизначніших досягнень психологічної прози XIX століття. У ньому письменник поєднав гостру соціальну критику з глибоким аналізом людської душі. Сюжет побудований навколо життя Жульєна Сореля — сина теслі, який прагне вирватися зі свого середовища, піднятися завдяки розуму й силі волі. Його шлях — це шлях боротьби між мрією і реальністю, між «червоним» (символом пристрасті, честолюбства, героїзму) і «чорним» (символом духовного поневолення, кар’єризму, церкви).

Стендаль показав не лише зовнішній рух подій, а передусім внутрішній світ героя — його думки, сумніви, страхи, коливання. Це один із перших у європейській літературі прикладів глибокого психологічного аналізу. Ми бачимо, як герой веде постійний діалог із самим собою, як його свідомість коливається між щирістю почуттів і холодним розрахунком. Саме ця «подвійність» робить образ Жульєна Сореля настільки живим і сучасним.

У романі Стендаль вперше в історії літератури зобразив людину як психологічну істоту, а не лише як соціальний тип. Він відкрив внутрішню драму особистості, показав, як соціальні умови впливають на духовне життя. Герой Стендаля не народжується злочинцем чи святим — він формується у боротьбі, у стосунках із людьми, у постійному пошуку себе.

Стендаль одним із перших у світовій літературі використав прийом внутрішнього монологу, який згодом стане основним у прозі модернізму. Через цей прийом він розкрив глибину людських мотивів, складність почуттів, суперечливість думок. Його психологічна проникливість набагато випередила свій час.

Стендаль став засновником психологічного реалізму, який поєднав точність спостереження з філософською глибиною. Його герої — не типи, а індивідуальності; їхні долі — не просто історії, а духовні дослідження. Він навчив літературу бачити людину в динаміці, у русі її думок і почуттів.

Його творчість справила великий вплив на Бальзака, Флобера, Толстого, Достоевського. Саме у Стендаля вони навчилися мистецтва психологічного аналізу, зображення людини у момент внутрішнього вибору. Письменник показав, що справжня драма відбувається не на полі бою, а в людській душі, де зустрічаються любов і страх, мрія і обов’язок, гордість і слабкість.

Твори Стендаля вирізняються ясністю, іронічністю, тонким гумором. Він ніколи не моралізує, а дозволяє читачеві самому зробити висновок. Його стиль простий і точний, без надмірних прикрас, але кожне слово має вагу. Це стиль людини, яка дивиться на життя прямо, без ілюзій, але з глибокою любов'ю до істини.

Отже, Стендаль став одним із перших письменників, які показали психологічну складність сучасної людини. Його **«Червоне і чорне»** — це не лише роман про любов і кар'єру, а насамперед роман про духовну боротьбу, про зіткнення ідеалу з реальністю. У ньому звучить головне питання доби: як залишитися чесним, коли світ побудований на обмані?

Творчість Стендаля — це міст між романтизмом і реалізмом, між мрією і аналітикою, між серцем і розумом. Його герої шукають не багатства чи слави, а сенсу, гармонії, внутрішньої свободи. Саме тому його проза і сьогодні залишається живою, бо вона говорить про вічне — про людину, яка прагне бути собою в світі, що постійно змінюється.

Тема. 3.2. Конфлікт молодого людини та суспільства. Образ Жульєна Сореля.

Роман Стендаля «Червоне і чорне» став не лише одним із найвизначніших творів французької літератури XIX століття, а й художнім документом свого часу, глибоким дослідженням психології особистості в епоху соціальних суперечностей. Через долю Жульєна Сореля письменник показав драму людини, яка прагне самоствердження в суспільстві, побудованому на лицемірстві, станових привілеях і духовній обмеженості. Це твір про зіткнення ідеалу та реальності, молодості й консерватизму, щирості й фальші, у якому кожен вибір героя має трагічну вагу.

Конфлікт молодого людини та суспільства

У центрі роману — вічний конфлікт між особистістю і суспільством. Жульєн Сорель — син бідного теслі з провінційного містечка Вер'єра. Його доля здається наперед визначеною: тяжка праця, убогість, покірність. Але він не мириться з цією долею. Його розум і честолюбство штовхають його вгору — у світ панів, духовенства, політики. Він прагне довести, що навіть людина з низів може досягти величч. Саме це прагнення робить його трагічним героєм, бо суспільство, у якому він живе, не приймає людей із подібними амбіціями.

Стендаль показує Францію епохи Реставрації — часу, коли після поразки Наполеона повернулися старі порядки, влада знову належала аристократії та духовенству. Це суспільство замкнуте, консервативне, підпорядковане зовнішній пристойності, де головними цінностями стали титул, походження і гроші. У такому світі немає місця для щирості, натхнення, мрії. Ідеали свободи, рівності, братерства, якими жила Франція в добу Наполеона, перетворилися на порожні слова.

Жульєн — дитя цієї епохи, але він не хоче бути її жертвою. У ньому живе подвійність: він захоплюється Наполеоном як символом сили, мужності,

особистого злету, але мусить пристосовуватися до суспільства, де панує церква і лицемірство. Його життя — це боротьба між «червоним» і «чорним», між героїчним і духовно мертвим світом, між романтичним і прагматичним началом.

Конфлікт Жульєна із суспільством — не лише соціальний, а й моральний. Його бунт спрямований не проти конкретних людей, а проти системи, у якій чесність є слабкістю, а підлабузництво — чеснотою. Він прагне жити за законами честі й розуму, але змушений лицемірити, приховувати свої переконання, щоб вижити. У цьому полягає його трагедія: він бореться за свободу, але потрапляє в пастку власного честолюбства.

Образ Жульєна Сореля

Жульєн Сорель — один із найскладніших і найсуперечливіших персонажів у світовій літературі. Його характер поєднує силу волі й ніжність, розум і гордість, щирість і холодний розрахунок. Він — людина, яка живе на межі двох світів: світу мрії та світу дійсності.

З дитинства він відчував відразу до грубого середовища, у якому виріс. Його душу приваблюють книги, ідеї, духовність. Він захоплюється Наполеоном, бачить у ньому ідеал самотвореної людини, що піднялася завдяки таланту і силі духу. Але у світі, де живе Жульєн, шлях Наполеона вже закритий: тепер не герої, а інтригани, не хоробрість, а підлабузництво відкривають двері до успіху.

Його розум аналітичний, він постійно аналізує себе, свої вчинки, почуття. У цьому — прояв нової епохи: людина починає усвідомлювати себе як індивідуальність, але водночас втрачає гармонію. Він прагне любові, але не довіряє їй; шукає правди, але змушений брехати; хоче піднятися, але його тягне вниз сила суспільної несправедливості.

У стосунках із пані де Реналь та Матильдою де Ла-Моль розкривається його психологічна складність. Перше кохання — щире, природне, але Жульєн сприймає його як випробування, як засіб перевірки своєї сили. Друге — складне, горде, інтелектуальне, але в ньому немає спокою. У любові він бачить не тільки почуття, а й арену для боротьби із самим собою, зі світом, із долею.

Жульєн Сорель — не просто герой своєї епохи, а символ внутрішньої драми людини, яка шукає сенс у суспільстві, позбавленому духовності. Його загибель — закономірний фінал цієї боротьби. Засуджений за злочин пристрасті, він перемагає духовно: відмовляється від компромісу, визнає свої помилки, але зберігає гідність. Його смерть стає моральною перемогою над світом, який не зміг знищити його внутрішньої істини.

Зображення соціального середовища

Стендаль із надзвичайною точністю змалював соціальну структуру Франції епохи Реставрації. Роман показує три середовища — провінцію, духовенство та аристократію.

Провінційне містечко Вер'єр постає символом вузькоколобості, користолюбства, дрібних інтриг. Тут кожен пильнує за сусідом, кожен боїться

вийти за межі звичного. Людей цікавлять не ідеї, а вигода, не чесність, а вигідне знайомство. Це світ, у якому панує дух обивателя, філістера, що живе за принципом «аби тихо».

Духовне середовище, до якого потрапляє Жульєн, не краще. Священнослужителі дбають не про душу, а про вплив і прибуток. Релігія тут перетворена на політичну зброю, а мораль — на форму контролю. Для Стендаля церква — символ застою, лицемірства, духовної порожнечі.

Вищий світ Парижа, куди Жульєн потрапляє наприкінці, видається витонченішим, але суть залишається тією ж: це суспільство зовнішньої форми, де все визначають титул, становище, етикет. Тут панує вічна гра масок, де щирість — недолік, а цинізм — норма.

Стендаль показує, що всі ці середовища ворожі людині, яка мислить і відчуває. Суспільство в романі — це механізм, який придушує особистість. Воно не терпить індивідуальності, бо боїться її. Саме тому конфлікт Жульєна із суспільством набуває універсального значення — це конфлікт свободи з догмою, духу з формою, молодості з минулим.

Символіка роману

Назва роману «**Червоне і чорне**» має глибокий символічний зміст. Вона відображає головну ідею — протистояння життя і смерті, пристрасті й обов'язку, ідеалу й лицемірства. «*Червоне*» символізує енергію, боротьбу, героїзм, юність, любов, кров і вогонь — усе, що пов'язане з дією і життям. Це колір Наполеона, армії, руху вперед. «*Чорне*» — колір церкви, похмурої моральності, покори, застою. Воно уособлює світ, який убиває мрію.

Цей символ має й особистий вимір: у душі Жульєна точиться боротьба між червоним і чорним, між його романтичним і розважливым «я». Коли перемагає «червоне», він живе і відчуває; коли «чорне» — він холодний, обережний, чужий собі. Ця внутрішня боротьба робить його трагічним героєм, який не може знайти рівноваги між серцем і розумом.

У романі зустрічаються й інші символи: *дзеркало*, яке відображає подвійність світу; в'язниця, що стає образом морального визволення; *лист*, як знак правди й водночас фатальної помилки. Кожен символ у творі має психологічне значення, поглиблює розуміння характерів, підкреслює ідеї свободи, честі, духовного пошуку.

Роман Стендаля — це глибоке філософське дослідження людини, яка намагається знайти своє місце у ворожому світі. Конфлікт Жульєна Сореля із суспільством є символом вічного протистояння ідеалів і дійсності. Його образ втілює прагнення людини до самоствердження, до істини, до свободи духу.

Стендаль показав, що навіть у світі брехні й корисливості можливий подвиг — подвиг вірності собі. Жульєн Сорель гине, але не зраджує своєму внутрішньому кодексу. Його смерть — не поразка, а духовна перемога.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Розкажіть про формування жанру роману в літературі.
2. Пригадайте справжнє ім'я Стендаля. Що ви знаєте про псевдонім письменника? Коли він почав так підписувати свої твори?
3. Розкажіть, що найбільше вплинуло на формування світогляду майбутнього письменника.
4. Розкрийте ставлення Стендаля до Наполеона. Які історичні події він пережив разом із наполеонівською армією?
5. Поясніть, що приваблювало Стендаля в Італії. Як доля письменника пов'язана з цією країною?
6. Назвіть головні романи Стендаля. Який твір приніс йому світову славу й чому?
7. Схарактеризуйте внесок Стендаля у скарбницю європейської прози XIX століття.
8. Схарактеризуйте, яким постає перед читачем Жульєн Сорель на початку твору. Що вирізняє юнака серед інших? Свою відповідь проілюструйте цитатами з тексту.
9. Пригадайте, що відомо про походження та родину головного героя. У якій атмосфері зростав Жульєн? Які були взаємини Жульєна з родиною? Яке місце в соціальній ієрархії належало Сорелю за його походженням? Чи влаштовувало це героя? Чому?
10. Поміркуйте, чи могла освічена людина низького походження пробити собі дорогу в житті завдяки знанням в умовах тогочасного суспільства.
11. Поясніть, яку життєву мету поставив перед собою герой твору. Кого і чому обирає він прикладом для наслідування?
12. Складіть «ланцюжок» основних подій у житті Жульєна.
13. Простежте, завдяки якому авторському прийому ми дізнаємося про істинні думки, почуття Жульєна Сореля. Свою відповідь проілюструйте цитатами з тексту.
14. Поясніть, чим закінчується кар'єра Жульєна Сореля і які тому причини. Свою відповідь проілюструйте цитатами з тексту.

Тема. 3.3. Оскар Вайльд «Портрет Доріана Грея». «Портрет Доріана Грея».

Оскар Вайльд — одна з найяскравіших і водночас найсуперечливіших постатей англійської культури кінця XIX століття. Його ім'я стало символом естетизму, парадоксу й художньої свободи. У час, коли суспільство підкорялося суворим моральним нормам вікторіанської доби, Вайльд проголосив незалежність мистецтва від моралі, утвердивши принцип «мистецтво заради мистецтва». Проте його творчість — це не втеча від життя, а глибоке філософське осмислення природи краси, гріха, совісті, духовного вибору людини.

Ідейно-естетичні погляди і творчий шлях митця

Оскар Вайльд народився 1854 року в Дубліні в інтелігентній родині, здобув блискучу освіту в Оксфорді, де сформувався як митець і мислитель. Його життя було поєднанням мистецтва, естетики й скандалу. Вайльд блискуче володів словом, виступав як поет, драматург, есеїст, теоретик мистецтва. Його естетичні погляди викладено у збірці есе «Занепад брехні», «Критик як митець», «Душа людини за соціалізму», у яких він стверджував, що справжнє мистецтво не повинно служити ні моралі, ні суспільству, ні релігії — його мета полягає лише у створенні краси.

Однак парадокс Вайльда полягає в тому, що, заперечуючи дидактизм, він

створив твори глибоко моральні. Його «естетизм» — це не холодна насолода формою, а пошук духовної істини через красу. Усе життя він прагнув гармонії між естетичним і етичним, між прекрасним і добрим. Саме цю дилему він утілює у своєму єдиному романі «Портрет Доріана Грея», що став своєрідним маніфестом епохи декадансу й водночас моральною притчею про відповідальність душі перед красою.

Проблема краси і моралі у романі

У романі «Портрет Доріана Грея» Вайльд досліджує взаємини між красою, мистецтвом і моральністю. Молодий Доріан, побачивши власний портрет, бажає, щоб його краса залишалася вічною, а старіння й сліди гріха перейшли на полотно. Його бажання здійснюється — і починається трагедія душі.

Для Вайльда краса — це найвища цінність, але вона небезпечна, коли втрачає духовний сенс. Доріан спершу уособлює гармонію — чистоту юності, щирість, невинність. Але під впливом цинічних ідей лорда Генрі Воттона він поступово

починає сприймати життя як гру, як насолоду без меж. Його культ краси перетворюється на культ насолоди, а мистецтво — на втечу від совісті.

Конфлікт між красою і мораллю — центральна проблема твору. Вайльд запитує: чи може краса існувати поза добром? Чи може мистецтво бути байдужим до зла? Доріан зберігає ідеальну зовнішність, але внутрішньо деградує. Його портрет, який старіє замість нього, стає символом духовної розплати, свідченням того, що жодне зло не зникає безслідно. У цій ідеї Вайльд стверджує моральний закон буття: краса без духовності — лише ілюзія, яка знищує людину.

Система образів і еволюція головного героя

Роман побудовано на системі контрастних образів, що втілюють різні філософські позиції автора. **Доріан Грей** — центральний герой, у якому зіштовхуються дві сили: чистота і спокуса, духовність і егоїзм. На початку він невинний і вразливий, сповнений любові до мистецтва. Проте під впливом лорда Генрі він приймає нову філософію — жити лише задля насолоди, цінувати миттєве, ігнорувати мораль. Саме цей вибір стає початком його падіння.

Лорд Генрі Воттон — уособлення спокуси, розуму без совісті, блиску без змісту. Його афористичні вислови, дотепність і цинізм зачаровують Доріана. Він виступає демоном-спокусником, який випробовує межі людської моралі.

Безіл Голворд, художник, який створює портрет, — протилежність лорду Генрі. Він уособлює моральність, любов, духовну красу. Безіл щиро вірить у гармонію мистецтва й душі, тому його загибель символізує перемогу зла над чистотою.

Еволюція Доріана проходить шлях від наївності до цинізму, від самозахоплення до саморуйнування. Він спочатку захоплений власною красою, потім — владою над іншими, а зрештою — тягарем злочину. Коли герой убиває Безіла, він фактично вбиває свою совість. Прагнучи позбутися портрета — символу власної душі, — він гине від власної руки. Так здійснюється моральний закон, від якого неможливо втекти.

Роль фантастики і символіка роману

Фантастичний елемент у романі виконує глибоку філософську функцію. Перетворення портрета — це не просто літературний прийом, а метафора совісті, що фіксує кожен гріх і кожну думку людини. Реалістичний світ Лондона, салонів, театрів і бульварів поєднується з символічним світом душі, де моральне має матеріальне обличчя. Вайльд майстерно використовує фантастику, щоб показати невидиме — внутрішнє спотворення героя.

Портрет — головний символ твору. Він уособлює душу Доріана, його правдиве «я», яке ховається за маскою краси. Зовнішність героя залишається незмінною, але портрет нещадно відображає реальність: після кожного злочину риси на полотні стають потворнішими. Це символ духовного суду, який неможливо уникнути.

Інші символи — **дзеркало**, у якому герой бачить лише зовнішність; **жовта книга**, яку дарує йому лорд Генрі, — символ декадентської філософії насолоди; **квітка**, що в'яне, — символ тлінності життя. Усі ці образи створюють складну мережу символіки, що втілює головну ідею: краса без моральної основи перетворюється на смерть.

Традиції і новаторство Вайльда

Вайльд спирався на традиції європейського романтизму і готичного роману (особливо на творчість Мері Шеллі та Едгара По), але його роман — це цілком нове явище. Він поєднав психологічну глибину з естетичною концепцією краси, перетворивши філософську притчу на витончену літературну форму.

Новаторство Вайльда полягає у створенні психологічного роману-символу, у якому реальне й умовне, буденне й метафізичне зливаються. Він відкрив новий тип героя — людини, що прагне абсолютної краси, але гине від власної гордині. Його стиль відзначається музикальністю, ритмікою, афористичністю. Кожне речення Вайльда звучить як формула, як афоризм, як художній виклик обивательській моралі.

Попри естетичну витонченість, роман має глибоке моральне звучання. Автор не нав'язує моральних оцінок, але сама структура твору доводить: краса не може бути виправданням зла. Людина, що відкидає мораль, знищує власну душу.

Роман «**Портрет Доріана Грея**» — це не лише історія про молодого красеня, який продав душу за вічну молодість. Це філософська притча про спокусу, совість і духовну відповідальність. У ньому Вайльд показав, що краса без добра — лише блискуча маска, а мистецтво, відірване від моралі, втрачає своє людське обличчя.

Доріан Грей гине, але його смерть — очищення світу від облуди. Портрет, який знову стає прекрасним, символізує торжество істини над ілюзією, духу над тілом, мистецтва над пристрастю. Сам Вайльд у цьому творі створив духовне дзеркало власної епохи, де відобразив і її блиск, і її зіпсуття.

«**Портрет Доріана Грея**» став вершиною естетизму, але водночас — передвісником модернізму. Це роман, який поєднав форму притчі, трагедії, філософського есе. У ньому вічно звучить питання, актуальне й сьогодні: де межа між красою і мораллю, між миттєвою насолодою і вічною правдою? Саме тому твір Вайльда залишається одним із найглибших художніх досліджень людської душі у світовій літературі.

Тема. 3.4. Дискусія: краса й моральність у романі «Портрет Доріана Грея».

Роман Оскара Вайльда «**Портрет Доріана Грея**» став не лише мистецьким явищем кінця XIX століття, а й приводом для нескінченної філософської дискусії, що триває понад сто років: якою є природа краси — моральною, аморальною чи позаморальною? Твір Вайльда став своєрідним дзеркалом культури доби декадансу, коли поняття краси, добра, мистецтва і гріха почали втрачати звичні

межі. Автор, створюючи витончений роман-притчу, поставив перед читачем запитання, яке й сьогодні не має однозначної відповіді: чи може краса бути самодостатньою, не зобов'язаною служити моралі, чи вона завжди несе етичну відповідальність?

Краса як моральна категорія

Для класичної естетики краса завжди мала етичний зміст. У добу античності Платон і Арістотель вважали, що прекрасне і добре нероздільні. Ця традиція простежується і в християнському світогляді, де краса розглядається як відображення божественного. Вайльд, вихований на античних ідеалах і водночас спокушений духом модернізму, руйнує цей зв'язок. Він проголошує: мистецтво не має моралі, так само як ніж не є добрим чи злим — усе залежить від того, у чиїх руках він перебуває.

Проте, навіть проголошуючи незалежність мистецтва, Вайльд не відмовляється від морального виміру. Навпаки, у «Портреті Доріана Грея» краса стає іспитом, який душа не витримує. Доріан спершу бачить у красі гармонію, але поступово вона перетворюється на наркотик, на спокусу. Його трагічний шлях доводить: коли краса відривається від добра, вона втрачає сенс. Саме у цій суперечності народжується мораль роману: краса без духовності веде до загибелі, бо вона перетворює людину на тінь самої себе.

Отже, Вайльд показує, що краса може бути моральною лише тоді, коли в ній живе істина. Вона стає аморальною, коли служить лише задоволенню. І, можливо, вона справді існує «по той бік добра і зла» — як стихія, що підносить або руйнує залежно від того, як її сприймає людина.

Аморальна краса як спокуса

Доріан Грей, під впливом лорда Генрі Воттона, починає жити за принципом: «єдине, чого варто боятися, — це нудьга». Для нього краса стає самодостатньою цінністю, а мораль — лише обмеженням. Він прагне пережити все, що може дати життя: насолоду, славу, любов, владу. Але за цим стоїть відмова від співчуття, від совісті.

Вайльд через образ Доріана досліджує філософію декадансу, що сповідує культ миттєвості, чуттєвості, витонченості. У цьому світі мораль здається зайвою. Проте врешті-решт герой опиняється в пастці: його портрет, який старіє й потворніє, стає відображенням справжньої сутності. У момент, коли він намагається знищити портрет, він убиває себе. Це символічне відновлення морального порядку: краса без душі не може жити, бо вона втрачає людяність.

Отже, аморальна краса у Вайльда — це не ідеал, а попередження. Вона вабить і знищує, бо втрачає гармонію між тілом і духом. Автор показує, що людина, яка прагне лише зовнішньої досконалості, стає рабом ілюзії.

Краса «по той бік добра і зла»

Вислів «по той бік добра і зла» належить німецькому філософові Фрідріху Ніцше, сучаснику Вайльда. Обидва мислителі жили в епоху, коли старі моральні

системи руйнувалися, а мистецтво шукало нові підвалини. Для Ніцше краса і мистецтво — прояв волі до життя, вони стоять над мораллю, бо створюють нові цінності. Вайльд у романі художньо втілює цю ідею, але не прийняв її цілком. Він визнає, що краса має власну автономію, але показує, що позбавлена добра вона втрачає сенс.

У цьому полягає парадокс роману: автор, який теоретично відстоює естетизм, у художній практиці доводить моральну необхідність совісті. Доріан Грей живе «по той бік добра і зла», але його краса — мертва, бо не випромінює життя. Вона холодна, як мармур, без душі, без співчуття. Вайльд доходить висновку, що краса може існувати поза мораллю лише в мистецтві, але не в людині. Людська краса неможлива без духовного світла.

Отже, краса у творі проходить еволюцію: від гармонії до спокуси, від спокуси до загибелі, від загибелі — до очищення. У цьому русі Вайльд розкриває не лише філософію мистецтва, а й драму людської душі, яка прагне вічності, але знаходить її лише через страждання.

Екранізації романів XIX століття

Романи XIX століття, зокрема твори Вайльда, Стендаля, Бальзака, Діккенса, Достоевського, Флобера, давно стали невичерпним джерелом для кінематографа. Їхня багатоплановість, психологічна глибина, моральна проблематика роблять їх особливо привабливими для режисерів різних епох. Кіно, як мистецтво образів, дозволяє переосмислювати класичні тексти в контексті нових культурних викликів.

Роман «**Портрет Доріана Грея**» екранізовано десятки разів, і кожна версія відображає духовні пошуки своєї епохи. Однією з перших і найвідоміших є екранізація 1945 року (режисер Альберт Левін), у якій головну роль виконав Херд Хетфілд. Фільм поєднав класичну манеру оповіді з готичним підтекстом і чорно-білою естетикою, а сцени портрета, виконані у кольорі, стали візуальним символом морального розпаду героя.

У 2009 році британський режисер *Олівер Паркер* створив нову версію роману з Беном Барнсом у ролі Доріана. Ця екранізація підкреслює еротичний та психологічний підтекст твору, переносячи тему краси й гріха у площину сучасної моралі. Сучасна інтерпретація показує, що ідеї Вайльда залишаються живими: технологічне суспільство, як і вікторіанське, поклоняється вічній молодості, ілюзії, зовнішньому блиску.

Серед інших вартих згадки фільмів — німецька версія 1970 року (*режисер Массимо Даллмана*), а також радянська постановка 1976 року, у якій Доріана зіграв Ігор Костолевський. Кожна інтерпретація по-своєму тлумачить питання краси й моралі: одні наголошують на фаталізмі, інші — на психологічному виборі. Проте в усіх версіях зберігається головна ідея Вайльда — духовна відповідальність людини перед власною красою.

Екранізації романів XIX століття в цілому відіграють роль своєрідного мосту між класикою і сучасністю. Через кіно глядач відкриває вічні теми — кохання, гріх,

совість, свободу, красу — у новому візуальному прочитанні. Саме тому класичні твори не старіють: кожна епоха бачить у них своє відображення.

Дискусія навколо роману Оскара Вайльда не має остаточної відповіді, бо питання краси — це питання самої людини. Для одних вона — шлях до істини, для інших — спокуса, для третіх — вища форма буття, яка стоїть над мораллю. Вайльд залишає це рішення читачеві, але показує: жодна краса не може бути справжньою, якщо в ній немає добра.

Роман «**Портрет Доріана Грея**» — це не лише історія гріха і кари, а притча про сучасну людину, що втратила рівновагу між духовним і матеріальним. Його численні екранізації доводять, що ця історія — вічна. Вона нагадує, що краса — не лише дар, а й випробування, що вимагає відповідальності. І поки людство прагне вічної молодості, слова Вайльда звучатимуть як пересторога: справжня краса — не в обличчі, а в душі.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Пригадайте знайомі вам казки Оскара Вайльда. Поділіться своїми враженнями про них.
2. Розкажіть, у якому творі Вайльд виклав свою теорію естетики. Поміркуйте, як парадокс лорда Генрі: «Єдиний спосіб позбутися спокуси — піддатися їй» — розкривається на прикладі образу Доріана Грея.
3. Поясніть, який прийом поклав автор в основу свого роману.
4. Схарактеризуйте головні образи роману. Що кожен з них уособлює?
5. Пригадайте, які думки лорда Генрі посіяли сумніви в душі Доріана і призвели до того, що він ладен був продати все заради молодості.
6. Подумайте, чи можна сказати, що лорд Генрі поставив дослід над Доріаном Греем.
7. Проаналізуйте, як на вашу думку, чи позначилося перетворення з портретом на психологічному стані героя.
8. Прослідкуйте етапи морального падіння Доріана Грея.
9. Поміркуйте, чи розумів сам Доріан Грей, що став «потворним символом нового гедонізму», до якого його закликав лорд Генрі.
10. Знайдіть у творі «Портрет Доріана Грея» риси інтелектуального роману.
11. Сформулюйте власну думку щодо питання: «Чи можна сказати, що трагічний фінал роману заперечує теорію естетизму Оскара Вайльда?»
12. Об'єднайтеся в пари та підготуйте повідомлення з презентацією на одну з тем: Роман Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея» на театральній сцені. Роман Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея» на екрані.
13. Об'єднайтеся у групи та підготуйтеся до дискусії на тему: «Чи можна вважати лорда Генрі двійником Оскара Вайльда?»
14. У чому секрет популярності роману Оскара Вайльда?

IV. Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці.

Тема. 4.1. Модернізм: напрям і течії. Шарль Бодлер. «Квіти зла».

Кінець XIX – початок XX століття став періодом глибоких змін у духовному житті Європи. Старі цінності, на яких трималося класичне мистецтво і гуманістичний світогляд, втрачали свою переконливість. На зміну впевненості у поступі людства прийшли сумніви, відчуття відчуження, самотності, роздвоєності. Художники й поети прагнули віднайти нові форми вираження внутрішнього світу людини, який не піддавався раціональному опису. У цій атмосфері народжується модернізм — великий духовний рух, що охопив літературу, живопис, музику, філософію

Модернізм і його особливості

Модернізм став відповіддю митців на кризу традиційних уявлень про людину і світ. Якщо реалізм прагнув пізнати зовнішню реальність, то модернізм звернувся до внутрішньої, до підсвідомого, інтуїтивного, емоційного. Для митців модернізму істина перестала бути об'єктивною — вона стала особистісною, мінливою, суб'єктивною.

Художники й поети модернізму відмовлялися від ідеї наслідування природи, натомість прагнули створити власну художню реальність. Мова мистецтва стала більш умовною, символічною, багатозначною. У поезії з'являються нові форми — **вільний вірш, асоціативність, музикальність слова.**

Серед течій раннього модернізму найважливішими стали **символізм, імпресіонізм і неоромантизм.**

Символізм поставив у центр художнього світу *символ* — знак, який поєднує видиме і невидиме, конкретне і духовне. Символісти вважали, що через мистецтво можна проникнути у «таємну суть речей», у гармонію Всесвіту, недоступну розуму.

Імпресіонізм прагнув відтворити *миттєве враження, рух відчуття, гру світла і настрою*. Його мова — це музика кольорів і звуків.

Неоромантизм відродив *ідею духовного бунту й пошуку ідеалу*, але вже не у зовнішньому світі, а у внутрішньому, у глибині людської душі.

Ці течії підготували ґрунт для великого художнього перевороту XX століття. Їхнім попередником і духовним засновником став Шарль Бодлер, чия творчість поєднала романтичну чутливість і модерністичну свідомість.

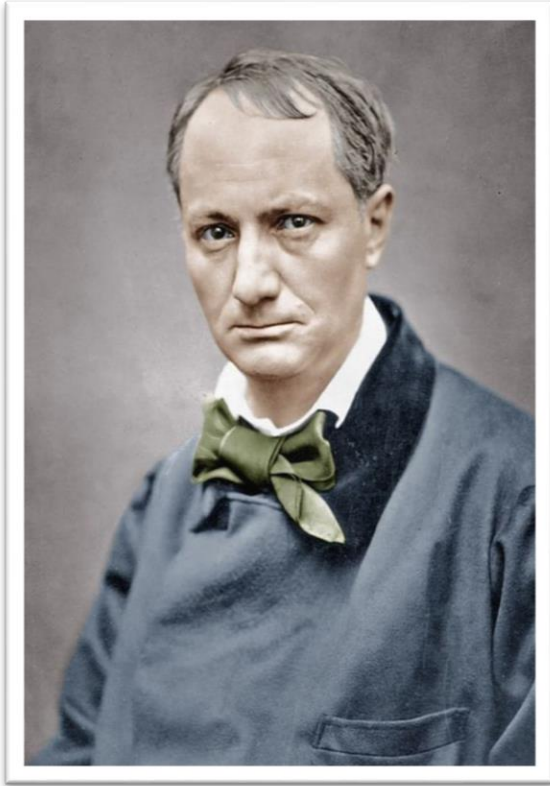
Шарль Бодлер – пізній романтик і зачинатель модернізму

Бодлер жив у добу, коли Франція переживала соціальні потрясіння, а європейська культура вступала в епоху духовної втоми. Він відчував глибокий розлад між людиною і світом, між ідеалом і дійсністю. Його поезія — це крик душі, яка шукає красу серед зла, гармонію серед хаосу.

Народжений 1821 року, Бодлер рано втратив батька, а стосунки з вітчимом були складними. Його життя було сповнене суперечностей: він водночас захоплювався витонченою естетикою і занурювався у світ пороку, водночас

прагнув чистоти і відчував спокусу зла. У цих контрастах — суть його світосприйняття.

Його головна збірка **«Квіти зла»** (1857) стала художнім маніфестом нової поезії. Вона викликала скандал: влада звинуватила автора в аморальності, кілька віршів були заборонені. Проте саме ця збірка започаткувала модерну епоху у світовій ліриці, показавши, що поезія може бути не лише “прикрасою”, а способом

пізнання трагічної правди про людину.

Бодлер відкрив поезію як філософію суперечності. Для нього світ — це зіткнення добра і зла, краси і потворності, духу і тіла. Поет — той, хто бачить гармонію у хаосі, хто здатний перетворити біль у мистецтво. Саме тому його поезія — це спроба «зробити квіти зла», знайти прекрасне навіть у стражданні.

Збірка «Квіти зла» — структура і тематика

Збірка «Квіти зла» складається з кількох циклів, які утворюють духовну драму людини: від прагнення ідеалу — через падіння — до спроби очищення. Це своєрідна поетична біографія душі, де кожен вірш — крок у боротьбі між небом і землею.

Основні теми — самотність, гріх, любов, мистецтво, смерть, пошук гармонії. Поет розглядає їх не моралізаторськи, а як вічні прояви людської природи. У його світі зло не

протиставлене добру, а існує поряд із ним, як тінь поруч із світлом.

Образи і символи у творчості Бодлера

Бодлер створив особливий поетичний світ, сповнений символів, які поєднують реальність і метафізику. У вірші **«Відповідності»** він висловлює основний принцип своєї естетики: світ — це ліс символів, де кожен звук, колір, запах відгукується на іншому рівні буття. Між природою і духом існують “таємні зв’язки”, і лише поет здатен їх відчувати. Цей вірш став маніфестом символізму, утвердивши поезію як інструмент містичного пізнання світу.

У поезії **«Альбатрос»** образ птаха символізує долю поета. У небі альбатрос — володар, прекрасний і вільний, але на палубі він безсилий і смішний. Так і поет у суспільстві: у світі духу він величний, але у світі буденному — вигнанець. Цей образ став метафорою трагічної самотності митця, приреченого на нерозуміння.

У **«Вечоровій гармонії»** Бодлер передає відчуття злиття людини з природою через музику, барви, запахи. У цій поезії з’являється музикальність, що стане основою модерністичної лірики. Тут усе взаємопов’язане: колір звучить, звук має

аромат, рух набуває емоційного змісту. Такий синестетичний підхід до поетичної мови відкрив нові можливості для поезії ХХ століття.

Символіка Бодлера не статична, а динамічна: вона передає стан, настрій, рух душі. Його образи — це водночас картини і відчуття. Через них поет розкриває не зовнішній світ, а внутрішню реальність людини.

Поетична мова і стиль Бодлера

Поезія Бодлера стала революцією у французькій ліриці. Він поєднав класичну форму з модерним змістом. Його вірші досконалі за ритмом, але сповнені психологічної глибини і філософського підтексту. Він використовує традиційний ямб, але насичує його новими смислами, несподіваними метафорами, парадоксами.

Його мова музикальна, насичена асонансами, алітераціями, внутрішніми римами. У ній відчувається прагнення передати не тільки думку, а й звучання почуття. Поезія Бодлера — це музика душі, що бореться з хаосом світу.

Художня мова його віршів поєднує протилежності: високе і низьке, духовне і тілесне, святе і гріховне. Він сміливо вводить у поезію теми, яких раніше уникали — міську вулицю, нудьгу, спокусу, гріх, розпач. Цим Бодлер відкрив шлях модернізму, який визнав, що поет має право говорити про все, що є частиною людського досвіду.

Бодлер як міст між романтизмом і модернізмом

Бодлер залишився романтиком за природою своєї душі — він прагнув ідеалу, мріяв про досконалість, але не вірив у можливість її досягнення. Саме це робить його “пізнім романтиком” — митцем, який усвідомлює крах мрії, але продовжує її оспівувати. Водночас він є першим модерністом, бо відверто визнає розлад між ідеалом і реальністю, перетворює цю суперечність на головний предмет мистецтва.

Його творчість вплинула на всіх великих поетів ХХ століття — Верлена, Рембо, Малларме, Еліота, Тичину, Рільке. Він навчив поезію бути філософією, музику слова — мовою душі.

Шарль Бодлер стоїть на межі двох епох — романтизму і модернізму. Його «Квіти зла» — це поетичний міст між старим світом і новим мистецтвом. У цій збірці поєдналися біль і краса, розпач і гармонія, духовність і гріх. Через образи альбатроса, вечора, гармонії, тіні й світла Бодлер створив всесвіт, у якому душа шукає рівноваги між земним і небесним.

Його поезія — це гімн складності людської натури, спроба знайти сенс у хаосі. Саме тому він став зачинателем модернізму — мистецтва, що прагне не прикрасити світ, а зрозуміти його суперечливу красу.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Розкрийте історію задуму та створення збірки «Квіти зла».
2. Поясніть символіку назви збірки «Квіти зла».
3. Поясніть, у чому виявляється особливість композиції збірки «Квіти зла».
4. Проаналізуйте, чому Бодлера прийнято вважати предтечею модернізму.
5. Визначте особливості поетики Шарля Бодлера.

6. Сформулюйте, у чому розкривається новаторство поета.
 7. Простежте, якими художніми засобами зображені в поезії «Альбатрос» матроси й альбатрос у небі та на палубі.
 8. Проаналізуйте, який прийом використовує автор при зображенні матросів та альбатроса.
 9. Визначте тему вірша «Альбатрос». Яким, на думку автора, має бути поет?
 10. Розкрийте, які образи вірша є символічними. Дайте їм тлумачення.
- Визначте жанр поезії «Відповідності».
11. Сформулюйте, як ви розумієте назву вірша.
 12. Розкрийте, які почуття викликає в ліричного героя вечір.
 14. Поміркуйте, яку роль відіграє образ меланхолійного вальсу.

Тема. 4.2. Поль Верлен. «Поетичне мистецтво», «Осіньна пісня».

Творчість Поля Верлена займає особливе місце у французькій і світовій поезії. Його ім'я стало символом музичності слова, тонкої душевної чутливості, ліризму і сугестивності. Він стоїть на межі двох епох — пізнього романтизму і символізму, продовжуючи традиції першого, але водночас відкриваючи нові можливості поетичного вираження. Верлен перетворив поезію на музику почуттів, на мову настроїв, у якій звук, ритм і тиша мають не менше значення, ніж самі слова.

Життєвий і творчий шлях поета

Поль Верлен народився **1844 року** у місті Меці у родині дрібного службовця. Дитинство і юність його минули у Парижі, де він отримав добру освіту і з ранніх років захопився поезією. Уже перші його збірки — «Сатурнові поезії» (1866) і «Добра пісня» (1870) — показали нового поета: ніжного, замисленого, чуттєвого, який говорить не про великі події, а про стан душі.

Життя Верлена було складним і драматичним. Його доля — це історія падіння і очищення, боротьби зі своїми пристрастями, із залежністю, з власним «я». Але саме ця боротьба зробила його поезію настільки щирою і людяною. Він пережив і любов, і розчарування, і тюрму, і самотність, але навіть у найтемніші моменти зберіг віру у силу краси й музики.

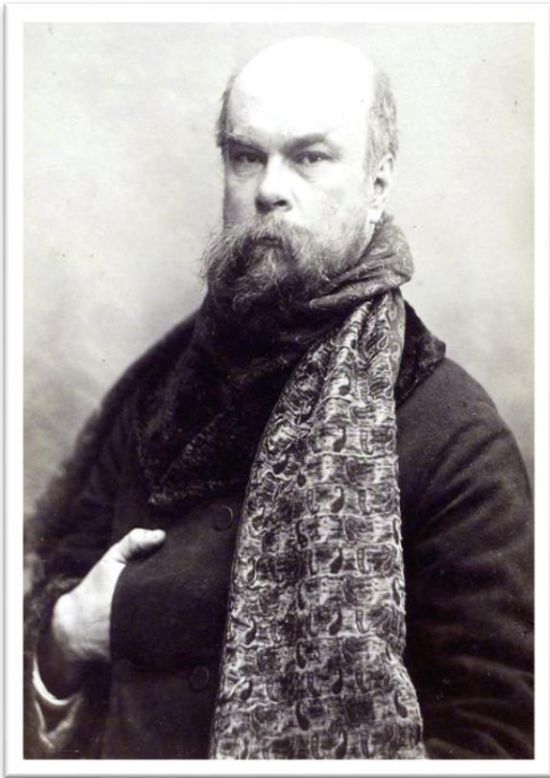
Естетичні погляди у вірші «Поетичне мистецтво»

Вірш «Поетичне мистецтво» (1874) став своєрідним маніфестом нової поетики, яку Верлен протиставив риторичній і логічній традиції класицизму. У ньому він висловив головну ідею свого мистецького кредо — поезія повинна бути музикою передусім. Вона має не стільки розповідати, скільки навіювати, не пояснювати, а викликати почуття, не описувати світ, а передавати його звучання.

Поет закликає відмовитися від риторики, пафосу, надмірного розуму. Слово має бути легким, прозорим, як подих, як пісня вітру. Його відомий вислів «Музика передусім!» став гаслом символізму, визначивши напрям для цілої генерації поетів

— Рембо, Малларме, Валері, які бачили у поезії не логічну побудову, а гармонію звуків і настроїв.

Верлен стверджує, що поезія народжується не з розуму, а з душі, з відчуття, з інтуїції. У **«Поетичному мистецтві»** він оспівує невизначене, півтони, напівтіні, “приглушене слово”, у якому звучить справжня краса. Митець, на його думку,

повинен шукати не величного ефекту, а внутрішньої музики, що здатна торкнутися серця.

Поет вірить, що поезія має бути близькою до природи, до її звуків і ритмів. Вона не повинна бути учителькою моралі, а лише дзеркалом душі. Саме у цьому виявляється його модернізм — у відмові від раціональної ясності і зверненні до внутрішнього світу людини.

«Осіння пісня»: поезія настрою

Вірш **«Осіння пісня»** — один із найвідоміших і найніжніших творів Верлена. У ньому втілено головну рису його лірики — злиття природи і душі, зовнішнього пейзажу і внутрішнього стану людини. Це вірш-музика, у якому кожен звук, кожен ритм передає смуток, ностальгію, спогади, тремтіння серця.

Вірш починається звуками осіннього вітру й падаючого листа, які стають метафорою

людської туги. Осінь тут — не лише пора року, а стан душі, що переживає втому, самотність, втрату. Природа не просто відображає емоції, вона ніби зливається з ними: звуки вітру стають плачем серця, холод несе забуття, тиша — печаль.

Ритм вірша надзвичайно м'який і співучий. Короткі рядки, повтори, мелодійні інтонації створюють ефект хвиль, що коливають душу. Музика слова передає відчуття безнадії і тихого болю. Саме ця музикальність і сугестивність — здатність викликати у читача не думку, а настрій — робить вірш шедевром ліричної поезії.

В **«Осіній пісні»** відчувається вплив музики, особливо французьких романсів і народних мелодій. Верлен досягає ефекту звучання за допомогою звуконаслідувань, алітерацій, асонансів. Його мова мінімалістична, але кожне слово — точне і виразне. Цей вірш став символом нової поетики, де головне не зміст, а відчуття, не сюжет, а ритм.

Сугестивність, музикальність і живописність поезії Верлена

Поль Верлен вважав, що справжня поезія не повинна прямо називати речі, а лише натякати, навівати стан, *«присипляти думку музикою»*. У цьому полягає її

сугестивність — властивість слова не пояснювати, а пробуджувати уяву. Його поезія діє не через розум, а через відчуття, подібно до музики чи живопису.

Музикальність — найхарактерніша риса його стилю. Верлен досягав її не лише ритмом, а й особливою інтонацією, м'якістю голосних, грою повторів, чергуванням коротких і довгих рядків. Його вірші звучать, як мелодія, у якій паузи і тиша мають не менше значення, ніж слова.

Верлен умів бачити світ очима художника. Його поезія живописна, але не в сенсі опису деталей, а у здатності передати гру світла, барв і тіней. Він писав не картини, а імпресії — миттєві зорові враження, що зливаються з емоціями. Саме тому його поезію часто порівнюють із полотнами імпресіоністів: вона така ж мінлива, легка, сповнена повітря і внутрішнього руху.

Верлен і символізм

Хоча Поль Верлен не вважав себе символістом, саме він підготував ґрунт для цього напрямку. Його прагнення до музичності, натяку, емоційної напівпрозорості стали основою символістської поезії. Для нього слово — це не знак предмета, а звук, що відлунує у душі.

У творчості Верлена символізм народжується з інтимного ліризму. Його «я» розчиняється у світі, він не сповідає, а шепоче, не стверджує, а вслухається. Поет стає посередником між світом видимим і невидимим, між природою і душею.

Його вплив на подальший розвиток європейської поезії величезний. Рембо, Малларме, Валері, Метерлінк, а пізніше і українські поети — Тичина, Рильський, Антонич — успадкували від нього любов до музики слова, до настрою, до гармонії тиші.

Поезія Поля Верлена — це поезія душевного шепоту, де краса народжується з тиші. У його віршах природа і людина, звук і почуття, музика і слово утворюють єдине ціле. Він навчив поезію говорити напівтонами, довіряти інтуїції, передавати невимовне.

Вірші «Поетичне мистецтво» і «Осінь пісня» — це два полюси його творчого світу: перший — теоретичний, другий — емоційний. У першому він проголошує нову естетику, у другому — втілює її у найчистішій формі. Обидва твори стали основою модерної європейської лірики, де головне — не зовнішній опис, а музика серця.

Верлен залишив по собі поетичний світ, у якому слово перетворюється на мелодію, а почуття — на кольори. Він зробив із поезії храм гармонії, де панує не логіка, а інтуїція, не розум, а музика душі.

Запитання і завдання для самоконтролю знань

1. Пригадайте, коли Поль Верлен почав писати вірші. Хто схвалив його юнацькі спроби?
2. Розкажіть, на яке поетичне угруповання орієнтувався Верлен-початківець і чому.

3. Поясніть, у чому особливість поетичної збірки Верлена «Вишукані свята». Що об'єднує її з поезією «парнасів» і чим вона відрізняється?
4. Розкрийте значення терміну «пейзаж душі».
5. Простежте, яку роль у житті й творчості Верлена відіграло знайомство з Артюром Рембо.
6. Поміркуйте, що свідчить про те, що визнання прийшло до Поля Верлена ще за життя.
7. Розгляньте, яку основну вимогу висуває Поль Верлен до поезії. Як ви розумієте цю вимогу?
8. Розкрийте, чому вірш «Поетичне мистецтво» можна вважати маніфестом символізму.
9. Простежте, які художні засоби використовує поет у вірші. Відповідь проілюструйте цитатами.
10. Поміркуйте, чому «Поетичне мистецтво» завершується несподіваним рядком «А решта все — література». Який зміст, на вашу думку, поет укладає у слово «література»?
11. Проаналізуйте, яким постає у вірші ідеал поезії Верлена. Чи відповідає сам вірш «Поетичне мистецтво» тим вимогам, які декларує поет?
12. Вивчіть напам'ять переклад «Осінньої пісні», який вам сподобався.
13. Розгляньте картини, на яких зображено осінь. Яка з них, на вашу думку, може слугувати ілюстрацією до поезії?
14. Запропонуйте або намалуйте власну ілюстрацію до вірша Поля Верлена «Осіння пісня».

Тема. 4.3. Артюр Рембо. «Голосівки», «Моя циганерія».

Ім'я Артюра Рембо стало символом бунту, новаторства і поетичного одкровення. Його коротке, але надзвичайно інтенсивне творче життя — це спалах геніальності, який змінив уявлення про поезію назавжди. Усього за кілька років, між п'ятнадцятим і дев'ятнадцятим роками життя, він створив поезію, що передбачила всі головні напрямки літератури XX століття — символізм, сюрреалізм, експресіонізм, навіть модернізм у його авангардних формах.

Рембо — поет-візіонер, поет-пророк, який прагнув побачити світ у його первісній чистоті. Його поезія — це пошук нового бачення, «ясновидіння», як він сам це називав. Він хотів відкрити нову мову, що передає не логіку, а рух духу, не факти, а відчуття. Його вірші — це експерименти зі звуком, кольором, асоціаціями, це справжня алхімія слова.

Художнє новаторство Артюра Рембо

Рембо народився **1854 року** у місті Шарлевіль, у провінційній Франції. Виявив виняткові здібності до поезії ще у школі, вражаючи вчителів своєю зрілістю і свободою мислення. Уже перші його

«Осяяння», «Сезон у пеклі» — показали поета, який руйнує традиційні уявлення про форму, риму, ритм і зміст.

Художнє новаторство Рембо проявляється у кількох вимірах. Насамперед —

у мові. Він прагнув створити поетичну мову, яка б не описувала, а бачила, не зображала, а викликала образи. Слово для нього — це не позначення предмета, а вибух енергії, звук, колір, відчуття. Він писав, що поет повинен стати «ясновидцем» через «розлад усіх почуттів» — тобто навчитися бачити світ не очима, а душею, розширити межі сприйняття.

Його поезія поєднує елементи символізму (багатозначність, натяк, внутрішня музика) і імпресіонізму (миттєвість враження, рух кольорів і світла). Але Рембо йде далі — він створює поетику, де свідомість розчиняється у візії, а слово стає живим образом. У цьому полягає його геніальне новаторство: він перетворює мову на простір одкровення.

Сонет «Голосівки»: музика кольорів і сенсів

Вірш «Голосівки» — один із найвідоміших творів Рембо, справжній символ

його поетичного експерименту. Це короткий сонет, у якому кожна голосна літера асоціюється з певним кольором і емоційним станом. Поет наче відкриває таємну гармонію між звуком і кольором, створюючи синестетичну картину світу, де всі відчуття зливаються в єдине.

У цьому творі відчутний вплив як імпресіонізму, так і символізму. Імпресіоністичне — це миттєвість, плинність відчуттів, гра світла і барв, спроба передати саме рух сприйняття. Символістичне — це прагнення до розкриття прихованого сенсу, до створення універсальної мови символів, у якій звук і колір є проявами духовних реальностей.

Рембо будує вірш як послідовність кольорових образів, що змінюють одне одного, немов спалахи бачення. Кожен рядок — це фрагмент іншого світу, де поєднуються конкретне і містичне, земне і космічне. Наприклад, «А» — чорне, «Е» — біле, «І» — червоне, «U» — зелене, «О» — синє. Такий порядок позбавлений логічного пояснення — він інтуїтивний, емоційний, створений на межі звуку і кольору.

Цей сонет відкриває нову естетику, у якій поезія стає синтезом мистецтв: живопису, музики, ритму. У ньому закладено ідею універсальної мови, здатної

поєднати всі форми сприйняття. Отже, «Голосівки» — це не лише художній експеримент, а маніфест поета, який прагне перевести мистецтво у сферу абсолюту.

Імпресіоністичні й символічні риси в «Голосівках»

Рембо не прагне описати конкретні предмети чи сцени — він фіксує враження, передає стан, ритм почуттів. Саме тому його вірш звучить, як музичний твір. У ньому немає прямого змісту, але є ритм, який навіює образи. Це імпресіоністичний принцип: не форма, а рух, не предмет, а світло, не слово, а його звучання.

Водночас у творі є і символічний рівень. Кольори тут не просто естетичні категорії, вони мають духовний підтекст: чорне — таємниця, біле — чистота, червоне — пристрасть, зелене — життя, синє — нескінченність. Усі разом вони створюють своєрідну космічну гармонію, у якій поет шукає місце людини у світі.

Отже, «Голосівки» — це спроба віднайти універсальну мову поезії, у якій слово стає магічним знаком, а звук і колір — ключами до внутрішнього бачення.

Образ ліричного героя у вірші «Моя циганерія»

Інший шедевр Рембо — «Моя циганерія» — це лірична сповідь митця, який відчуває себе вільним мандрівником, вигнанцем і пророком. У цьому вірші розкривається образ поета-бунтаря, який тікає від суспільства, шукає істину поза межами звичних законів.

Ліричний герой Рембо — це юнак, що йде «з кишнями дірливими, під небом, як храмом». Він не має нічого — ні грошей, ні дому, ні мети, — але має свободу і здатність бачити світ у всій його красі. Його бідність — символ духовної незалежності. Циганерія у творі — це не просто злиденне життя, а стан творчої свободи, коли душа відкривається до світу і природи.

У цьому вірші поєднуються риси романтичного індивідуалізму і модерного бунту. Як романтик, герой шукає гармонію з природою і мріє про ідеал; як модерніст, він розуміє, що цей ідеал неможливий у реальному світі. Він живе на межі між мрією і злиденністю, між небом і землею.

Поетичний стиль твору відзначається легкістю, музикальністю, щирістю. Рембо передає рух душі, зміну відчуттів, спалахи радості й суму. Його мова — це потік живих образів, що перетікають один в інший. У цій свободі — суть його художнього відкриття: поезія не має меж, як і життя поета.

Символічний і філософський зміст «Моєї циганерії»

Вірш «Моя циганерія» можна сприймати як маніфест юного поета, який відкидає обивательські цінності й шукає духовне пробудження. Герой несе у собі дитячу безпосередність, відкритість, але й трагічну самотність. Його шлях — це шлях митця, який зрікається матеріального, щоб віднайти істину в мистецтві.

Рембо показує, що поет живе у двох світах: реальному, повному страждань, і духовному, де панує краса. Він не боїться злиднів, бо його душа живиться не речами, а світлом, повітрям, уявою. Його «циганерія» — це метафора життя творчої людини, приреченої на самотність, але благословенної свободою.

Отже, Артюр Рембо — це поет, який перетворив поезію на алхімію духу. Його твори — це не просто слова, а спроби створити нову мову, у якій поєднуються звук, колір, відчуття, думка. У сонеті «Голосівки» він відкрив музичність світу, у вірші «Моя циганерія» — свободу душі. Обидва твори виражають суть його поетичного бачення: поезія — це не опис, а одкровення, не форма, а стан.

Рембо поєднав у собі імпресіоніста, який передає миттєвість відчуття, і символіста, який прагне вічного сенсу. Його ліричний герой — це вільна душа, яка шукає гармонію між тілом і духом, між земним і космічним.

Його поезія стала пророчою для всієї європейської культури. Рембо навчив поетів ХХ століття не боятися експерименту, ламати форми, слухати музику світу, яка звучить поза межами логіки. Саме тому його називають вічним юнаком поезії — тим, хто відкрив нову еру слова.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Доведіть, що вірш Рембо «Голосівки» — сонет.
2. Дослідіть, чим сонет Рембо відрізняється від усіх інших творів подібного жанру.
3. Розкрийте, у чому полягає новизна твору.
4. Простежте за плином асоціацій ліричного героя. У чому їхня особливість?
5. Поясніть, як у сонеті «Голосівки» поєднано риси імпресіонізму й символізму.
6. Поміркуйте, чому Артюра Рембо вважають символом поетичного авангарду.
7. Розгляньте картину художника-імпресіоніста Клода Моне «Венеція. Сутінки». Що об'єднує цю картину й сонет Рембо?
8. Запропонуйте власну ілюстрацію до сонету «Голосівки».
9. Поміркуйте, що об'єднує ліричного героя твору «Моя циганерія» з його автором.
10. Запропонуйте музичний супровід до сонета «Моя циганерія».
11. Порівняйте переклади Василя Стуса та Юрія Покальчука. Що їх об'єднує й чим вони різняться?
12. Розгляньте картину художника-постімпресіоніста Ван Гога «Зоряна ніч». Що спільного в зображеному на картині із сонетом Рембо?
13. Поміркуйте, чому Артюра Рембо вважають символом поетичного авангарду.
14. Розгляньте картину художника-імпресіоніста Клода Моне «Венеція. Сутінки». Що об'єднує цю картину й сонет Рембо?

V. Драматургія кінця XIX – початку XX ст.

Тема. 5.1. Моріс Метерлінк. «Синій птах».

Кінець XIX — початок XX століття став переломним етапом у розвитку світової драматургії. Класична структура драми з її чіткою дією, конфліктом, зав'язкою й розв'язкою поступово втрачала актуальність. Людство вступало в епоху духовної кризи, коли старі ідеали, віра в розум і науку, соціальні доктрини перестали давати відповіді на головні питання буття. Нове мистецтво прагнуло відобразити не зовнішні події, а внутрішній стан людини, її підсвідомість, пошук сенсу, страх перед невідомим. Саме на цьому ґрунті виникає так звана «нова драма», яка змінила саму природу театру.

Зміни в драматургії на межі століть

У традиційній драмі головну роль відігравали події, дії, зовнішній конфлікт. Але з появою таких митців, як Генрік Ібсен, Антон Чехов, Август Стріндберг і Моріс Метерлінк, драматургія зміщується у бік внутрішньої дії. На перший план виходять не вчинки, а психологічні процеси, не конфлікт людей, а конфлікт душі. Театр стає місцем філософського споглядання, медитації, символічного пізнання життя.

Однією з головних постатей цього періоду став бельгійський драматург **Моріс Метерлінк** — письменник, філософ, лауреат Нобелівської премії **1911 року**, якого називають творцем символістської драми. Його творчість поєднала філософію, поезію та театральне мистецтво в єдину гармонійну систему, що прагнула досягнути таємниці буття.

Моріс Метерлінк — теоретик і практик нової драми

Метерлінк вважав, що справжня драма не повинна зображати зовнішні конфлікти, боротьбу пристрастей або побутові ситуації. Справжня драма, на його думку, відбувається у глибині людської душі, там, де стикаються страх і віра, життя і смерть, любов і самотність. Він писав, що «великі події людського існування відбуваються в тиші, у серці, а не на площі».

Теоретичні погляди Метерлінка викладені у його працях «Скарб смиренних», «Трагічне у повсякденному житті», «Мудрість і доля», де він обґрунтував ідею «драми тиші». У такій драмі дія зовнішня мінімальна, а внутрішня

— глибока і напружена. Герої мовчать, чекають, відчують невидиму присутність вищих сил. Саме це очікування і є справжнім змістом дії.

Метерлінк прагнув перетворити театр на місце одухотворення, де глядач не спостерігає за подіями, а переживає спогад про вічне, входить у контакт із невидимими вимірами буття. Так народилася символістська драма, у якій слово, дія, жест мають не пряме, а символічне значення.

Концепція символістського театру

Символістський театр, створений Метерлінком, був протиставлений натуралістичному театру Ібсена і Золя. Якщо натуралізм прагнув правдоподібності, документальності, то символізм шукав таємниці. Його завданням було не показати життя таким, яким воно є, а відкрити його невидиму сутність.

Метерлінк вважав, що на сцені має панувати мовчання, повільність, напівтьма, що допомагають глядачеві зосередитися на внутрішньому змісті. Герої його п'єс — не характери, а душі, тіні, символи, через які говорить вічність. Сценічна дія уповільнена, діалоги лаконічні, але насичені підтекстом.

Цей театр не прагнув розваги — він прагнув споглядання і одкровення. Метерлінк розумів сцену як простір духовного досвіду, де глядач мусить не лише слухати, а й «відчувати».

Драма-феєрія «Синій птах» як вершина творчості

Найвідомішим твором Метерлінка стала драма-феєрія «Синій птах» (1908), створена для театру Станіславського в Москві. Цей твір став поєднанням філософії, поезії, казки і притчі. На відміну від попередніх похмурих п'єс автора, «Синій птах» — це світла історія про пошук щастя, сенсу життя і духовного пробудження.

У центрі дії — двоє дітей, Тільтіль і Мітіль, які вирушають у подорож, щоб знайти Синього Птаха — символ щастя. Вони проходять через фантастичні світи — Країну Спогадів, Сади Блаженств, Палац Ночі, Царство Майбутнього. Зрештою вони повертаються додому й виявляють, що Синій Птах завжди був поруч, у їхньому власному домі.

Цей сюжет має глибокий філософський підтекст. Подорож дітей — це алегорія духовного шляху людини, яка шукає істину зовні, але знаходить її у власному серці. Усі зустрічі й випробування — це етапи самопізнання, пробудження душі.

Ідея одухотворення життя і символіка образів

Метерлінк переконаний, що світ сповнений невидимого життя, у якому все — люди, речі, природа — має душу. У «Синьому птахові» оживають Тиша, Ніч, Хліб, Вогонь, Кішка, Собака. Вони розмовляють, відчують, борються, люблять. Це уособлення духовного начала, яке пронизує матеріальний світ.

Кожен образ у п'єсі — символ. **Синій Птах** — це щастя, істина, духовна гармонія, до якої прагне кожна людина. **Діти** — це чистота душі, здатність дивуватися і вірити. **Дорослі персонажі (Бабуся Тільтіля, Душа Хліба, Душа Вогню)** — відображення різних аспектів людського буття: турботи, гніву, щедрості.

Особливу роль відіграє **образ Світла** — це духовна сутність, що веде дітей у мандрівці, нагадуючи про присутність Бога. Світло втілює знання, любов і пробудження, воно символізує вищий сенс буття, який відкривається лише чистому серцю.

Особливості розвитку сюжету і роль фантастики

Дія у «**Синьому птахові**» розгортається не за законами реалістичної логіки, а за принципом сновидіння або видіння. Події плавно переходять одна в одну, простір і час втрачають межі. Мандрівка дітей відбувається водночас у зовнішньому і внутрішньому світі — це подорож душею.

Фантастика тут не є розвагою чи втечею від реальності. Вона має символічну функцію — допомагає відкрити глибинні істини життя. Світ казки у Метерлінка — це метафора духовної реальності, де все має значення. У такий спосіб письменник поєднує драму, філософію і притчу в єдину гармонійну структуру.

Трактування фіналу

Фінал драми глибоко символічний. Коли діти повертаються додому, вони розуміють, що щастя не потрібно шукати в далеких світах, бо воно живе поруч — у любові, родині, у здатності бачити красу повсякденного життя. Синій Птах, який здавався недосяжним, був завжди біля них.

Цей фінал утверджує головну ідею Метерлінка — одухотворення буття, віру у те, що найвища істина — у простому. Людина стає щасливою, коли відкриває очі серця, коли вміє бачити світ як диво.

Фінальна сцена, коли діти відпускають Птаха, щоб він полетів до інших людей, — це символ вічного пошуку. Щастя неможливо утримати — воно живе лише тоді, коли його даруєш. Цей мотив надає драмі філософської завершеності й морального звучання.

Отже, Моріс Метерлінк — один із найтонших філософів театру. Його драма «**Синій птах**» — це не просто казка, а духовна притча про сенс людського життя. Вона утверджує віру в добро, любов і єдність людини з усім живим.

Як теоретик, Метерлінк створив концепцію символістського театру, що прагне не відтворювати реальність, а показати її духовну сутність. Як драматург, він перетворив сцену на простір містерії, де фантастика стає мовою душі.

Його «нова драма» змінила театр назавжди: у ній головне — внутрішній рух, тиша, очікування, а не зовнішня дія. У цьому — суть модерного мистецтва, яке шукає істину не в подіях, а у відчутті вічного.

«**Синій птах**» залишається твором, що пробуджує в людині віру, дитячу чистоту і потребу любові. Він нагадує, що щастя — не десь за горизонтом, а у нашому серці, варто лише навчитися його бачити.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Підсумуйте, що нового ви дізналися про особливості «нової драми».
2. Пригадайте, які твори новаторів-драматургів вам запам'яталися і чому.

3. Поясніть, якими засобами представники нової драматургії намагалися оновити художню мову.
4. Назвіть найвидатніших новаторів-драматургів, коротко схарактеризуйте їхні творчі досягнення.
5. Поділіться, яким ви уявляєте собі Моріса Метерлінка як людину.
6. Поясніть, у чому полягає новаторство драматурга в царині «нової драми».
7. Поміркуйте, які художні твори Метерлінка вам було б цікаво додатково прочитати.
8. Поміркуйте, чи можна п'єсу-казку «Синій птах» назвати ліричною феєрією про вищі цінності людського буття.
9. Розкрийте символічний сенс сюжету пошуків Синього птаха та символістські картини світу у творі.
10. Обґрунтуйте, чому образи Тільтіля та Мітіля вважають символом людства, що робить перші кроки в осягненні сенсу й гармонії буття.
11. Розкрийте багатозначність образу Синього птаха.
12. Об'єднайтеся в пари і подискутуйте, яким чином у Метерлінка співвідносяться смисл твору і видовище. Що з них важливіше? Обґрунтуйте вашу позицію.
13. Об'єднайтеся у групи і дослідіть роль ремарок у драмах-феєріях «Синій птах» Моріса Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки. За результатами дослідження укладіть порівняльну таблицю і презентуйте її.
14. Перегляньте одну з екранізацій «Синього птаха». Складіть на неї відгук і розмістіть його в соціальних мережах.

VI. Сучасне читання в юнацькому читанні.

Тема. 6.1. Ромен Гарі «Повітряні змії».

Ромен Гарі — один із найвідоміших французьких письменників ХХ століття, чиє життя і творчість стали втіленням гуманізму, моральної мужності й віри в людину. Його роман «Повітряні змії» (1980) — останній великий твір письменника, підсумок його світогляду і духовного шляху. Це книга, що поєднує історію кохання, філософську притчу про добро і зло, сповідь про війну і людяність у нелюдських умовах.

Твір був написаний у зрілий період життя автора, після десятиліть служби у війську, дипломатії, літературі. Він став своєрідним заповітом письменника, який вірив, що попри катастрофи ХХ століття, людство здатне зберегти честь, любов і духовність.

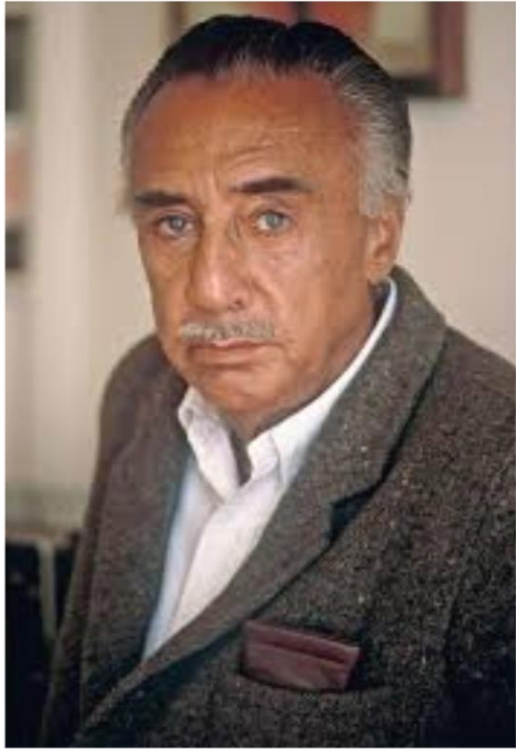
Ромен Гарі та гуманістичний контекст його творчості

Ромен Гарі (справжнє ім'я — Роман Кацев) народився 1914 року у Вільно, у єврейській родині. Його доля — приклад європейського гуманіста, який пережив війну, еміграцію, втрату і знайшов у творчості спосіб захистити гідність людини.

Під час Другої світової війни він служив у ВПС «Вільної Франції», брав участь у бойових вильотах, нагороджений орденом Почесного легіону.

Досвід війни сформував його світогляд: у центрі творчості Гарі — людина перед вибором, її здатність чинити опір злу, не зраджуючи себе. Його романи — це моральні притчі про совість, милосердя, духовну гідність.

«Повітряні змії» — кульмінація цієї гуманістичної теми. У цьому творі

письменник підсумовує головні ідеї свого життя: любов сильніша за ненависть, добро — не слабкість, а героїзм, а духовні цінності — єдине, що рятує людину у світі руйнування.

Сюжет і філософія роману

Події роману розгортаються у Франції напередодні і під час Другої світової війни. Головний герой — Людовік (Людю) з Нормандії. Він з дитинства закоханий у польську дівчину Лілу Бронську, дочку заможних землевласників. Їхня історія — це не лише романтичне кохання, а зустріч двох світів, двох духовних систем — простої, щирої, трудової Франції і вишуканої, але внутрішньо вразливої Європи, що стоїть на межі катастрофи.

Під час війни долі героїв розходяться: Лілу опиняється у фашистському оточенні, Людовік приєднується до Опору. Війна проходить крізь їхні серця, випробовуючи

віру, любов, людяність. Після всіх втрат і поразок герої зустрічаються знову — очищені, оновлені, здатні почати життя заново.

Роман написаний як епічна сповідь про силу духу, але водночас це глибока метафора людського існування. Гарі показує, що війна — це не лише зіткнення армій, а передусім боротьба добра і зла у душі людини. Людство виживає не завдяки зброї, а завдяки любові, пам'яті, духовній силі.

Ідеї миру і людяності

У центрі твору — ідея миру як внутрішнього стану душі, а не лише політичного договору. Людовік живе з вірою, що людина повинна вчитися бачити добро навіть у найтемніших обставинах. Для нього війна — не лише трагедія, а випробування, яке показує, хто є справжньою людиною.

Гарі протиставляє жорстокості війни — м'якість серця, ненависті — любов, страху — мужність. Його герої — звичайні люди, не герої з бронзи, а ті, хто зберігає людяність попри зло. Листоноша Амбруаз Флері, дядько Людовіка, будує

повітряних зміїв — як символ віри у добро, у красу, у дитинство, яке не загинуло навіть під бомбами.

Саме повітряні змії стають образом духовної стійкості. Вони летять угору, коли земля зруйнована, нагадуючи, що навіть у найважчі часи людина здатна мріяти, вірити, любити. Це символ миру, чистоти, польоту душі.

Мир у романі — не просто відсутність війни, а моральний вибір не піддатися ненависті, зберегти в собі людське обличчя. Навіть у нелюдських умовах герої знаходять у собі сили прощати, співчувати, допомагати іншим. Так Гарі утверджує ідею, що справжній мир починається з внутрішнього миру людини.

Порятунок духовних цінностей

Ромен Гарі бачив головну небезпеку ХХ століття не лише у війні, а у втраті духовності. У «**Повітряних зміях**» він показує, як людина може зберегти душу серед хаосу. Духовні цінності — це не абстракція, а конкретні вчинки: любов до ближнього, повага, вдячність, пам'ять про минуле.

У романі часто звучить думка, що справжній героїзм — це не вбивати ворога, а не втратити себе. Людовік і його дядько не носять зброї, але вони зберігають головне — віру в людину. Їхня боротьба — це боротьба за серце, за душу, за любов.

Повітряні змії, які Флері запускає у небо, стають символом цих вічних цінностей. Вони — як спогади, як молитви, що здійснюються над спустошеною землею. У кожному змії — частка людської душі, прагнення до світла. Навіть коли світ здається втрачений, ці змії нагадують: добро не зникає, воно живе у людських серцях.

Філософська символіка роману

Гарі створює багат шаровий світ символів. **Повітряний змій** — це водночас дитяча іграшка, мистецький витвір і метафора духовного піднесення. Його політ — образ людської душі, що не скоряється земним обставинам.

Інший важливий символ — ліс, у якому переховується Людовік і де відбуваються зустрічі героїв. Ліс у романі — це місце очищення, простір природи, де зберігається вічна гармонія.

Образ Ліли символізує ідею краси, що виживає у світі насильства. Вона проходить через випробування війною, втрачає зовнішню досконалість, але зберігає внутрішню силу. Її повернення до Людовіка в фіналі — це відродження людяності після трагедії.

Також значущим є мотив пам'яті. Гарі вірить, що людина живе доти, доки пам'ятає. Пам'ять — це моральний обов'язок перед тими, хто загинув, і перед майбутнім. У цьому сенсі його роман — це заклик не забувати, щоб не повторити зла.

Ідея надії та гуманістичний фінал

Фінал роману сповнений світла. Герої, пройшовши крізь війну і втрати, знаходять одне одного. Вони зрозуміли, що щастя — не в перемозі, не у володінні,

а у вірності, пам'яті, любові. Повітряні змії знову здійснюються у небо, нагадуючи: навіть після катастрофи людина може знову навчитися літати — у духовному сенсі.

Гарі залишає читача з відчуттям віри. Його роман — це гімн людяності, віра в те, що добро — не слабкість, а найвища сила. У світі, де все можна втратити, лишається те, що не знищити: любов, доброта, краса, пам'ять.

Отже, «Повітряні змії» — це книга-притча, що звучить як післяслово до XX століття. У ній Ромен Гарі осмислює досвід війни і водночас відкриває шлях до духовного оновлення. Він закликає бачити в кожній людині цінність, берегти красу життя, не втрачати віри в добро.

Роман утверджує думку, що мир починається з серця, а людяність — це найвища форма мужності. Повітряні змії, які злітають у небо, символізують не лише дитинство і надію, а безсмертя духу, що здійснюється над темрявою.

Ромен Гарі своїм твором залишив людству послання: навіть після найбільших трагедій світ може бути врятований — якщо людина збереже у собі любов.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Визначте провідні проблеми роману «Повітряні змії» Ромена Гарі.
2. Після поразки фашистів Людо прощає Лілу, більше того, він одружується на ній. Чому він так вчинив і як би ви поступили на місці Людо?
3. Проаналізуйте відображення проблеми пам'яті у романі.
4. Кілька разів протягом усього роману Людо називає свою феноменальну пам'ять «проклятою». Чому?
5. Поясніть чому тимчасове звільнення не допомагає уникнути Амбруаза Флері ані Бухенвальда, ані Аушвіца?
6. Аргументуйте чому у таборі смерті Амбруаза Флері майстрував повітряних зміїв для німецьких дітей?
7. Схарактеризуйте образ Другої світової війни у творах митця.
8. Поміркуйте, у чому виявляється гуманізм героїв роману «Повітряні змії».
9. Розкрийте характер героя роману «Повітряні змії», який найбільше вас вразив. Поясніть свій вибір.
10. Сформулюйте, які літературні алюзії ви помітили у творі.
11. Об'єднайтеся в пари і підготуйте питання для дебатів на тему «Гуманізм ХХІ ст.».
12. Об'єднайтеся у групи і розробіть проєкт обкладинки для українськомовного видання роману «Повітряні змії».
13. Дослідіть відгуки українських читачів про романи Ромена Гарі. Поділіться своїми висновками з одногрупниками.
14. Напишіть есе за романом Ромена Гарі «Повітряні змії» і розмістіть його в соціальних мережах.

Тема. 6.2. Йоанна Ягелло. «Кава з кардамоном».

Сучасна європейська література для дітей та молоді відзначається відкритістю до складних тем, пов'язаних із дорослішанням, пошуком ідентичності, міжособистісними конфліктами, кризами довіри та духовного становлення. Польська письменниця Йоанна Ягелло, відома авторка підліткових романів, майстерно поєднує ці теми у своїх творах. Її найвідоміший роман «Кава з кардамоном» став не лише популярним серед юнацтва, а й отримав визнання літературних критиків як зразок сучасної «молодіжної психологічної прози з детективним підтекстом».

Ягелло поєднує у своїй творчості гуманістичний світогляд і реалістичну увагу до проблем сучасних підлітків, які намагаються знайти своє місце у світі, зрозуміти себе, зберегти щирість у стосунках із дорослими та навчитися любити, не втрачаючи гідності. Її твори мають яскраво виражену етичну основу: авторка прагне навчити молодих читачів бачити красу в щоденному житті, цінувати дружбу, пам'ять, правду та доброту.

Світ Йоанни Ягелло і концепція підліткової літератури

Йоанна Ягелло народилася 1974 року у Варшаві. Вона за фахом філолог, журналістка, перекладачка, викладачка англійської мови. Перші її книги були адресовані дорослим, але справжнє визнання прийшло з появою серії підліткових романів — «Кава з кардамоном», «Шоколад із чилі», «Тирамісу з полуницями», «Бузковий пломбір». Ці твори об'єднані спільною героїнею — дівчиною Лінкою, і створюють своєрідну сагу про дорослішання, формування характеру, пошук духовної зрілості.

Авторка майстерно передає психологію юності — час, коли світ сприймається загострено, коли кохання, зрада, смерть чи самотність переживаються вперше і тому особливо глибоко. Проте у творах Ягелло підлітковість — це не лише емоційна нестабільність, а й шлях до становлення особистості, до морального вибору. Її герої

шукають правду не лише про світ, а й про себе.

«Кава з кардамоном»: композиція і тематика

Роман «Кава з кардамоном» — це історія про сімнадцятирічну Лінку, яка навчається у старшій школі, мріє стати фотографинею і переживає типовий для

свого віку конфлікт між внутрішнім світом і вимогами дорослого життя. На перший погляд, це звичайна повість про дорослішання, але вже з перших сторінок стає зрозуміло, що за побутовими ситуаціями прихована глибока психологічна й етична проблематика.

У центрі сюжету — життя Лінки, її стосунки з батьками, друзями, перше кохання, розчарування і поступове відкриття родинної таємниці, яка змінює її погляд на світ. Дівчина випадково дізнається, що має сестру, про існування якої ніхто їй не говорив. З цього моменту повість набуває детективного характеру: героїня намагається розкрити правду про минуле своєї родини, знайти пояснення мовчанню дорослих і пробачити.

Заголовок твору має символічне значення. **Кава з кардамоном** — напій, який поєднує гірке і солодке, як і саме життя Лінки. Він стає метафорою підліткового досвіду: суміш радості, болю, невідомості і надії. Саме через цю метафору авторка проводить головну ідею твору — зрілість народжується там, де людина вчиться приймати життя з усіма його суперечностями.

Психологізм і реалізм у зображенні стосунків

Головною художньою особливістю роману є реалістичне і водночас глибоко психологічне зображення внутрішнього світу підлітка. Авторка уникає моралізаторства, натомість показує процес становлення особистості через повсякденні ситуації — конфлікти з батьками, нерозуміння, перше кохання, ревності, втрати.

Стосунки Лінки з батьками відображають типову проблему сучасної сім'ї: брак довіри між поколіннями. Мати — сильна, але закрита, не вміє відкрито говорити про минуле; батько відсутній у житті доньки, і це створює порожнечу, яку Лінка намагається заповнити через творчість, дружбу і любов. Усі герої роману живуть у світі, де любов існує поряд із брехнею, турбота — поруч із байдужістю, але саме у цьому контрасті народжується людяність.

Ягелло особливо тонко показує перше кохання — як випробування довіри. Для Лінки воно не ідеальне і не казкове, а живе, суперечливе, сповнене сумнівів. Вона вчиться не лише любити, а й приймати іншого таким, яким він є. Кохання стає у романі не романтичним прекрасним мотивом, а моральною школою, у якій народжується зрілість.

Детективна інтрига і символіка родинної таємниці

Друга сюжетна лінія роману має детективний характер і побудована навколо розкриття таємниці, яку від Лінки приховує родина. Це не класичний кримінальний детектив, а психологічний, де напруга створюється не подіями, а поступовим відкриттям правди.

Пошук сестри стає для Лінки не лише зовнішнім розслідуванням, а передусім подорожжю до самої себе. Через спробу зрозуміти минуле матері, через біль і здивування вона відкриває головне — родинна історія, навіть сповнена помилок, не знищує любов, якщо люди здатні прощати.

Сімейна таємниця у творі символізує неповноту знання, яку несе кожна людина про своїх близьких. Лише довіра, діалог і любов можуть цю прогалину заповнити. Таким чином, детективний елемент не суперечить ліричному тону повісті, а, навпаки, поглиблює його, перетворюючи зовнішню інтригу на духовне одкровення.

Морально-естетичний зміст і художній стиль

«Кава з кардамоном» — це роман не стільки про події, скільки про психологію зростання. У центрі твору — пошук гармонії між розумом і серцем, між минулим і сучасним, між людиною та її корінням.

Мова роману легка, розмовна, природна для молодіжного середовища, але при цьому сповнена емоційної глибини. Авторка вдало використовує внутрішній монолог і щоденникову форму, що дозволяє читачеві відчувати близькість до героїні, ніби він читає її думки.

Серед художніх засобів особливе місце займає символіка запахів, кольорів і смаків, через яку передається настрій. Кава, кардамон, шоколад, дощ, фотографії — усе це не просто деталі побуту, а образи, що створюють атмосферу тепла й ностальгії. У них — присмак юності, спогадів і мрій, що формують внутрішній світ героїні.

Авторка наголошує на цінності щирості, емпатії, самоприйняття. Вона показує, що дорослішання — це не лише процес пізнання світу, а й уміння пробачати минуле.

Ідеї гуманізму та етичний посил твору

Попри те, що роман звернений до юнацької аудиторії, його ідеї універсальні. Йоанна Ягелло стверджує, що кожна людина має право на помилку і другий шанс, що любов і довіра важливіші за осуд, а минуле не повинно руйнувати майбутнє.

Твір утверджує цінність родини, навіть якщо вона недосконала; силу правди, навіть коли вона болюча; і необхідність людяності, яка рятує в найтяжчі моменти. Письменниця показує, що справжнє щастя не в ідеальності, а у прийнятті — себе, інших, життя.

Отже, роман Йоанни Ягелло **«Кава з кардамоном»** поєднує елементи підліткової повісті та психологічного детективу, створюючи багатовимірний образ сучасної молодої людини, що стоїть на порозі дорослого життя.

Це твір про перші втрати і перші радощі, про силу любові і прощення, про пошук себе і віру в добро. Ягелло нагадує читачеві, що навіть найгірша правда може принести очищення, а кожен має свій шлях до гармонії — як кава з кардамоном, гірка і тепла водночас.

Її роман — це гімн людяності і прийняттю, де щирість важливіша за досконалість, а родинна любов — найвища форма духовного порятунку.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Визначте характерну ознаку твору.
2. Окресліть основні проблеми підліткового віку, зображені у творі.

3. Складіть психологічний портрет героїні твору.
4. Визначте та охарактеризуйте своєрідну композицію твору.
5. У мовленні якого персонажа найчастіше зустрічаємо слова, які є підлітковим сленгом?
6. Поміркуйте, чому авторка використовує підлітковий сленг і як це впливає на читацьке сприйняття?
7. Доберіть літературні відповідники до слів, які зустрічаються у тексті роману і є підлітковим сленгом: *окей, сорі, фотка, мобілка, чувак, дівуля, облажалася, розслабуха, лажса, комп, пофоткати, ульот, офігенно, класний, суперовий, кайфовий*.
8. Об'єднайтеся у групи і, використовуючи мережу Інтернет, проаналізуйте читацькі відгуки на повість «Кава з кардамоном». Узагальніть свої висновки і презентуйте їх у класі.
9. Об'єднайтеся в пари і створіть рекламу твору Йоанни Ягелло для українських читачів.
10. Напишіть есе на тему: «Кава з кардамоном» — твір класичної чи масової літератури?»
11. Об'єднайтеся у групи і, використовуючи мережу Інтернет, проаналізуйте читацькі відгуки на повість «Кава з кардамоном». Узагальніть свої висновки і презентуйте їх.
12. Об'єднайтеся в пари і створіть рекламу твору Йоанни Ягелло для українських читачів.
13. Визначте, якими художніми засобами авторка тримає увагу читачів. Пригадайте, у творах якого літературного жанру вони вам траплялися.
14. Напишіть есе на тему: «Кава з кардамоном» — твір класичної чи масової літератури?»

VII. Вступ. Література. Мораль. Людяність.

Тема. 7.1. Німецьке Просвітництво та його вплив на розвиток Європи.

Йоганн Вольфганг Гете. «Фауст».

Епоха німецького Просвітництва XVIII століття стала визначальним етапом формування європейського інтелектуального обличчя Нового часу. Це був період, коли у центрі уваги опинилася людина як мисляча, творча, моральна істота, здатна осягнути світ розумом і перетворити його працею. Німецьке Просвітництво мало власну специфіку: воно поєднувало віру в силу розуму з глибоким філософським ідеалізмом, що відрізняло його від французького раціоналізму. У цей час формувалися ідеї гуманізму, самопізнання, морального вдосконалення, єдності природи і духу, які згодом стали основою для класичної німецької літератури.

У центрі цього руху стояли імена, які визначили інтелектуальну історію Європи: **Іммануїл Кант, Фрідріх Шиллер, Йоганн Вольфганг Гете**. Вони створили духовний фундамент європейської культури, утвердивши ідею людини як

мікрокосму — віддзеркалення Всесвіту. Саме в цьому контексті творчість Гете постає вершиною німецького гуманізму, а його **«Фауст»** — однією з найглибших книг світової літератури.

Життєвий і творчий шлях Гете

Йоганн Вольфганг Гете народився 28 серпня 1749 року у Франкфурті-на-Майні в освіченій бюргерській родині. Отримав блискучу освіту, вивчав право, філософію, природознавство, літературу. Вже у молоді роки проявився його багатогранний талант — він був поетом, прозаїком, драматургом, науковцем, філософом і державним діячем.

На ранній творчий період Гете вплинув рух **«Буря і натиск»**, який виступав проти холодного раціоналізму Просвітництва, стверджуючи цінність почуття, творчої свободи і природності. Саме тоді він створює твори **«Гец фон Берліхінген»** і **«Страждання юного Вертера»**, які принесли йому європейську славу.

У Веймарі, де Гете служив радником при дворі, він познайомився зі Шиллером. Їхня дружба стала основою веймарського класицизму — наряду, який прагнув гармонії між розумом і почуттям, між особистим і

загальнолюдським, між природою і культурою.

Протягом життя Гете займався також природничими дослідженнями — вивчав кольори, анатомію, ботаніку, хімію, був одним із перших мислителів, що поєднали науку і поезію як дві форми пізнання світу.

Його творчість стала універсальною енциклопедією людського досвіду, у якій поєдналися філософія, психологія, міф і мистецтво. Кульмінацією цього шляху стала трагедія **«Фауст»**, над якою він працював понад шістьдесят років — від юності до останніх днів життя.

Історія створення трагедії «Фауст»

Ідея написання **«Фауста»** виникла ще у юного Гете під час навчання в університеті. Сюжет ґрунтується на середньовічній легенді про доктора Фауста — вченого, який уклав угоду з дияволом в обмін на знання і земні насолоди.

Проте Гете переосмислює стару легенду. Для нього Фауст — не грішник, а шукач істини, людина, яка не задовольняється обмеженістю знання і прагне абсолюту. Він не відкидає Бога, а намагається зрозуміти Його через пізнання світу.

У цьому прагненні Гете вбачає суть людського духу — вічне прагнення до недосяжного.

Перша частина **«Фауста»** була завершена і видана 1808 року. Вона зосереджена на земному житті героя, його боротьбі, спокусах, коханні до Маргарити. Друга частина, завершена наприкінці життя поета, має космічний, філософський характер і завершується символічним спасінням душі Фауста.

Отже, трагедія стала не просто художнім твором, а світоглядною системою, у якій відображено шлях людства — від пізнання і помилки до очищення і духовного зростання.

Філософія пошуку сенсу буття

У центрі трагедії — пошук сенсу життя і призначення людини. **Фауст** — уособлення вічного прагнення людини до істини. Його мучить невдоволення собою, обмеженість людського знання, розрив між ідеалом і реальністю. Він хоче досягнути все — науку, природу, мистецтво, любов, Бога. Але жодна сфера не дає йому повного задоволення.

Його відчай — це відчай людини Просвітництва, яка усвідомила, що розум не може дати відповіді на всі питання буття. Звідси — угода з Мефістофелем, символом сумніву, іронії, зла, що пробуджує дію.

Для Гете справжнє зло — не у спокусі, а у застої, у бездіяльності. Мефістофель, руйнуючи, парадоксально спонукає Фауста до розвитку, до пошуку. Тому його слова «Я — частина тієї сили, що без кінця бажає зла і без кінця творить добро» виражають діалектику життя: зло іноді стає поштовхом до самопізнання.

Пошук Фауста завершується усвідомленням, що сенс буття — не у володінні знанням чи владою, а у служінні людству, у творенні добра. У своєму останньому монолозі (II частина) він говорить про мрію створити «вільну землю для вільних людей». Саме це прозріння — момент його духовного спасіння.

Таким чином, шлях Фауста — це алегорія людського прогресу, руху від егоїзму до гуманізму, від хаосу до гармонії.

Фауст і Мефістофель

Двоє головних героїв трагедії — це не просто протилежності, а дві сили однієї свідомості. Фауст — дух прагнення, Мефістофель — дух заперечення. Їхній діалог — це внутрішня боротьба людини між добром і сумнівом.

Фауст шукає істину, але часто помиляється, спокушений владою і насолодою. Мефістофель випробовує його, але в цьому полягає й користь спокуси: лише долаючи її, людина зростає.

Їхній конфлікт — це вічний рух душі між вірою і розчаруванням, між поривом до світла і тягарем земного. Гете не показує перемогу однієї сторони — він показує рівновагу, у якій народжується справжня духовність.

Фауст і Маргарита

Лінія Фауст – Маргарита — серцевина людського виміру трагедії. Їхня історія — не просто романтична драма, а моральний вузол твору. Маргарита —

чиста, невинна душа, яка любить щиро і беззастережно. Її трагічна доля — наслідок зіткнення чистоти і спокуси, духовного і тілесного.

Фауст, піддавшись Мефістофелеві, зраджує любов, але саме через страждання Маргарити він усвідомлює провину і очищується. У сцені її спасіння («Вона врятована») закладено головну гуманістичну ідею Гете: милосердя і прощення сильніші за гріх.

Маргарита — це втілення духовного начала, що перемагає навіть смерть. Її образ є символом вічної жіночності, яку Гете вважав силою, що веде людину до Бога. Саме тому трагедія завершується словами: «Вічна жіночність нас підносить».

Жанрова своєрідність і художня структура

«**Фауст**» — твір, який не вкладається у межі традиційного жанру. Гете сам називав його «трагедією», але це також філософська поема, драма і символічна енциклопедія людства.

У ній поєднуються елементи епосу, лірики, народного театру, містерії, сатири. Мова трагедії багатшарова: піднесені монологи Фауста чергуються з народними піснями, гумористичними сценами, філософськими диспутами.

Такий жанровий синтез відображає багатовимірність людського буття. Людина, за Гете, одночасно мислить, відчуває, діє, помиляється, і лише в цій цілісності вона є справжньою.

Значення творчості Гете для світової культури

Йоганн Вольфганг Гете став одним із найвпливовіших митців Європи, який визначив обличчя світової культури XIX–XX століть. Його ідеї гармонії, самопізнання, внутрішньої свободи стали духовним дороговказом для цілих поколінь мислителів, поетів, філософів.

Він відкрив для літератури нову філософію людини, де істина народжується не у догмі, а в пошуку, не у знанні, а в русі. «Фауст» — це твір, який і сьогодні залишається актуальним, бо кожна людина у своєму житті повторює шлях героя: прагне пізнати, помиляється, кається і шукає новий сенс.

Гете створив модель духовної еволюції людства, у якій немає остаточної відповіді, але є вічне прагнення до істини. Його трагедія стала символом гуманізму — віри в людину, яка навіть у падінні залишається здатною до духовного відродження.

Отже, трагедія «**Фауст**» — це вічна книга про людину, яка прагне досягнути сенс буття, не зупиняючись перед помилками. Через зіткнення Фауста і Мефістофеля Гете показує боротьбу духу і матерії, добра і зла, знання і віри. Через образ Маргарити — спасіння через любов і милосердя.

Це не просто літературний твір, а філософська поема про людство, яке шукає істину, долаючи сумнів. Гете утвердив ідеал активної, мислячої людини, яка здатна творити добро, навіть помиляючись.

Його слово стало символом єдності розуму, краси і моральності, а «Фауст» — свідченням того, що найвища мета людини — не володіння, а прагнення. У цьому вічному русі — її безсмертя.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. З'ясуйте схожість і відмінності між Фаустом і Вагнером. Аргументуйте, кому з них симпатизує Гете.
2. Розкрийте смисл образу Мефістофеля. Поясніть його слова: «Я — тої сили часть, Що робить лиш добро, бажаючи лиш злого».
3. Проаналізуйте випробування, яким піддає Мефістофель Фауста в першій частині трагедії.
4. Схарактеризуйте, якою постає Маргарита у вашій уяві.
5. Поясніть, якими ви побачили в уривку стосунки Фауста і Мефістофеля.
6. Доведіть цитатами з уривка, що між Фаустом і Маргаритою виникли щирі почуття.
7. Поміркуйте, за що Маргарита полюбила Фауста. Відповідь обґрунтуйте цитатою з тексту.
8. Простежте, яким постає Фауст в останньому монологі другої частини.
9. Дайте своє трактування фіналів першої і другої частин твору.
10. Аргументуйте, чи можна вважати образ Фауста вічним.
11. Напишіть твір-роздум на тему «Що є людина на землі?» (за трагедією Й. В. Гете «Фауст»).
12. Об'єднайтеся у групи і підготуйте колаж, серію ілюстрацій або повідомлення з відео- чи аудіорядом для супроводу вашого виступу на одну з тем: «Образ Фауста в малярстві», «Образ Фауста в музиці».
13. Старовинний сюжет був для Гете лише приводом для того, щоб висловити свої роздуми над болючими питаннями сучасності. Поясніть, якими.
14. У чому секрет популярності трагедії Гете «Фауст»?

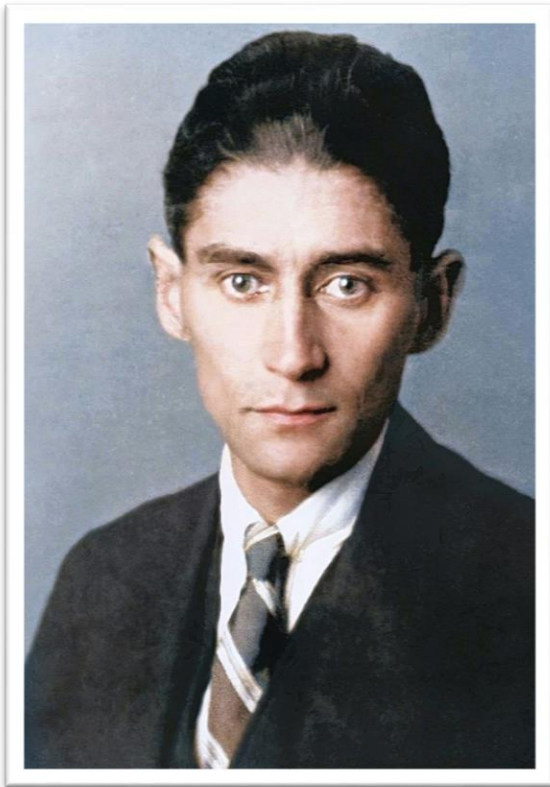
VIII. Модернізм.

Тема. 8.1. Франц Кафка. «Перевтілення».

Творчість Франца Кафки посідає особливе місце у світовій літературі XX століття. Його ім'я стало символом нового типу мислення — трагічного, філософського, метафоричного, яке відображає кризу людини в добу модернізму. У його прозі немає героїв-борців чи пророків; натомість з'являється самотня людина, замкнена у світі, що втратив сенс. Кафка перетворив літературу на дзеркало людського існування в абсурдній реальності, і тому його твори продовжують хвилювати читача, змушуючи замислитися над питанням: що означає бути людиною.

Життя і творчість Франца Кафки

Франц Кафка народився **3 липня 1883 року** у Празі, у єврейській родині, яка належала до німецькомовної спільноти Австро-Угорської імперії. Він навчався на юридичному факультеті Празького університету, працював чиновником у

страховій компанії, вів, здавалося б, звичайне життя. Проте внутрішній світ письменника був сповнений самотності, страху, постійного відчуття провини і відчуження, що стало головною темою його творчості.

Складні стосунки з владним і суворим батьком сформували у Кафки глибоке почуття неповноцінності. Цей конфлікт він пізніше осмислив у знаменитому **«Листі до батька»**, де відкрито говорить про власну беззахисність перед владою, силою, системою. Його духовне життя було пов'язане з філософією екзистенціалізму, юдаїзмом, ідеями Ніцше, а також із трагічним досвідом європейського модерну — війнами, технократизацією, дегуманізацією суспільства.

Кафка писав переважно німецькою мовою, і його творчість довго залишалася непоміченою. За життя він опублікував лише кілька оповідань, зокрема **«Перевтілення»**

(1915), **«Вирок»**, **«У виправній колонії»**. Після смерті більшість його рукописів завдяки другу Максу Броду була врятована й опублікована, серед них романи **«Процес»**, **«Замок»**, **«Америка»**, які зробили ім'я Кафки одним із найвпливовіших у XX столітті.

Його творчість часто називають «передчуттям катастрофи», бо вона пророкує епоху тоталітаризму, бюрократії, духовного вакууму, де людина стає жертвою безликої системи. Проте Кафка не лише песиміст — він тонкий аналітик людської душі, який через страждання шукає шлях до істини.

Новела «Перевтілення»: головна ідея та філософський підтекст

Новела «Перевтілення» («Die Verwandlung») є одним із найвідоміших творів Кафки і водночас одним із найглибших творів модернізму. Уже перше речення задає тон усьому тексту:

«Прокинувшись одного ранку після тривожних снів, Грегор Замза виявив, що він перетворився на потворну комаху».

Цей парадоксальний початок одразу викидає читача у світ абсурду — світ, де незбагненне стає буденним, а жах приймається як норма. У цьому полягає кафкіанський парадокс: фантастична подія не викликає подиву в персонажів, бо вони вже живуть у реальності, де втрачені логіка і сенс.

Головна тема твору — відчуження людини у сучасному світі. Грегор Замза — звичайний службовець, який працює, щоб утримувати родину. Його життя одноманітне, позбавлене радості. Він сприймає себе не як особистість, а як частину механізму. **Перетворення на комаху** — це зовнішній вияв того, що вже давно сталося всередині: душевне перевтілення в безмовну істоту, позбавлену свободи і гідності.

Кафка показує трагедію людини, яку суспільство оцінює не за сутністю, а за користю. Щойно Грегор втрачає можливість працювати, він стає тягарем, чужим навіть для близьких. Його смерть сприймається родиною як полегшення. У цьому — найглибша сатира на дегуманізацію світу, у якому любов і співчуття замінені вигодою.

Образ Грегора Замзи: символіка і метафоричність

Образ Грегора Замзи має багаторівневий характер. На поверхні — це трагічна історія людини, яка фізично перетворюється на комаху. Але в метафоричному сенсі — це алегорія внутрішньої деградації особистості, втрати людського образу у світі, де панують холод, байдужість, бюрократія.

Кафка не описує зовнішній вигляд Грегора з точністю — він залишає простір для уяви, і тому цей образ стає дзеркалом, у якому кожен може побачити себе. **Комаха** — символ непотрібності, страху, гніту, але водночас — страждання і жертви.

У духовному плані Грегор — не тварина, а людина, яка продовжує думати, відчувати, любити. Він переймається долею родини, шкодує, що не може допомогти, але саме ці риси підкреслюють його людяність, яка виживає навіть у нелюдській формі.

Трагізм образу полягає в тому, що Грегор — єдиний, хто зберіг душу, тоді як інші персонажі — батько, мати, сестра — духовно деградують. Кафка створює інверсію: людина-комаха стає більш людяною, ніж ті, хто залишився людьми зовні.

Відчуження і абсурдність світу

Кафка розкриває феномен екзистенційного відчуження, коли людина відділена від світу, інших і самої себе. Це не лише соціальне, а насамперед метафізичне відчуження. Грегор Замза не може пояснити, чому це сталося; ніхто не шукає причини, ніхто не співчуває. Абсурд стає законом буття.

Світ Кафки позбавлений логічного зв'язку між дією і наслідком. Людина не розуміє, за що покарана, але продовжує існувати, виконуючи безглузді обов'язки. Цей стан — метафора ХХ століття, де людина відчуває себе безсилою перед системою, технологіями, соціальними структурами, які знищують індивідуальність.

У «Перевтіленні» цей абсурд проявляється у звичайних деталях: сім'я, замість того щоб допомогти Грегору, просто пристосовується до його страждання, виносить їжу, замикає двері, врешті позбавляється його. Реакція байдужості — гірша за саму трагедію.

Кафка показує, що найстрашніше перевтілення — духовне, коли люди перестають відчувати біль іншого. Тому смерть Грегора — це не лише фізичний кінець, а й моральний вирок суспільству.

Композиція і функції фантастики

Композиція твору надзвичайно проста — три частини, які відображають три стадії деградації героя: усвідомлення перевтілення, поступове відчуження від родини і смерть. Але за цією зовнішньою простотою — глибока символічна архітектоніка.

Кожна частина має свою емоційну хвилю: перша — жах і спроба зрозуміти, друга — конфлікт із родиною, третя — остаточне відторгнення і загибель. Такий поступовий рух створює ефект неминучості, схожий на античну трагедію.

Фантастика у творі не є засобом утечі від реальності. Навпаки, вона оголює її суть, робить абсурдність життя очевидною. Кафка не пояснює причини перевтілення, бо для нього важливі не події, а внутрішній стан людини, яка опинилася у безглуздому світі.

Фантастичний елемент у «Перевтіленні» виконує кілька функцій: він є метафорою психологічного стану, засобом сатири на буржуазне суспільство і символом універсальної самотності. Саме тому його проза стала основою для майбутнього екзистенціалізму Камю і Сартра, які теж бачили людину в безглуздому, але все ж осмислюваному світі.

Філософський сенс і художня своєрідність

Кафка створює особливу поетику — поетику тиші, абсурду, замкненого простору. Дія «Перевтілення» відбувається переважно у кімнаті героя, що стає символом внутрішньої тюрми. Простір звужується, мова стає лаконічною, емоційно нейтральною, але за нею відчувається глибока трагічність.

Ця художня стриманість створює ефект психологічної безвиході. Кафка не оцінює, не пояснює, не моралізує — він просто показує світ, у якому мораль і логіка втратили значення.

Його стиль позбавлений пафосу, але сповнений точності, що надає фантастичним подіям вражаючої правдоподібності. Саме цей реалізм абсурду і став ознакою «кафкіанського» світу.

Отже, Франц Кафка у новелі «Перевтілення» створив універсальний образ людини XX століття — самотньої, відчуженої, загубленої у світі без сенсу, але все ж здатної відчувати і страждати.

Через історію Грегора Замзи письменник поставив питання: що робить людину людиною? Чи можна залишитися собою, коли світ вимагає бути механізмом? Його відповідь — у стражданні, у співчутті, у здатності любити навіть тоді, коли тебе ніхто не розуміє.

Фантастика у творі не заперечує реальності — вона оголює її трагізм. Кафка показав, що людське життя є перевтіленням, але справжня деградація починається не з фізичної зміни, а з байдужості серця.

«Перевтілення» — це трагічна притча про сучасну людину, її втрату сенсу, але й про надію на духовне пробудження. Адже навіть у тиші самотності Кафка залишає людині одне право — право бути людиною до кінця.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Схарактеризуйте, які засади визначають сутність модерністського мистецтва.
2. Назвіть течії раннього модернізму та їхніх найяскравіших представників. Складіть психологічний портрет Франца Кафки.
3. Проаналізуйте, яка інформація зі статті підручника була для вас основною. Запропонуйте свої доповнення.
4. Подискутуйте, чи можна Кафку назвати письменником, створеним власною біографією.
5. Поміркуйте, чому письменник заповів спалити свої рукописи.
6. З'ясуйте, які провідні мотиви у творчості митця були зумовлені обставинами.
7. Поясніть, як ви розумієте смисл назви новели Кафки «Перевтілення».
8. Поміркуйте, чому саме на комаху перетворився Грегор Замза. Які можливості саме таке перетворення відкриває перед героєм, автором і читачем?
9. Простежте, наскільки детально описує Кафка внутрішній стан і переживання головного героя. Які засоби виявилися найефективнішими?
10. Дослідіть, на яких думках, відчуттях і страхах Грегора автор зосереджує свою увагу. Як це характеризує героя і автора?
11. Простежте зміну ставлення членів родини до Грегора. Чим її можна пояснити?
12. Розкрийте, у чому полягає своєрідність творчої манери Франца Кафки.
13. Об'єднайтеся в пари і подискутуйте, чому постійно виникають конфлікти головного героя з його родиною. У чому їхня сутність?
14. Об'єднайтеся у групи і складіть буктрейлер за новелою Кафки «Перевтілення». Презентуйте його.

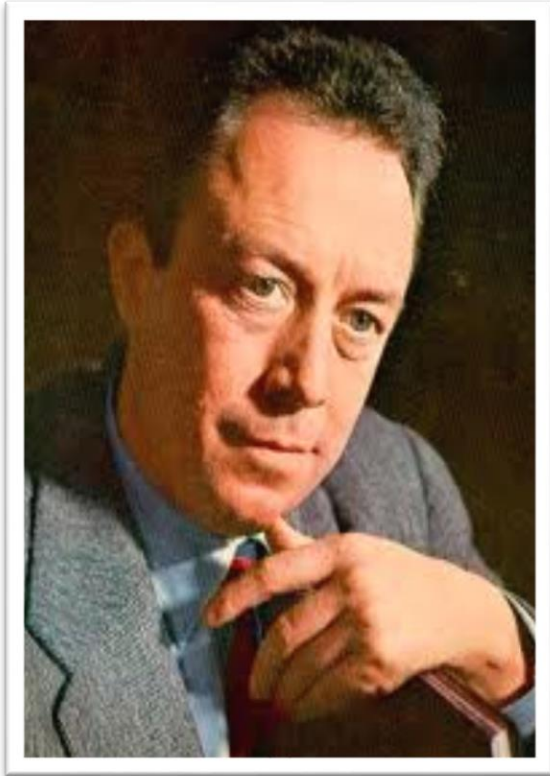
Тема. 8.2. Альбер Камю. «Чума».

Французький письменник, філософ і мислитель Альбер Камю посідає особливе місце у літературі XX століття. Його творчість поєднує художню глибину з філософським осмисленням буття. Камю не лише створив яскраві літературні образи, а й сформулював цілісну концепцію абсурдного світу і моральної відповідальності людини. Його роман «Чума» — це не просто епічне зображення трагічної епідемії, а притча про людську гідність, солідарність і духовний спротив злу.

Життя і світогляд Альбера Камю

Альбер Камю народився 7 листопада 1913 року в Алжирі, тоді французькій колонії. Його батько загинув під час Першої світової війни, а мати, проста неграмотна жінка, самотужки виховувала двох дітей. Дитинство Камю минуло в злиднях, але він рано проявив інтелектуальну допитливість, любов до природи і глибоке почуття справедливості.

Навчався в Алжирському університеті, де захопився філософією, зокрема античним стоїцизмом і екзистенціалізмом. Його вчителями стали класична

культура, античне поняття гармонії і моральна відповідальність перед світом. Ці ідеї визначили його творчість.

Під час Другої світової війни Камю брав активну участь у французькому Руху Опору, редагував газету «Combat», де відстоював гуманістичні ідеали. Його досвід війни глибоко вплинув на світогляд: він бачив, як зло може набувати вигляду буденності, як байдужість і страх руйнують людяність.

Камю не був ортодоксальним екзистенціалістом, хоча його часто ототожнюють із цим напрямом. На відміну від Сартра, він не вважав людину абсолютно самотньою і приреченою, а бачив у ній здатність до солідарності й морального вибору, навіть у світі, позбавленому вищого сенсу. Його філософія, викладена у працях **«Міф про Сізіфа»**, **«Бунтівна людина»**, **«Людина в стані облоги»**, ґрунтується на ідеї абсурду: світ не

має розумного порядку, але людина може знайти сенс, прийнявши цю безглуздість і діючи всупереч їй.

Так формується головна етична позиція Камю — «я бунтую, отже, існую». Бунт — це не руйнування, а ствердження людяності, протест проти безглуздя через активне добро. Саме цю філософію Камю втілює у своєму найвідомішому романі **«Чума»** (1947).

Історія створення та філософія роману «Чума»

Роман був написаний у перші післявоєнні роки, коли Європа переживала моральну катастрофу після фашизму і війни. Камю замислював *«Чуму»* як *алегорію духовної епідемії, що охопила людство, — байдужості, страху, насильства*.

Дія твору відбувається в місті Орані (Алжир), де раптово спалахує страшна хвороба. На поверхні — це історія боротьби з епідемією, але у глибині — моральна

притча про людину у світі абсурду, про її вибір між злом і добром, між відчаєм і надією.

Камю писав, що хотів створити *«книгу про людську спільність, про те, як люди вчаться любити і допомагати одне одному у біді»*. Він бачив у чумі символ усіх форм зла — від хвороби до війни, від тиранії до байдужості. Так роман став не лише філософським, а й етичним маніфестом.

Сюжет роману

Події починаються звичайно: лікар Бернар Ріє помічає у місті дивне явище — масову загибель щурів. Незабаром хвороба поширюється серед людей, місто закривають на карантин, і мешканці опиняються у повній ізоляції.

Кожен герой реагує по-своєму: одні впадають у відчай, інші шукають вигоду, а деякі — як Ріє, журналіст Рамбер, священник Панлю чи Тарру — вступають у боротьбу з недугою, розуміючи, що боротьба не завжди приносить перемогу, але саме вона надає сенсу життю.

Поступово чума стає не лише фізичною, а й моральною реальністю: вона виявляє справжню сутність людей. Дехто чинить зло, інші — проявляють справжню велич духу. Герої усвідомлюють, що людське життя крихке, але саме у цій крихкості — джерело гідності.

Коли епідемія врешті відступає, ніхто не відчувається переможцем. Ріє розуміє, що чума може повернутися будь-коли, бо «мікроб чуми ніколи не зникає». Це фінальне усвідомлення перетворює роман на метафору постійної боротьби людини зі злом і безглуздістю.

Проблематика роману

Головна проблема *«Чуми»* — моральна відповідальність людини перед світом, який позбавлений абсолютного сенсу. Камю ставить питання: як жити, коли немає Бога, коли зло здається безмежним, а смерть — безпідставною?

Відповідь Камю не у фаталізмі, а у дії. Людина повинна чинити добро не тому, що чекає винагороди, а тому, що лише дія є формою опору абсурду. Це — етика *“людини, яка не здається”*.

Роман також розкриває тему солідарності. У часи спільного лиха герої усвідомлюють, що лише об'єднання, співчуття і взаємопідтримка можуть надати сенс існуванню. Ріє говорить: *«Єдина зброя проти чуми — це чесність»*. Ця чесність — не лише професійна, а екзистенційна: визнання своєї обмеженості, але й готовність діяти всупереч безсиллю.

Інша важлива проблема — пошук сенсу життя. Герої живуть у світі, де все випадкове і непевне. Проте саме через прийняття абсурду вони знаходять новий вимір духовності. Камю вірить у мораль без релігії, у здатність людини самій визначити, що таке добро, через любов до інших і відповідальність перед ними.

Особливості композиції і оповіді

Композиція роману відзначається реалістичною точністю і філософською структурою. Камю використовує форму хроніки — об'єктивного звіту очевидця.

Оповідачем виявляється лікар Ріє, який ніби фіксує події без емоцій, але за цією стриманістю відчувається глибоке співчуття.

Така форма дозволяє поєднати реалістичний і символічний рівні: місто Оран можна сприймати як конкретне місце і як узагальнений образ людського суспільства.

Сюжет розгортається послідовно, у п'яти частинах, що відтворюють етапи епідемії: передчуття, спалах, ізоляцію, апогей, спад і завершення. Така побудова створює ефект циклу, натякаючи на вічне повернення зла, яке щоразу знаходить нові форми.

Мова Камю — лаконічна, точна, без прикрас. Його стиль нагадує науковий звіт, але в ньому присутня поетична глибина. Завдяки цьому контрасту роман набуває тональності морального свідчення — спокійного, але невідворотного.

Функції символів і підтексту

Роман «Чума» побудований як багатошарова алегорія. *На першому рівні* — це розповідь про боротьбу з хворобою; *на другому* — символ Другої світової війни і фашизму; *на третьому* — філософський образ вічного зла, що існує в людині.

Чума у Камю — це не лише біологічна недуга, а символ духовної смерті, моральної байдужості, лицемірства, фанатизму. Вона втілює всі ті сили, що руйнують людину зсередини.

Образ лікаря Ріє — втілення гуманізму і моральної стійкості. Він не шукає героїзму, не вірить у спасіння, але щоденно виконує свій обов'язок. Саме така *«тиха мужність»* і є для Камю справжньою величчю людини.

Фінальна сцена, де Ріє чує радість міста, що святкує кінець чуми, але нагадує, що *«чумний бацилус ніколи не зникає»*, надає роману універсального звучання. Зло не можна перемогти назавжди, але його можна безупинно стримувати — добротою, солідарністю, чесністю.

Альбер Камю у романі **«Чума»** створив один із найвпливовіших морально-філософських творів XX століття. Під виглядом оповіді про епідемію він показав екзистенційний стан людства, його вічне зіткнення з абсурдом, стражданням і смертю.

Та замість відчаю Камю утверджує етичний оптимізм: людина здатна чинити опір навіть тоді, коли не може перемогти. Її гідність полягає у дії, у співчутті, у вірності людяності.

«Чума» — це притча про моральну зрілість, про солідарність як форму любові. Камю показує, що у світі, де Бог мовчить, саме людське серце стає останнім оплотом добра. І тому навіть у найтемніші часи залишається надія — на тих, хто, як лікар Ріє, продовжує боротися просто тому, що це правильно.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Що вам відомо про життя і творчість Альбера Камю?
2. Визначте, прокоментуйте деталі з символічним навантаженням. Які життєві враження лягли в основу роману Камю «Чума»?

3. У чому полягає сенс перестороги Камю в романі «Чума»?
4. Коли і де відбуваються події, зображені в романі?
5. Як зображений Оран у романі? Що розповідає автор про його мешканців, про їхнє життя? Яке ставлення автора до міста та його мешканців?
6. Дайте характеристику образу лікаря Ріє.
7. Чим поведінка лікаря і його товаришів під час епідемії викликає повагу?
8. Поясніть, у чому полягала ситуація вибору для лікаря та інших мешканців Орана.
9. Поясніть головні засади філософії екзистенціалізму.
10. Як у романі «Чума» в алегоричній формі автор розкриває проблему беззахисності людини перед обличчям неможливої дійсності.
11. Прокоментуйте слова лікаря Ріє про те, що навіть у критичних обставинах кожен повинен робити свою роботу.
12. У чому, на вашу думку, полягає різниця між страхом лікаря Ріє і його друзів та страхом звичайних обивателів Орану?
13. На прикладі долі героїв твору зробіть висновок щодо проблеми вибору, страху і свободи особистості.
14. Як ви розумієте фінальне речення роману? Чому саме цими словами Камю завершує твір? Чи згодні ви з таким пророцтвом?

IX. Шедеври європейської лірики першої половини XX ст.

Тема. 9.1. Гійом Аполлінер. «Алкоголі. Вірші 1898 – 1913 рр.», «Каліграми. Вірші Миру і Війни».

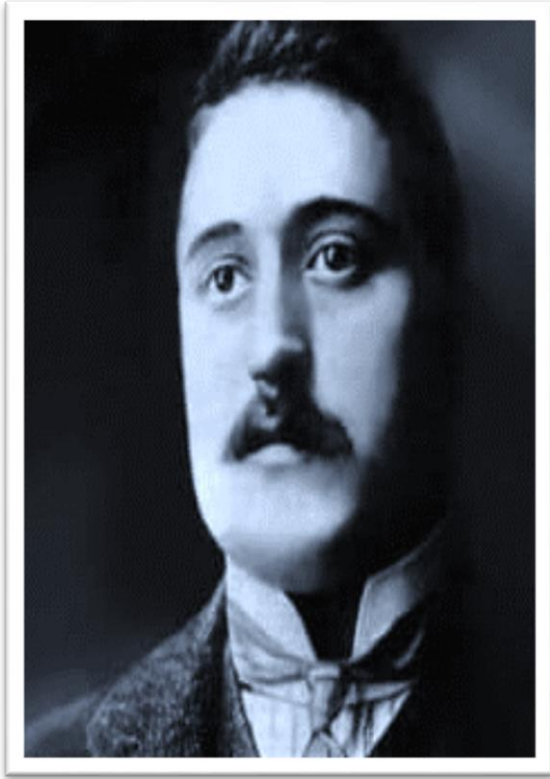
Початок XX століття став добою грандіозного оновлення мистецтва. Європейська література, як і живопис, музика, архітектура, переживала кризу традиційних форм і шукала нові способи відображення складного духовного світу сучасної людини. У цей період виникають численні художні напрями, об'єднані спільною назвою модернізм — символізм, імпресіонізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, дадаїзм, сюрреалізм.

Для модерністів визначальним було прагнення розширити межі художнього досвіду, передати не зовнішню реальність, а внутрішній стан митця, його свідомість, асоціації, мрії, інтуїції. У цій множинності течій поступово формується новий тип поетичного мислення — авангардизм, який став синонімом радикального оновлення форми та змісту мистецтва.

Одним із найяскравіших представників цього руху був Гійом Аполлінер (1880–1918) — французький поет, критик, теоретик авангарду, що поєднав у своїй творчості риси модернізму, кубізму й зародкового сюрреалізму. Його поезія стала мостом між класичною традицією XIX століття і новаторськими експериментами XX.

Життєвий і творчий шлях Гійома Аполлінера

Гійом Аполлінер (справжнє ім'я Вільгельм-Альберт-Володимир-Аполлінарій де Костровицький) народився **1880 року** у Римі в родині польської шляхтянки. З юності жив у Франції, де й сформувався як поет і літературний критик.

Його життя було тісно пов'язане з художнім середовищем Парижа — він дружив із Пабло Пікассо, Анрі Руссо, Жаном Кокто, відвідував богемні кав'ярні Монмартру, був свідком народження кубізму й модерного мистецтва.

Під час Першої світової війни поет добровільно пішов на фронт, де отримав поранення в голову, після чого повернувся до Парижа, але вже тяжко хворів. Помер 1918 року під час епідемії іспанського грипу, залишивши по собі спадщину, що визначила розвиток європейської лірики.

Його поезія поєднала інтелектуальність і емоційність, філософію і побут, технічну цивілізацію і ностальгію за чистотою почуттів.

У цьому — новий образ митця XX століття: людини, що живе між механічним і духовним світами.

Аполлінер і авангардизм: естетика кубізму

Гійом Аполлінер був не лише поетом, а й теоретиком нової естетики. Саме він першим застосував термін «сюрреалізм» (понад десять років до виникнення відповідного напрямку) і активно підтримував кубізм у живописі.

Його критичні праці — **«Мистецтво і художники»**, **«Кубістські митці»** — заклали основи розуміння поетики модерного мистецтва. Для кубізму характерним є розчленування предмета на окремі площини, його сприйняття з різних точок зору. Так само в поезії Аполлінера реальність розкладається на фрагменти, а з цих фрагментів утворюється нова художня цілісність.

Поет не прагне логічності чи послідовності, він вибудовує асоціативні ряди, де поруч можуть співіснувати історія, міф, сучасність, мрія, випадкова деталь. Так народжується поетика монтажу, яка вплинула на всю подальшу літературу XX століття.

Його вірші — це своєрідні словесні картини, подібні до кубістичних полотен. У них відсутній єдиний центр, зате є множинність точок зору, ритм урбаністичного життя, фрагментарність і внутрішня музичність.

«Алкоголі. Вірші 1898–1913 рр.»: синтез модерної свідомості

Перша велика збірка Аполлінера **«Алкоголі»** (1913) стала справжнім маніфестом поетичного модернізму. Вона об'єднала вірші, написані впродовж п'ятнадцяти років, і відзначається дивовижним поєднанням ліризму, інтелектуальності та експерименту.

Назва **«Алкоголі»** символічна: алкоголь — це речовина, що випаровує суть, концентрат енергії. Так і його вірші — концентровані емоційні реакції на світ, у якому минуле й сучасне, реальність і сон, любов і самотність існують водночас.

У цій збірці вперше в європейській поезії зникають пунктуаційні знаки, бо Аполлінер прагнув «зберегти дихання думки». Це новаторство створює ефект вільного ритму і внутрішнього потоку свідомості.

Відомий вірш **«Зона»** відкриває збірку і задає її філософський тон. Це монолог сучасної людини, яка блукає між святинею і технікою, між небом і хмарочосами. У ньому поєднуються образи Христа і літака, церкви і фабрики, міста і дитячої пам'яті. Так поет осмислює цивілізацію як простір духовного випробування, де старі символи набувають нових значень.

Інші вірші збірки — **«Міст Мірабо»**, **«Пісня нелюбого»**, **«Вікно»** — виражають глибоку ностальгію за втраченим коханням, але навіть у сумі поет знаходить красу миті, бо вірить, що життя — це рух, а мистецтво — форма безсмертя.

«Каліграми. Вірші Миру і Війни»: поезія як візуальне мистецтво

Під час війни Аполлінер створює другу визначну збірку — **«Каліграми»** (1918). У ній він поєднав поезію, живопис і графіку, перетворивши вірш на зоровий образ.

Каліграми — це вірші, надруковані у формі предметів, про які вони розповідають: голуба, серця, годинника, пістолета. Таким чином, слово стає малюнком, поезія — живим рухом. Це — нова концепція мистецтва як синтезу: поет не лише висловлює думку, а й створює естетичний простір, у якому думка «бачиться».

У тематичному сенсі збірка відображає трагедію війни, але водночас — віру у красу, мир і відродження. Навіть серед зруйнованого світу Аполлінер залишається поетом життя, що шукає гармонію. Його поезія — це свідчення духовного опору, утвердження мистецтва як сили, здатної перемогти хаос.

Своєрідність «сюрреалізму» Аполлінера

Термін *«сюрреалізм»* уперше вжито саме Аполлінером у передмові до його драми **«Груди Тіресія»** (1917). Для нього це означало «реальніше за реальне» — мистецтво, що відтворює не зовнішній світ, а глибинну реальність підсвідомого, інтуїтивного, мрійного.

Його «сюрреалізм» не має темних, ірраціональних рис, як у пізніших послідовників, — це радісний, поетичний сюрреалізм світла і творчої свободи. У

ньому немає розпачу, лише здивування перед світом, спроба бачити його з нової перспективи.

Така художня установка дозволила Аполлінерові створити новий тип поетичного мислення, у якому реальне й фантастичне співіснують природно, як сон і яв. Його світ — це світ миті, перетвореної на вічність.

Художні новації поета

Головні новаторські риси поезії Гійома Аполлінера:

Злиття мистецтв — поезія стає зоровою, музичною, живописною;

Відмова від пунктуації і класичного ритму, що передає природне дихання мови;

Поєднання високого і буденного, сакрального і технічного — літак поруч із Христом, телеграф поруч із серцем;

Монтажна композиція, де фрагменти створюють нову цілісність;

Оптимістичне сприйняття світу, попри його хаос і розпад.

Його поезія — це свято свободи і творчості, у якому сучасність постає не загрозою, а новим горизонтом духовного пошуку.

Отже, Гійом Аполлінер — поет-першопроходець, який відкрив шлях новій європейській поезії. У його творчості злилися традиція і новаторство, ліризм і інтелект, мистецтво і філософія.

Його збірки **«Алкоголі»** та **«Каліграми»** стали маніфестами модерного поетичного бачення світу, де слово перетворюється на живу енергію, а поет — на творця нової духовної реальності.

Аполлінер довів, що модернізм — це не заперечення минулого, а пошук нової гармонії у світі, який змінюється. Його поезія залишається символом творчої віри у людину, у її здатність бачити красу навіть у хаосі сучасності.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Розкажіть про головні події життя Гійома Аполлінера. Створіть у зошиті «Facebook-сторінку» Вільгельма Костровицького і заповніть «поля життєпису».
2. Доведіть, що Аполлінер був авангардистом-експериментатором.
3. Поясніть, яким ви уявляєте Гійома Аполлінера.
4. Розкажіть про етапи становлення Аполлінера як поета.
5. Розгляньте, які мотиви переважали у творах поета.
6. Знайдіть у вірші «Міст Мірабо» символи і розкрийте їх зміст.
7. Прокоментуйте паралелі між плином вод Сени і коханням у вірші «Міст Мірабо». Які ще паралелі можна провести?
8. Розкажіть про особливості збірки Г. Аполлінера «Каліграми. Вірші миру і війни». Прокоментуйте назву збірки.
9. Поясніть, який основний принцип побудови вірша «Зарізана голубка й водограй».
10. Поміркуйте, як ви розумієте назву вірша.

11. Простежте, до кого звертається в тексті поет. Яке символічне значення мають ці звертання?

12. Розкрийте, якого символічного значення набувають образи водограю й голубки.

13. Вірш «Зарізана голубка й водограй», написаний у 1914 році, називають реквіємом (заупокійним твором) за жертвами Першої світової війни. Сформулюйте ідею вірша.

14. Визначте риси сюрреалізму у творах Гійома Аполлінера. Доведіть, що чим менше у вірші пов'язаних образів, тим ширше поле для тлумачення (інтерпретування).

XIX. Шедеври європейської лірики першої половини XX ст

Тема. 9.2. Райнер Марія Рільке. «Згаси мій зір...», «Орфей, Еврідіка, Гермес».

Райнер Марія Рільке — один із найвизначніших поетів XX століття, представник “нової духовної лірики”, що поєднала в собі інтелектуальність, глибоку віру в силу мистецтва й тонку психологічну чутливість. Його творчість — це пошук гармонії між людиною і світом, між видимим і невидимим, смертним і вічним.

Поет народився **4 грудня 1875 року** в Празі, навчався у військових школах, але з юності тяжів до мистецтва. Подорожував по Європі, жив у Парижі, де спілкувався з Роденом, Сезанном, Цветаєвою, Андре Жідом. Його життя було сповнене самоти, духовних пошуків і прагнення досягнути «мови світу».

Рільке належить до тих митців, у яких поезія стає формою існування, способом розмови з Богом і з буттям. Його слово — це не опис, а одкровення, акт творення нового духовного простору. У цій метафізичній спрямованості полягає унікальність його поезики.

Своєрідність світогляду і поезики Рільке

Світогляд Рільке формувався під впливом філософії Ф. Ніцше, ідеї єдності життя і мистецтва, а також християнсько-містичної традиції. Він прагнув віднайти духовний сенс у кожній миті буття. У його поезії немає заперечення Бога, але є нове розуміння божественної присутності — Бог для Рільке не зовнішня істота, а внутрішній центр буття, що живе у всьому суцільному. Поет сприймає світ як

«прозорий», крізь який можна побачити вічність. Тому його ліричний герой — це споглядач, який не володіє світом, а слухає його, вчиться відчувати «мову речей». Предмети у його віршах набувають одухотвореності, вони «говорять» до людини, відкривають їй свій духовний сенс.

Рільке вважав, що завдання поета — створити образи, здатні нести вічне значення, перетворити тлінне на форму безсмертя. Саме тому він писав про мистецтво як продовження буття, про поета як «посередника між світом і Богом».

У стилі Рільке відчутні риси музикальності, медитативності, внутрішнього ритму, що створює ефект молитовної гармонії. Його мова позбавлена пафосу, але сповнена глибини. Він перетворює слово на засіб духовного очищення.

«Згаси мій зір...»: діалог з Богом і таємниця віри

Вірш «Згаси мій зір...» — один із найвідоміших у творчості Рільке, входить до циклу «Книга годин», який поет називав «молитовником самотника». Це — інтимна розмова ліричного героя з Богом, у якій відчувається водночас любов, сумнів, прагнення і покора.

У вірші поет звертається до Бога, але не як до всемогутнього судді, а як до внутрішнього начала, що живе в людині. Ліричний герой готовий втратити все — зір, слух, руки, серце, — лише б зберегти внутрішнє відчуття Божої присутності:

«Згаси мій зір — я все одно тебе знайду,

Замкни мій слух — і я тебе почую...»

Цей вірш — не прохання, а сповідь віри, яка долає сумнів. Бог у Рільке — не зовнішній об'єкт, а внутрішній рух духу, який веде людину до самоосвячення. Він є в самій тиші, у спогляданні, у прийнятті світу.

Поет не прагне логічного доказу Бога — він живе містичним відчуттям присутності. Через цей вірш розкривається головна риса рільківського мислення: Бог — це не мета, а шлях, нескінченне наближення до істини через страждання і любов.

Античні міфи у творчості Рільке

Рільке неодноразово звертався до античних сюжетів, але не для наслідування, а для їх духовного переосмислення. Для нього міф — не легенда минулого, а символ вічних станів людської душі.

Особливе місце займає вірш «**Орфей, Еврідіка, Гермес**», де поет звертається до одного з найглибших міфів — про кохання, смерть і мистецтво. У традиційній міфології Орфей — співець, що силою пісні намагається повернути з підземного світу свою кохану Еврідіку. У Рільке цей сюжет набуває нового звучання.

Поет змінює центр оповіді: головною постаттю стає Еврідіка, а не Орфей. Вона вже не та, що колись жила — її душа очищена від земного болю, вона спокійна і віддалена. Її байдужість до земного світу показує, що смерть — не кінець, а інший стан буття.

Орфей у поезії Рільке — символ митця, який прагне пізнати абсолют, але приречений на самотність. Його спів — це мистецтво, що торкається вічності, але

не може її втримати. Гермес — посередник між світами, уособлення долі й неминучості.

Отже, вірш перетворюється на філософську медитацію про межу життя і смерті, про владу мистецтва, яке єдино здатне проникнути за цю межу.

«Сонети до Орфея»: музика буття

Збірка **«Сонети до Орфея»** (1922) — вершина духовної лірики Рільке, створена майже одночасно з **«Дуїнянськими елегіями»**. Вона є гімном творчості, мистецтву, життю у всіх його проявах.

Орфей тут постає як втілення творчої сили, що об'єднує світ живих і мертвих. Поет бачить у ньому не лише міфічного співця, а образ універсальної гармонії, що здатна примирити протилежності — життя і смерть, біль і красу, тимчасове і вічне.

У **«Сонетах»** розкривається головна ідея Рільке: мистецтво — це форма безсмертя, спосіб утвердити життя через творення. Поет ніби говорить, що справжнє існування починається там, де людина створює образ, де слово перетворює хаос на гармонію.

Рільке не оспівує конкретного Орфея — це символ людини, яка чує музику світу, бачить красу у найдрібнішому, у звуці, у траві, у русі вітру. Його поезія сповнена спокою і світла, як молитва, що підноситься над часом.

Філософський характер і художня довершеність лірики Рільке

Поезія Рільке — це поезія духу, де кожне слово стає частиною роздуму про сенс життя. У ній поєднуються релігійність без догми, міфологія без алегорії і філософія без абстракції.

Він створив особливу поетичну мову — прозору і складну водночас, де думка втілюється через образ, а почуття — через форму. Його вірші позбавлені описовості, але насичені внутрішнім рухом, ритмом дихання.

У Рільке поезія набуває онтологічного значення: вона не просто зображує, а створює буття, стає формою духовного існування. Саме тому його творчість вважають вершиною модерністської лірики ХХ століття.

Отже, Райнер Марія Рільке — поет гармонії і самотності, віри і сумніву, буття і слова. У його віршах Бог говорить мовою тиші, міф стає способом осмислення душі, а мистецтво — шляхом до вічності.

Він відкрив нову поетичну свідомість — споглядальну, інтимну, філософську, у якій головне не дія, а духовне прозріння. Його діалог із Богом у вірші **«Згаси мій зір...»**, переосмислення міфу про Орфея та Еврідіку, ідея поета як творця світу у **«Сонетах до Орфея»** — усе це утворює єдину філософію:

людина не відокремлена від вічності, вона — її голос.

Поезія Рільке — це молитва сучасної людини, що прагне гармонії у світі, який утратив центр, але не перестав шукати світло.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Що вам відомо про творчість австрійського поета Райнера Рільке?

2. Поясніть, чому Райнера Рільке, як і Франца Кафку, називають австрійським митцем.
3. Розкажіть про перебування Рільке в Україні.
4. Обґрунтуйте, чи можна назвати Рільке «Орфеєм ХХ століття».
5. Проаналізуйте, якими ідеями, мотивами та художніми відкриттями збагатив Рільке європейську поезію.
6. Поясніть, чим зумовлене звернення до міфу в поезії «Орфей, Еврідіка, Гермес».
7. Простежте, які кольори притаманні світу Аїда в поезії Рільке. Який образ вони створюють?
8. З'ясуйте, як поет характеризує Орфея, Еврідіку, Гермеса. Підтвердіть свої відповіді цитатами.
9. Прокоментуйте художні засоби, якими поет зображує душевні страждання героїв міфу.
10. Визначте основні мотиви поезії «Орфей, Еврідіка, Гермес».
11. Розкрийте, як у поезії осмислюється тема взаємозв'язку життя і смерті.
12. Об'єднайтеся в пари і порівняйте вірш із міфом про Орфея. Доведіть, що відомий сюжет наповнений новим змістом, новим світовідчуттям поета.
13. Яким постає Орфей у творчості Райнера Марії Рільке? Яку особливу місію, на думку поета, несе у світ митець?
14. Напишіть коротке есе на одну із запропонованих тем: «Роль митця в житті суспільства», «Від завтра мистецтва не стане...», «Коли я стану Орфеєм, то оспіваю...»

Тема. 9.3. Федеріко Гарсія Лорка. «Про царівну Місяцівну», «Гітара».

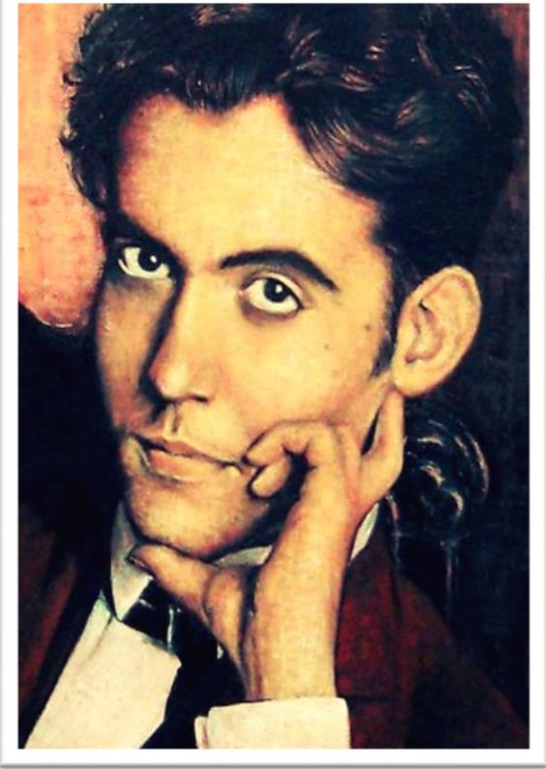
Федеріко Гарсія Лорка — один із найталановитіших і найтрагічніших поетів ХХ століття, символ іспанської культури, у творчості якого поєдналися народна стихія Андалусії, глибина філософських ідей і новаторство модерної поезики. Його поезія — це пісня і драма водночас, де співіснують краса, біль, смерть і нескінченна жага життя.

Лорка був не лише поетом, а й драматургом, музикантом, художником, режисером — універсальним митцем, який прагнув створити синтетичне мистецтво. Його твори стали уособленням душі Іспанії, а його смерть від рук франкістів у 1936 році зробила його символом боротьби за свободу слова й духу.

Віхи творчого шляху поета

Федеріко Гарсія Лорка народився **1898 року** в невеликому містечку Фуенте-Вакерос, у провінції Гранада, в родині заможного землевласника. З дитинства вбирав атмосферу іспанського фольклору, народних пісень, казок, обрядів, що

згодом стали невід'ємною частиною його художнього світу. Навчався у Гранадському університеті, де студіював літературу, музику та живопис. Велику роль у формуванні його світогляду відіграло знайомство з письменниками “Покоління 1927 року” — групи іспанських модерністів, які прагнули оновити поезію, поєднавши традицію з авангардом.

Перебування у США (1929–1930) і знайомство з урбаністичною цивілізацією дали Лорці нові враження й теми, які згодом відобразилися у збірці **«Поет у Нью-Йорку»**. Проте головним джерелом натхнення залишалася Андалусія — її природа, народна пісня, легенда, циганська культура.

Його творчий шлях трагічно обірвався 1936 року: на початку громадянської війни поета розстріляли за вільнодумство і симпатію до республіканців. Проте його слово не вмерло — воно стало голосом народу, поезією, яка вічно живе у пам'яті Європи.

Художні здобутки і поетичний світ Лорки

Поезія Гарсія Лорки — це поєднання народної стихії й модерного символізму. Його твори відзначаються музичністю, ритмічністю, глибиною метафор, синестезією

образів. Він створює новий тип ліричного вислову, у якому реальність і фантазія, життя і смерть, сонце і тінь сплітаються у єдине ціле.

У поезії Лорки особливе місце посідає поетика «дуенде» — поняття, яке поет трактував як «таємничу силу, що народжується з болю, крові й душі». На відміну від спокійного натхнення, дуенде — це пристрасна енергія мистецтва, яка пов'язана з трагізмом, смертю, боротьбою.

Для Лорки поет — це не споглядач, а учасник вічного драматичного кола життя. Його слово — як спів циганської гітари, у якому чути тугу, крик і молитву. Його вірші перетворюють страждання на красу, смерть — на спів.

Жанрове розмаїття лірики

Лірична спадщина Лорки охоплює кілька поетичних циклів, кожен із яких має свою тематику й стиль:

«Книга віршів» (1921) — ранній збірник, у якому звучать мотиви юності, любові, природи;

«Циганський романсеро» (1928) — найвідоміша збірка, де поет створив епічно-ліричний образ Андалусії, сповнений фольклорних мотивів, міфічних символів і фатальних пристрасей;

«Поет у Нью-Йорку» (1930–1935) — експресіоністична, філософська поема про самотність людини у світі техніки;

«Плач за Ігнасіо Санчесом Mexiasом» — елегія, присвячена другові-матадору, у якій тема смерті поєднується з гімном життю і мистецтву.

Для поезії Лорки характерна міфологізація побуту, перетворення реальних подій на вічні архетипи. Він відроджує жанри романсеро, канте, балади, плачу, надаючи їм модерного звучання.

Яскраві образи й символи у віршах поета

Поетичний світ Лорки побудований на символічних образах, які мають багатозначний характер. Найчастіше повторюються мотиви Місяця, крові, коня, гітари, смерті, води, зірки, дороги — кожен із них має свою поетичну «біографію».

Місяць — головний космічний символ у творчості Лорки. Він уособлює красу і загрозу, життя і смерть, світло і фатальність. У вірші **«Про царівну Місяцівну»** місяць постає як жіночий, чуттєвий і водночас безжальний образ, що зваблює дитину-смоляря і веде його у світ вічності. Тут поет створює казково-містичну алегорію смерті, де краса й загибель поєднані в одній мелодії. Образ Місяцівни — це водночас символ кохання, фатальності й мистецтва, яке забирає душу, але дарує безсмертя.

Гітара у поезії Лорки — символ душі, що плаче. У вірші **«Гітара»** звучить мотив безмежного смутку, який не має конкретної причини:

“Починає плакати гітара. Ламай її, серце, — дарма.”

Тут інструмент стає живою істотою, що втілює вселенську скорботу і самотність людини. *Музика гітари* — це плач світу, в якому краса і біль нероздільні.

Кінь — символ життєвої сили і пристрасті; вода — рух і очищення; кров — енергія буття і одночасно неминучість смерті.

Такі образи створюють поетичну систему знаків, у якій кожен мотив перегукується з іншим, утворюючи єдиний музичний простір.

Своєрідність художнього світу Лорки

Художній світ Федеріко Гарсія Лорки — трагічно-поетичний всесвіт, побудований на контрастах: життя і смерть, любов і самотність, світло і темрява, реальність і міф. Усі ці протилежності поет не розділяє, а примирює у гармонії мистецтва.

Його поетика поєднує народну символіку і модерністську метафорику. Лорка зумів надати фольклорним мотивам філософської глибини: цигани у його віршах — не етнографічний образ, а символ вільного духу, пристрасті й долі.

Стиль поета — *музичний, живописний, драматичний*. Його вірші ніби співаються — у них відчутна ритміка фламенко, інтонації пісень Андалусії. Мова його поезії багата на метафори, епітети, повтори, що створюють відчуття ритуалу.

Водночас у поета відчутна модерністська ускладненість — символи багатшарові, образи відкриті для тлумачень. Його поезія поєднує спонтанність народного співу і філософію митця-інтелектуала.

Невід’ємною рисою його поетики є трагізм, але це трагізм світлої природи — він очищає, як пісня очищає душу. Лорка вірив у перетворюючу силу мистецтва, у здатність слова відроджувати людину.

Федеріко Гарсія Лорка — поет життя і смерті, кохання і долі, землі й неба. Його поезія — це міст між народною традицією і модерним мистецтвом, між співом серця і філософією духу.

У віршах **«Про царівну Місяцівну»** і **«Гітара»** розкривається вся сутність лоркіанського світу — символічного, музичного, трагічного і водночас прекрасного. Через образи Місяця, гітари, крові, плачу поет утверджує думку про велич і крихкість людського буття, про єдність життя і смерті як частин однієї гармонії.

Лорка залишив світ не лише як жертва диктатури, а як вічний символ поета, який говорить голосом народу і вірить у силу краси, що перемагає смерть. Його слово — це пісня, яка звучить крізь століття, бо в ній — ритм самої душі людини.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Які події в Іспанії вплинули на формування особистості Лорки та обумовили його вибір як громадянина?
2. Які риси поезії Гарсія Лорки роблять його дивом іспанської поезії XX століття?
3. У чому своєрідність світосприймання арсія Лорки? Якими засобами художньої виразності створено його чарівний поетичний світ? Наведіть приклади. Що вас найбільше вражає в поезії Федеріко Гарсія Лорка?
4. Які фольклорні традиції простежуються у творчості Федеріко Гарсія Лорки?
5. Виразно прочитайте вірш «Гітара». Випишіть із тексту метафори і порівняння. Прокоментуйте їхній зміст.
6. Що, на вашу думку, у вірші символізує образ гітари?
7. Як поет передає почуття самотності і смутку?
8. Які образи та асоціації викликають у вас рядки: *...У серці п'ять ножів одним ударом!*
9. Перекажіть сюжет балади-романсу «Про царівну Місяцівну».
10. Назвіть центральні образи цього «циганського романсу». Якими ви їх уявляєте?
11. За допомогою яких образів поет створює атмосферу таємничості і моторошності?
12. Як в романсі протиставляються небесний і земний світи?
13. Як Гарсія Лорка поєднав у вірші прекрасне і трагічне; містичний і реальний світи?

14. Доведіть, що на творчість Федеріко Гарсія Лорки великий вплив мали фольклорні традиції, зокрема іспанські пісні.

Х. Антиутопія у світові літературі.

Тема. 10.1. Джордж Орвелл. «Скотоферма».

Джордж Орвелл, справжнє ім'я якого Ерік Артур Блер, — англійський письменник, журналіст і мислитель, один із найвпливовіших інтелектуалів ХХ століття. Його творчість глибоко пов'язана з соціально-політичними потрясіннями епохи: Першою світовою війною, занепадом Британської імперії, ідеологічними конфліктами між фашизмом, комунізмом і капіталізмом.

Орвелл належав до письменників, для яких моральна позиція була важливішою за естетичну. Його цікавила не стільки форма, скільки правда — правда про людину і владу, про свободу і брехню, про механізми тоталітарного контролю.

Він бачив у тоталітаризмі не просто політичну систему, а деформацію людської свідомості, перетворення людини на слухняний механізм. Тому головною темою його творчості стала боротьба проти страху, насильства, дегуманізації та брехні, яку влада використовує як інструмент панування.

Зв'язок із соціально-історичною ситуацією доби

Після закінчення школи Орвелл служив у колоніальній поліції в Бірмі, де на власні очі побачив лицемірство імперіалізму. Згодом брав участь у Громадянській війні в Іспанії, воюючи на боці республіканців. Саме там він зіткнувся з реаліями сталінізму, з фальсифікаціями, доносами й зрадою в середовищі тих, хто

нібито боровся за свободу.

Цей досвід став поворотним моментом у його світогляді: Орвелл переконався, що будь-яка ідеологія, яка ставить мету вище людини, перетворюється на тиранію. Звідси — головна ідея його творчості: боротьба за моральну і духовну свободу є єдиною формою справжнього гуманізму.

Після Другої світової війни письменник створює два найвідоміших своїх твори — «Скотоферму» (1945) і «1984» (1949). Обидва стали символами антиутопічної літератури ХХ століття, що розкривають механізми тоталітарної влади.

Алегорія «Скотоферми» і викриття тоталітаризму

Повість «Скотоферма» (Animal Farm) — це політична сатирична антиутопія, у якій Орвелл показав, як ідея свободи може перетворитися на нову форму рабства.

На поверхні — це казка про тварин, які повстали проти свого господаря-людини, щоб створити справедливе суспільство. Але за цією алегорією стоїть історія Російської революції 1917 року і становлення сталінського режиму.

Ферма пана Джонса символізує старий світ експлуатації; тварини, що повстають, — народ, який прагне рівності; свині на чолі з Наполеоном і Сніжком — політичних вождів революції, які поступово перетворюють її на диктатуру.

Орвелл показує, як влада розбещує навіть тих, хто починав із високих ідеалів. Поступово гасло «*Усі тварини рівні*» змінюється на цинічне:

«Усі тварини рівні, але деякі рівніші за інших».

У цьому короткому реченні — вся суть тоталітарного абсурду: коли свобода, рівність і правда підмінюються брехнею, влада виправдовує будь-яке насильство.

Через просту, майже дитячу мову Орвелл досягає вражаючої сили узагальнення. Його казка стає дзеркалом історії XX століття, де тварини втілюють риси людських суспільств, а фармфаза — модель будь-якої диктатури.

Ієрархія влади і психологія рабства

На фермі Орвелл відтворює піраміду тоталітарного суспільства:

на вершині — вожді (свини), які монополізують ідеологію та інформацію;

нижче — інтелектуальна обслуга, що виправдовує дії влади (Сквілер — пропагандист, маніпулятор мови);

далі — робітничий клас (кінь Боксер), який вірить у гасла, але залишається експлуатованим;

унизу — пасивна маса (вівці), що повторюють нав'язані лозунги.

Ця структура нагадує будь-яку диктатуру, де народ сам підтримує тиранію через страх і віру у «добрі наміри» вождя.

Образ коня Боксера — один із найтрагічніших. Його працьовитість і наївна довіра («Наполеон завжди має рацію») уособлюють зраджений ідеал простого народу. Коли він стає непотрібним, його відправляють на бійню — символ жорстокої правди про долю людини в системі, де «колектив» важливіший за особистість.

Боротьба проти страху і рабської покірності

Орвелл показує, що найстрашніша зброя тиранії — не насильство, а страх і байдужість. Тварини бачать несправедливість, але мовчать, бо звикли до покори. Їхня свідомість поступово паралізована пропагандою, вони перестають розрізняти правду і брехню.

Письменник наголошує: рабство починається не з зовнішнього примусу, а з внутрішньої згоди. Коли суспільство приймає брехню як норму, воно втрачає гідність і свободу.

Саме тому «**Скотоферма**» — це не просто політична алегорія, а моральне застереження. Орвелл застерігає: тоталітаризм не має національності; він може виникнути будь-де, якщо людина зречеться критичного мислення.

Образ головного героя і його динаміка

У центрі твору — не один герой, а колективна свідомість ферми, яка поступово деградує. Проте можна виділити кілька ключових постатей.

Наполеон — алегорія Сталіна, тип харизматичного диктатора. Його шлях — від «революціонера» до тирана, який знищує будь-яке інакомислення. Його влада спирається на страх, насильство і спотворення мови.

Сніжок — ідеаліст, уособлення Леніна або Троцького, який програє через відсутність політичної жорсткості. Його вигнання символізує знищення інтелектуальної опозиції.

Боксер — духовний центр повісті, символ чесності, самопожертви й наївної віри. Його динаміка — від сили до зламу — відображає долю людини у системі, що пожирає своїх творців.

Через ці образи Орвелл розкриває головний парадокс тоталітаризму: *революція, покликана звільнити, перетворюється на інструмент нової тиранії.*

Поетика антиутопії: мова, символи, алегорії

«**Скотоферма**» поєднує форми сатири, байки, політичної притчі й антиутопії.

Алегоричність є основним художнім прийомом. Кожна тварина має соціальний або психологічний прототип, але при цьому залишається літературно переконливим персонажем.

Мова — головний інструмент влади. Орвелл показує, як слова змінюють сенс: «війна — це мир», «свобода — це рабство». Це передбачення маніпуляцій, що стануть нормою у XXI столітті.

Символіка твору глибоко продумана: **ферма** — мініатюра суспільства; **пісня «Звірі Англії»** — ілюзія революційної віри; зміна гасел — процес морального розкладу.

Фантастичний елемент (тварини, що говорять і думають) не руйнує реалістичності, а підсилює її: фантастика стає засобом узагальнення.

Орвелл досягає ефекту «прозорої фантастики» — там, де гротеск межує з документальністю, а сатира — з трагедією.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Що стало причиною розчарування Джорджа Орвелла в провідниках комуністичних ідей під час громадянської війни в Іспанії?
2. Доведіть, що творчість британського письменника була безпосередньо пов'язана із тогочасною соціально-історичною ситуацією.
3. Чому британський письменник захопився антиутопічною літературою?
4. Прочитайте уривки з передмови Джорджа Орвелла до повісті «Скотоферма». На ваш погляд, яку думку хотів донести письменник до англійських читачів?

5. Проаналізувати особливості викриття радянської сталінської тиранії в антиутопії «Скотоферма».

6. Охарактеризувати сатиричне зображення реалій радянського життя та міфів сталінської ідеології у творі.

7. Встановити художню своєрідність твору-казки. Окреслити характерні ознаки антиутопії Дж. Орвелла: жорстоке гноблення людей авторитарною владою; принципова невідповідність красивих і правильних гасел та їх реального втілення у життя тощо.

8. Навести приклади авторської іронії і її символіко-алегоричного сенсу; афористичності мови.

9. Дослідити закономірності злякисного переродження ідей комуністичної утопії в казці «Скотоферма».

10. Поясніть, що символізує завершення твору. На вашу думку, повість смішна чи сумна?

11. Проаналізуйте, чому події на фермі призвели до сумного фіналу.

12. Поміркуйте, які історичні аналогії можна пригадати, прочитавши «Скотоферму».

13. Кого з відомих історичних осіб можна упізнати за образами героїв твору?

14. Об'єднайтеся у групи та підготуйте повідомлення із презентацією за антиутопіями Джорджа Орвелла на тему: Викриття сутності тоталітарної системи в антиутопіях митця

XI. Проблема війни і миру в літературі XX ст.

Тема. 11.1. Бертольд Брехт. «Матінка Кураж та її діти».

Брехт і нове розуміння театру

Бертольд Брехт — видатний німецький драматург, поет, мислитель, який змінив уявлення про театр XX століття. Його творчість сформувалася в добу воєн, соціальних катаклізмів і політичних диктатур. Брехт вважав, що мистецтво не може бути втечею від реальності: воно повинно навчати, викривати, змінювати світ.

На відміну від традиційного театру, який прагнув емоційного співпереживання, Брехт створив епічний театр — нову форму, покликану змусити глядача мислити, аналізувати, оцінювати події з позиції розуму, а не лише серця. Він прагнув, щоб сцена стала «школою мислення», де кожна деталь має соціальний сенс.

Основні принципи епічного театру:

«ефект очуження» (*Verfremdungseffekt*) — актор не «перевтілюється», а демонструє роль, щоб глядач бачив подію з боку;

розрив дії — замість безперервного сюжету Брехт подає серію епізодів, подібних до сцен із життя;

вставні пісні, плакати, коментарі — вони переривають дію, пояснюють, узагальнюють;

звернення до глядача — актор може говорити напряду, ламаючи «четверту стіну».

Його драматургія поєднує філософію марксизму, гуманізм і антивоєнний пафос, а головним її принципом є виховна функція через дистанцію: глядач не ототожнює себе з героєм, а критично оцінює його вчинки. Ця модель театру найповніше реалізувалася у п'єсі **«Матінка Кураж та її діти»** (1939).

П'єса **«Матінка Кураж та її діти»** була написана у 1939 році, на порозі Другої світової війни, але дія її відбувається у XVII столітті — під час Тридцятилітньої війни (1618–1648). Брехт навмисно переніс події в минуле, щоб показати вічність

воєнного зла: війна не має національності, вона завжди супроводжує людство там, де панують жадоба, страх і байдужість.

Водночас п'єса є притчею-попередженням: Брехт прагнув застерегти європейців від фашизму, від спокуси виправдовувати війну політичними або економічними інтересами. Він показав, що війна — це не подвиг, а бізнес, на якому наживаються сильні світу.

Підзаголовок «хроніка» відображає документальність і послідовність епічного театру: драма складається з окремих сцен, кожна з яких — самостійний епізод, але разом вони утворюють широку картину епохи. Головна героїня — *Анна Фірлінг, або Матінка Кураж* — мандрівна торговка, що разом із возом і трьома дітьми супроводжує війська, продаючи солдатам харчі, алкоголь, одяг. Вона живе «з війни і завдяки війні», називаючи себе

«дрібною торговкою», але в її фігурі — узагальнений образ людини, втягнутої в механізм війни.

Кураж сприймає війну як природний стан світу, не розуміючи її справжньої суті. Вона намагається пристосуватися, “перехитрити долю”, але кожна спроба закінчується трагедією. Її троє дітей — *Ейліф, Швейцеркас і Катрін* — гинуть один за одним: один за хоробрість, другий за чесність, третя — за милосердя.

Брехт створює парадоксальний образ: Матінка Кураж не є злою, вона — жертва власної сліпоти. Її життєва філософія — «вижити будь-якою ціною» — приводить до втрати найдорожчого. У фіналі вона знову тягне свій віз, не усвідомивши, що сама стала частиною того механізму, який знищив її дітей.

У цій постаті Брехт показав трагедію «маленької людини», що не бачить зв'язку між власними вчинками і великим історичним злом. Матінка Кураж — символ моральної сліпоты, що робить людину співучасником війни.

П'єса розкриває війну не як героїчне явище, а як ринок, де все продається і купується: честь, життя, совість. Кожен намагається знайти вигоду — і торговка Кураж, і солдати, і капелан, і чиновники.

Брехт показує, що війна триває саме тому, що вона вигідна — вона годує армії, торговців, політиків, релігію. Навіть ті, хто страждає, несвідомо підтримують її, бо не уявляють життя без неї.

Кураж не розуміє, що її «виживання» залежить від смерті інших. Коли син гине, вона торгується за його тіло, аби не знизити ціну товарів. Брехт не засуджує героїню прямим словом — він дає глядачеві змогу самому осмислити цю моральну катастрофу.

У цьому — суть його антивоєнного послання: не можна залишатися нейтральним перед злом, бо байдужість стає формою співучасті. Кураж не бажає війни, але живе з неї — і це робить її частиною воєнного механізму.

Ідея попередження

«Матінка Кураж» — це драма-попередження. Брехт прагнув, щоб глядач, дивлячись на героїню, запитав себе: «А чи не схожа вона на нас?»

Його мета — виховати історичну свідомість, здатність бачити закономірності суспільних процесів і відповідальність людини перед ними.

Кураж втратила в се, але не зробила висновків. Її фінальний монолог звучить як трагічна іронія: вона продовжує тягти свій віз, тоді як війна триває. Цей образ — символ замкненого кола історії, що повторюється, доки люди не навчаться розуміти її причини.

Брехт хотів, щоб його п'єса не викликала співчуття, а спонукала до дії, щоб глядач побачив, як соціальні обставини формують поведінку людини, і відчув потребу змінити ці обставини.

Риси епічного театру у «Матінці Кураж»

У п'єсі Брехта яскраво проявляються всі головні ознаки епічного театру — нового художнього методу, який він розробив як антипод «драматичної ілюзії».

Ефект очуження (Verfremdungseffekt).

Актори не «переживають» роль, а показують її. Брехт вимагав, щоб виконавець Матінки Кураж грав із дистанцією, не зливаючись із героїнею. Це дозволяє глядачеві не співчувати, а оцінювати.

Фрагментарність композиції.

П'єса складається з 12 епізодів-хронік, між якими минають роки. Кожна сцена має власний заголовок і завершується відкритим запитанням. Це руйнує ілюзію безперервної дії і наголошує на причинно-наслідкових зв'язках.

Коментар і музика.

У виставі звучать пісні-притчі, які пояснюють або іронічно коментують події. Музика Пауля Дессау не “зворушує”, а відсторонює, допомагає мислити.
Відсутність катарсису.

Глядач не очищується через співчуття, як у класичній трагедії, — він має усвідомити соціальну природу трагедії.

Типізація замість індивідуалізації.

Персонажі не психологічно розкриті, а подані як соціальні типи — торговка, солдат, капелан, син, німий свідок. Кожен виконує певну функцію у механізмі війни.

Таке поєднання художніх прийомів створює інтелектуальний театр, у якому головним є не дія, а ідея, не співпереживання, а осмислення.

Символіка і поетика п'єси

У центрі твору — образ воза, що супроводжує героїню протягом усієї дії. Він символізує життя як тягар, як нескінченне коло, у якому людина втрачає себе. Віз — це і метафора війни, і символ економічної системи, що перемелює людські долі.

Імена дітей — *Ейліф, Швейцеркас, Катрін* — також мають символічний сенс: кожен уособлює певну чесноту, яка виявляється безсилою перед логікою війни.

Мова п'єси проста, часом грубувата, насичена іронією й побутовими деталями. У цій “негероїчній” формі звучить найглибший гуманістичний заклик: навіть у жорстокому світі людина повинна зберегти розум і совість.

Отже, Бертольт Брехт у драмі «**Матінка Кураж та її діти**» створив нову форму антивоєнної трагедії, у якій співчуття замінюється критичним мисленням. Він показав, що війна — це не доля, а система, яку підтримують самі люди своєю сліпотою і вигодою.

Його героїня — не героїчна, не демонічна, а звичайна жінка, котра, прагнучи вижити, губить усе. Її трагедія — це дзеркало суспільства, де духовна апатія і страх важать більше, ніж мораль.

Через образ Матінки Кураж Брехт закликає глядача не бути спостерігачем, а мислити, запитувати, чинити опір.

Його епічний театр не закінчується зі сценою — він продовжується у свідомості кожного, хто готовий почути попередження:

«Той, хто мовчить перед війною, стає її частиною».

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Розкажіть про головні віхи в житті німецького драматурга Бертольта Брехта.
2. Чому в роки Першої світової війни молодий митець перейшов на антивоєнні позиції?
3. Як на житті Бертольта Брехта позначився прихід до влади нацистів? Чому гітлерівці переслідували митця?
4. Які новаторські риси вніс драматург у театральне мистецтво?
5. Назвіть принципи епічного театру Брехта.

6. Розкрийте особливості епічного театру. У чому, на думку письменника, полягало призначення театру такого типу?
7. Сформулюйте, що таке ефект відчуження. Якими засобами ефект відчуження реалізується у драмах Бертольта Брехта? Поясніть, проти чого виступає Брехт у драмі «Матінка Кураж та її діти».
8. Простежте, які конфлікти визначають розвиток дії у п'єсі «Матінка Кураж».
9. Розкрийте, які проблеми піднімає автор у творі.
10. Схарактеризуйте образ Матінки Кураж за п'єсою Брехта. Як він пов'язаний із концепцією героя в теорії «епічного театру»?
11. Проаналізуйте дійових осіб драми. На які групи їх можна розподілити і чому?
12. Що, на вашу думку, символізує образ матінки Кураж?
13. Як її образ протиставляється образу Катрін?
14. «Матінка Кураж та її діти» — драма-попередження. Доведіть або спростуйте це твердження.

Тема. 11.2. Генріх Белль. «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».

Пауль Целан. «Фуга смерті».

Життєвий і творчий шлях письменника

Генріх Белль — німецький прозаїк, лауреат Нобелівської премії **1972 року**, один із найвідоміших гуманістів післявоєнної європейської літератури. Його творчість є моральним документом ХХ століття, свідченням совісті народу, що пройшов через катастрофу Другої світової війни.

Белль народився **21 грудня 1917 року** в Кельні у католицькій родині, яка відзначалася демократичними і антивоєнними переконаннями. Під час війни він був солдатом вермахту, воював на Східному фронті, був поранений, потрапляв у полон. Цей досвід став основним джерелом його світогляду — відрази до насильства, брехні та лицемірства, що прикривалися словами «обов'язок» і «Батьківщина».

Після війни Белль працював журналістом, публіцистом, активно виступав за моральне оновлення Німеччини. У своїх творах він прагнув змусити співвітчизників осмислити провину, показати, що війна не тільки руйнує міста — вона спотворює душу.

Його творчість розвивалася у кілька етапів:

повоєнна коротка проза («Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», «І де ти були, Адаме?», «Поїзд запізнився»);

романи «Більярд о пів на десяту», «Очима клоуна», «Втрачена честь Катаріни Блюм» — моральна критика повоєнного лицемірства;

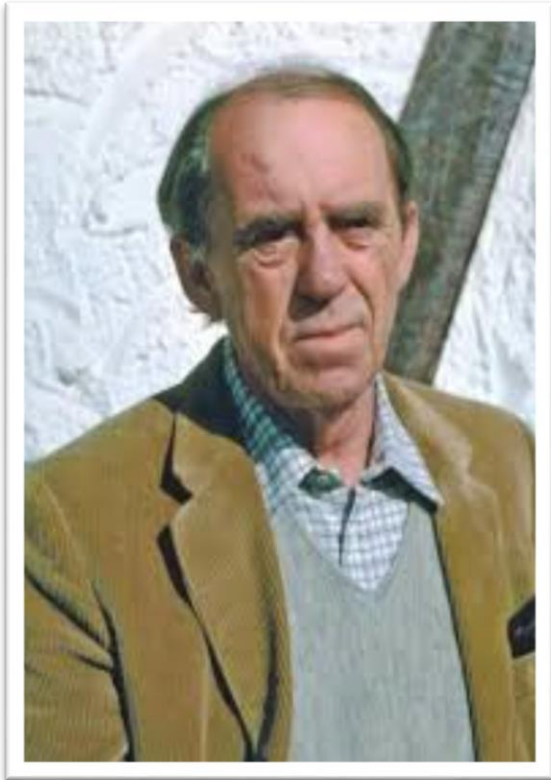
пізній період — філософські роздуми про відповідальність митця перед суспільством.

Белль послідовно утверджував цінність простої людини, її право на гідність, свободу і любов у світі, що пережив дегуманізацію.

Антивоєнний зміст оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

Оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» (1949) — одне з найсильніших свідчень психологічної катастрофи людини, втягнутої у війну.

Сюжет твору простий: молодий солдат, тяжко поранений на фронті, приходить до тяти у госпіталі, не розуміючи, де він і що з ним сталося. Лише поступово він усвідомлює жах: він втратив обидві руки і ногу, а його обличчя спотворене настільки, що навіть у дзеркалі він не впізнає себе.

Усе оповідання написане від першої особи, у формі потоку свідомості, що дозволяє передати внутрішній шок і відчуження героя. Він опиняється не просто в тілесній, а в екзистенційній пастці — позбавлений мови, руху, ідентичності.

Найбільш трагічний момент — коли герой бачить напис над шкільною дошкою:

«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа, скажи, що ти бачив нас тут...»

Ці слова є переінакшенням античного епітафу спартанцям, які загинули у битві при Фермопілах, символу героїзму і честі. У контексті Белля вони набувають гіркої іронії: герой не герой, а жертва; війна — не слава, а нелюдська машина.

Письменник руйнує міф про «священну війну», показуючи, що за гаслами стоїть безглузда смерть і каліцтво. Усі «високі» слова — лише прикриття моральної порожнечі.

Це не просто оповідання про фізичні страждання, а медитація про втрату людяності. Герой не звинувачує прямо — його мовчання страшніше за будь-які звинувачення. Саме через цю стриманість Белль досягає найвищої емоційної сили.

Тематичний сенс і художні особливості

Белль уникає пафосу, але кожен його рядок — прощання з людським світом. Він не описує боїв чи ворогів — його цікавить війна в душі, те, що відбувається після пострілу.

Структура оповідання коротка, уривчаста, як спалахи свідомості. Автор використовує контраст між минулим і теперішнім, між шкільними спогадами й потворною реальністю, щоб показати, як війна знищує не лише тіло, а й духовний зв'язок людини зі світом.

Важливу роль відіграє символ школи — місця, де вчать моралі, історії, героїзму. Тепер ця школа стала військовим шпиталем, а стіни, що колись несли знання, стали свідками страждання. Це — символ руйнування культури, коли гуманістичні цінності перекреслюються війною.

Твір має екзистенційний підтекст: Белль ставить питання — що залишиться від людини, коли вона втратить усе зовнішнє? І відповідає — залишиться її душа, її біль, її пам'ять, які й роблять її людиною.

Моральна позиція письменника

Белль був переконаний, що справжній гуманізм починається з пам'яті. Людство повинно пам'ятати, що сталося, щоб не повторити. Його герой — не лише конкретна жертва, а узагальнений образ покоління, що втратило не лише життя, а й сенс буття.

Письменник виступає проти будь-якої ідеології, що ставить «ідею» вище за людину. Він довів, що після війни головне завдання митця — зберегти правду, не дати трагедії перетворитися на статистику.

Його гуманізм — це віра у можливість морального відродження, але лише через осмислення вини і співчуття. Оповідання **«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»** — це плач за людяністю, зруйнованою війною.

Пауль Целан (1920–1970). «Фуга смерті»

Віхи життя і творчості

Пауль Целан — один із найвизначніших поетів ХХ століття, голос пам'яті Голокосту. Він народився **23 листопада 1920 року** у місті Чернівці (тоді — Румунія), у єврейській родині. У 1942 році його батьки загинули в нацистському концтаборі, а сам він пройшов примусові роботи.

Після війни жив у Відні, потім у Парижі, писав німецькою мовою, яку називав «мовою катів і мовою молитви водночас». Його поезія стала актом пам'яті, болем й очищення — спробою говорити після Освенціма, коли «мовчання стало природним».

Целан вважав, що поезія повинна свідчити, навіть якщо світ не хоче чути. У своїх віршах він створює нову мову трагедії, де слова зруйновані, але саме через це набувають істинності. Його поетика — складна, метафорична, насичена біблійними й культурними алюзіями, проте її зміст — завжди глибоко гуманістичний.

«Фуга смерті» — поетичний реквієм ХХ століття

Вірш **«Фуга смерті»** (Todesfuge), написаний у 1944–1945 роках, став символом поезії про Голокост. Уже сама назва є парадоксом: *«фуга»* — музичний термін, що означає багатоголосий твір із повторюваними темами. Целан використовує цю форму, щоб створити ритм смерті, монотонний і водночас жахливо гармонійний.

Вірш починається рядками:

«Чорне молоко світання ми п'ємо тебе ввечері,

Ми п'ємо тебе в полудень і вранці ми п'ємо тебе вночі...»

Образ «чорного молока» — сильна метафора абсурду життя у концтаборі, де смерть стала повсякденням, а саме існування — актом споживання жаху.

Далі поет вводить дві паралельні реальності:

одна — табірна, де «командир» грає на скрипці, викликає на смерть, стріляє;

інша — біблійна, де звучить образ «Магди», «Суламіф» і «Маргарити» — символів двох культур: єврейської й німецької, які зійшлися у трагедії.

Целан створює поетичну музику катастрофи: повтори, анафори, ритмічні варіації імітують фугу Баха, але тут «музика» перетворюється на стогін. Усе, що було духовним у Європі, спотворене — культура стала тлом для злочину.

Символіка і філософський зміст

«Фуга смерті» — не лише про Голокост, а про загальнолюдське зло, породжене байдужістю. Образ «чорного молока» — символ

отруєного життя; «ми копаємо могилу в повітрі» — метафора знищення сенсу буття.

Командир, який «грає на скрипці», уособлює парадокс цивілізованого ката — людини культури, що здатна на варварство. Так Целан ставить питання: як можлива поезія після Освенціма? Як може існувати культура, яка допустила табори смерті?

Його відповідь — поезія повинна свідчити, не примирювати. Вона не може втішати — вона зобов'язана пам'ятати.

Кінцівка вірша — зіткнення двох світів: «твоя золота коса Маргарито» — символ європейської культури, що втратила невинність; «твоя попеляста коса Суламіф» — знак трагедії єврейського народу. Целан ставить знак рівності між ними: спільна вина, спільна пам'ять, спільна тиша.

Два голоси одного століття

Белль і Целан — два митці, що по-різному, але однаково болісно висловили жах XX століття. Белль показав війну зсередини — як моральне спустошення людини. Целан — її апокаліпсис, як смерть самої культури.

Обидва вважали, що слово повинно свідчити. У Белля воно — м'яке, людяне, у Целана — розірване, крик і молитва водночас. Але мета одна: зберегти пам'ять і гідність, показати, що навіть у темряві людина здатна бути Людиною.

Їхня творчість — це моральна сповідь Європи, заклик до пробудження совісті. Вони говорять не лише про минуле, а й про сучасність: про відповідальність кожного перед історією, про небезпеку байдужості, що завжди передуює злочину.

Отже, Генріх Белль і Пауль Целан — два свідки однієї катастрофи, які перетворили біль свого часу на слово правди. Белль писав, щоб зупинити повторення війни, Целан — щоб увічнити пам'ять про її жертв.

Їхні твори — моральні документи століття, де поезія і проза стають формою свідомості. **«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»** — це обличчя війни без героїв. **«Фуга смерті»** — це її чорна музика, яка звучить у пам'яті людства.

Через цих двох митців ХХ століття промовляє совість культури, яка знає: «Хто забуває зло — той готує його повернення».

Запитання і завдання для перевірки знань

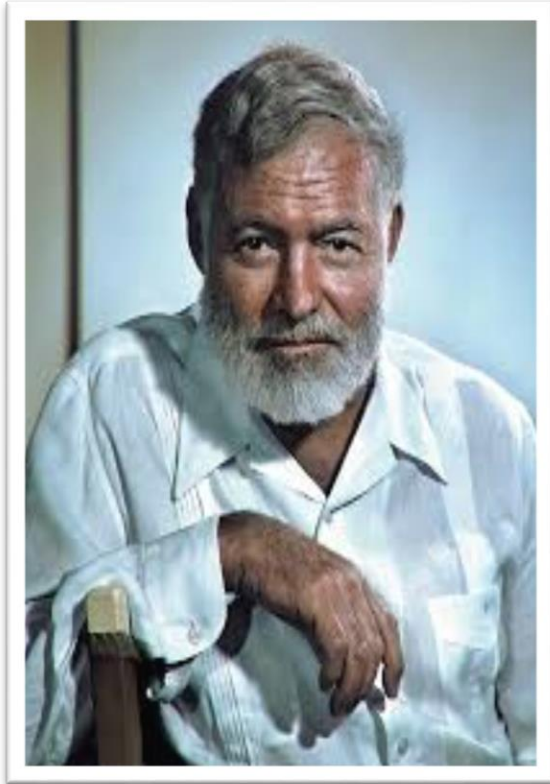
1. Розкажіть, що ви дізналися про життєвий і творчий шлях німецького письменника Генріха Белля.
2. Розгляньте, які проблеми часто порушував Генріх Белль у своїх прозових творах.
3. Наведіть назви найвідоміших творів письменника.
4. Поміркуйте, чому Генріх Белль присвятив своє життя. Яким пафосом пройняті його твори? Простежте, як побудовано сюжет оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».
5. Проаналізуйте, про яку систему виховання свідчить детально змальований в оповіданні реквізит гімназії тогочасної нацистської Німеччини.
6. Поясніть, чому юнак попросив молока перед операцією.
7. Поміркуйте, що символізує напис на дошці, винесений у назву оповідання.
8. Розкрийте образ головного героя оповідання. Які зміни відбулися з ним.
9. Сформулюйте головну думку оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».
10. Розкрийте смисл назви поезії Пауля Целана «Фуга смерті».
11. Простежте, у яких метафорах твору розкривається стан свідомості, шокованої трагедією війни та Голокосту.
12. Розгляньте, якими художніми засобами малює поет образ коменданта табору. На чому він наголошує?
13. Поміркуйте, які проблеми порушено у «Фугі смерті».
14. Послухайте «Фугу смерті» Пауля Целана у виконанні Вадима Василенка. Поділіться своїми враженнями від почутого.

ХІІ. Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.

Тема. 12.1. Ернест Міллер Гемінгвей. «Старий і море».

Життя і творчість митця

Ернест Міллер Гемінгвей — один із найвидатніших американських письменників ХХ століття, лауреат Нобелівської премії (1954), автор, чия творчість стала символом мужності, простоти й глибокого гуманізму. Його життя і літературна діяльність тісно переплетені: він писав про те, що пережив, і жив так,

як писав — інтенсивно, пристрасно, без фальші. Народився Гемінгвей **21 липня 1899 року** в місті Оук-Парк поблизу Чикаго. З юності він виявляв потяг до пригод і ризику: був кореспондентом під час Першої світової війни, служив санітаром на фронті в Італії, де отримав тяжке поранення. Саме цей досвід став підґрунтям для його першого великого роману **«Прощавай, зброє!»**, у якому війна постає як безглуздий абсурд, що руйнує душу.

Після війни Гемінгвей належав до так званого «втраченого покоління» — людей, які втратили віру в колишні ідеали, але продовжували шукати сенс життя. Його творчість вирізняється лаконічним стилем, мужньою простотою і глибокою моральною напругою.

Найвідоміші твори письменника — **«Фієста. І сонце сходить»**, **«По кому подзвін»**, **«За річкою, в тіні дерев»**,

«Старий і море» — стали класикою не лише американської, а й світової літератури. Гемінгвей був також мисливцем, рибалкою, кореспондентом у війнах Іспанії та Куби, мандрівником. Його життєвий досвід став матеріалом для створення філософії мужності, яку критики назвали *«кодексом честі Гемінгвея»*.

«Кодекс честі» героїв Гемінгвея

Герої Гемінгвея — це люди, які знають ціну стражданню, але не зраджують себе. Вони живуть у світі, де поразка неминуча, але гідність — вибір. Їхня сила не в перемозі, а у вірності власним принципам.

Кодекс честі Гемінгвея ґрунтується на кількох моральних засадах:

- стриманість і мужність у стражданні;
- самодисципліна і професіоналізм у будь-якій справі;
- спокій перед обличчям смерті;
- віра у внутрішню гідність людини, навіть у безнадії.

Його улюблений тип героя — «людина під тиском», яка чинить опір долі не словами, а діями. Такі персонажі, як Фредерік Генрі, Роберт Джордан, Сантьяго, — усі вони програють зовні, але перемагають внутрішньо, бо зберігають людяність.

Саме в «Старому і морі» цей кодекс виражений найповніше. *Сантьяго* — уособлення того, що Гемінгвей називав «людиною, яку можна знищити, але не можна перемогти».

Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті

Повість «**Старий і море**» (1952) стала вершиною творчості письменника. Вона поєднує реалістичну достовірність, міфологічну глибину та філософський підтекст, що дозволяє читати її одночасно як документ, символ і притчу.

Реалістичний план.

Це історія старого кубинського рибалки Сантьяго, який після 84 невдалих днів виходить у море й ловить величезну рибу-меч. Він вступає у двобій із нею, бореться три дні і три ночі, врешті перемагає, але дорогою до берега акули з'їдають здобич, залишивши лише кістяк.

Це — оповідь про працю, мужність і самотність людини, що живе в гармонії з природою.

Міфологічний план.

У боротьбі старого з рибою відчувається давній архетипічний сюжет — поєдинок людини зі стихією. Сантьяго постає як герой-напівбог, подібний до Прометея чи Геракла, що протистоїть силам природи.

Його страждання — ініціація, очищення через біль. Море втілює вічність і материнське начало, риба — мету, покликання, випробування.

Філософський план.

Повість є медитацією про сенс життя, гідність і самопізнання. Сантьяго бореться не за їжу чи славу, а за підтвердження своєї сутності — бути Людиною.

Його двобій із морем — це боротьба духу з обставинами, і саме у цьому — філософський зміст твору. Людина приречена на поразку в матеріальному світі, але вона може перемогти морально, якщо не здається.

Образ Сантьяго

Старий рибалка Сантьяго — втілення гуманістичного ідеалу письменника. Він живе просто, але мислить глибоко. Його самотність — не слабкість, а форма свободи. Він говорить із морем, птахами, рибами, як із рівними, — у цьому проявляється його гармонія зі світом.

Фізично виснажений, бідний, він має велич духу, який робить його героєм епічного масштабу. Його руки поранені, тіло втомлене, але в душі він сповнений гідності.

Сантьяго постійно повторює: «Людина створена не для поразки. Людину можна знищити, але не можна перемогти».

Це не просто кредо героя — це етичне кредо Гемінгвея, суть його філософії життя.

Старий не відчуває ненависті до риби — він шанує її як гідного суперника. У цьому виявляється етика боротьби без злоби, рицарський кодекс честі, який перетворює риболовлю на духовний акт.

Його внутрішній монолог і сні про левів — це символи юності, сили, надії, які зберігаються в душі навіть на межі життя. Сантьяго нагадує не просто старого рибалку, а міфічного шукача істини, який знаходить перемогу в самому процесі боротьби.

Символіка образів

Повість насичена символами, що перетворюють побутову історію на філософську притчу:

Море — уособлення Всесвіту, стихії життя, де людина шукає сенс. Для Сантьяго воно — не ворог, а живий організм, «ла мар» — жіночий початок, що одночасно лагідний і суворий.

Риба-меч — символ ідеалу, мрії, мети, яку людина переслідує, навіть знаючи, що не зможе повністю оволодіти нею.

Акули — символи зла, нищівних сил, що руйнують плоди праці. Вони — втілення матеріального світу, який знищує духовні цінності.

Хлопчик Манолін — образ учня, продовжувача, майбутнього. Він символізує надію і спадкоємність людяності.

Леви у снах старого — знак юності, мужності, вічного життя духу.

Кістяк риби — символ поразки, яка водночас є перемогою, адже від здобичі залишилася форма, суть — як нагадування, що справжнє безсмертя в духовному, а не у тілесному.

Ознаки притчі у повісті

«Старий і море» має всі риси притчі — жанру, що через конкретну подію передає універсальну моральну істину.

Поєднання простоти й філософічності;

Символічність персонажів і ситуацій;

Відсутність конкретної часової прив'язки — події набувають вічного значення;

Моральний висновок, що виходить за межі сюжету: справжня перемога — у збереженні гідності перед поразкою.

Повість можна сприймати як притчу про людину і Всесвіт: боротьба Сантьяго — це боротьба кожної людини зі своєю долею, з часом, зі смертю. Гемінгвей перетворює рибалку на морального титана, чия стійкість є формою віри в людину.

Саме тому «Старий і море» стала моральною і духовною вершиною творчості письменника, підсумком його життєвої філософії.

Ернест Гемінгвей у повісті «Старий і море» створив сучасний міф про Людину, яка вміє зберегти гідність у світі, де панує поразка. Його Сантьяго — це образ вічного борця, який знає, що смерть неминуча, але не погоджується на духовну капітуляцію.

Твір є одночасно реалістичним і символічним, простим і глибоким. Він звучить як гімн людині, що залишається Людиною, навіть у найтяжчих випробуваннях.

«Старий і море» — це притча про силу духу, про те, що перемога не завжди вимірюється результатом, але завжди — мужністю серця.

«Ти зробив усе, що міг, старий, — і цього достатньо».

Ці слова Гемінгвея — підсумок не лише долі Сантьяго, а й усієї людської цивілізації, що тримається доти, доки людина здатна боротися, любити й не здаватися.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Чому, на вашу думку, Гемінгвей робить головним героєм стару людину? У чому унікальність цього героя? Звідки старий Сантьяго черпає силу? Мужність і стійкість?

2. Про що свідчать думки старого «Сподіваюсь, вони там дарма не хвилюються. Хвилюватися, втім, може лише хлопчик. Але він-то в мені не сумнівається! Ні. Старі рибалки – ті, певно, тривожаться. Та й молоді теж. Я ж живу серед добрих людей».

3. Як старий думає про море? Як він ставиться до птахів, летючих риб, черепах? Які думки про впійману рибу хвилюють старого? Як вам здається, автор вважає людину повелителем природи, рабом її чи частиною природи?

4. Поясніть, як ви розумієте слова старого: «Як добре, що нам не доводиться вбивати сонце, місяць і зорі», «Зараз голова у мене така ж ясна, як і сестри мої, зірки».

5. На вашу думку, старий рибалка – переможений чи переможець? Чого може навчити Сантьяго хлопчика? Чого може навчити Сантьяго нас?

6. Як ви розумієте слова Гемінгвея «Людина створена не для поразки. Людину можна знищити, але її не можна перемогти»?

7. Проаналізуйте смисл життя старого рибалки Сантьяго, його погляди, захоплення (зокрема бейсболом).

8. Складіть інформаційне гроно «Моральний кодекс Сантьяго».

9. Обґрунтуйте символічні значення образів твору. Поміркуйте, які з них викликають у вас сумніви і чому.

10. Подискутуйте, чому повість «Старий і море» називають притчею.

11. Поясніть, у чому філософічність питання перемоги і програшу у творі Гемінгвея.

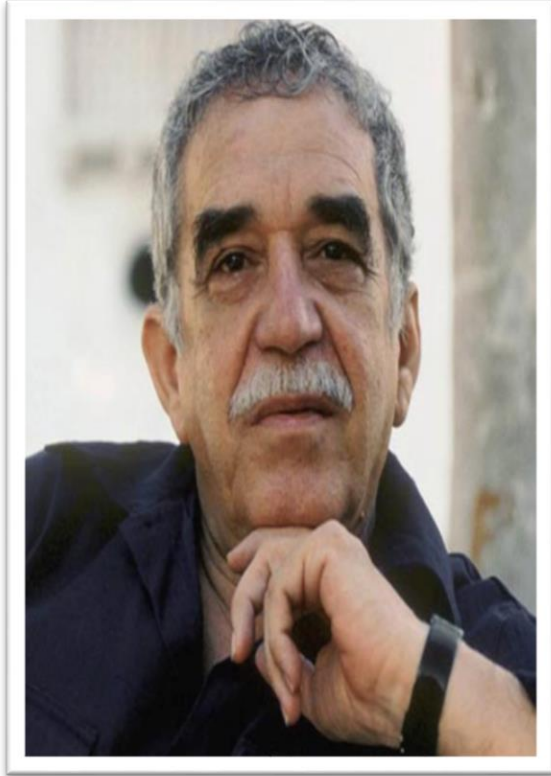
12. Доведіть, що повість Ернеста Гемінгвея «Старий і море» належить до реалістичного напрямку літератури.

13. Поміркуйте, чому, якби повість мала позитивний фінал, то її можна було б почасти назвати прикладом твору масової культури.

14. Як у творі американського письменника Ернеста Гемінгвея «Старий і море» відображена єдність природи і людини?

Тема. 12.2. Габріель Гарсія Маркес. «Стариган із крилами».

Габріель Гарсія Маркес — видатний колумбійський прозаїк, журналіст, публіцист, лауреат Нобелівської премії з літератури (1982). Його ім'я стало синонімом магічного реалізму — наряду, який поєднав міф і дійсність, фантастику і буденність, мрію і документальність.

Майбутній письменник народився **6 березня 1927 року** в містечку Аракатака на узбережжі Карибського моря. Дитинство, проведене в домі бабусі й дідуся, які оповідали легенди, казки та родинні історії, визначило його художнє світовідчуття. Пізніше Маркес згадував, що саме бабусині оповіді «серйозним тоном про найфантастичніше» стали основою його стилю.

У 1940–1950-х роках Маркес працював журналістом, був свідком політичних потрясінь у Латинській Америці, громадянських конфліктів, диктатур і соціальної несправедливості. Ці події сформували його гуманістичну позицію — співчуття до людини, віру в моральну силу добра і глибоку недовіру до влади, яка нищить людяність.

Світове визнання йому принесла епопея «**Сто років самотності**» (1967) — роман, у якому створено міфічну історію людства через долю сім'ї Буендіа. Письменник став голосом Латинської Америки, її історичної пам'яті, її духовного болю.

Його творчість — це поєднання соціального реалізму, поетичної фантастики й морального філософування, у якому реальність і чудо співіснують природно, як дві сторони людського буття.

Специфіка «магічного реалізму» Гарсія Маркеса

Термін «*магічний реалізм*» уперше вжито для опису творчості митців, які зображують реальність не через заперечення фантастичного, а через його природну присутність у світі.

Для Гарсія Маркеса це не просто художній прийом, а спосіб бачення життя. У його творах диво не руйнує реальність, а поглиблює її, відкриваючи морально-духовні сенси.

Основні риси магічного реалізму у його прозі:

- органічне поєднання фантастичного й повсякденного,

- позачасовість і циклічність подій,
- поетичність оповіді, насиченої символами,
- відсутність чіткої межі між міфом і реальністю,
- глибока гуманістична ідея — пошук сенсу, добра, віри.

Маркес ніколи не прагнув «довести» фантастичне — він описував його як природну частину життя. Його герої не дивуються диву — вони приймають його так само спокійно, як дощ чи смерть. Саме тому «магічний реалізм» — не втеча від реальності, а її духовне розширення.

Синтез реального і фантастичного в оповіданні «Стариган із крилами»

Оповідання «Стариган із крилами» (1955) — один із найяскравіших зразків магічного реалізму.

Події відбуваються у звичайному прибережному селищі, де мешканці живуть убого, але прагнуть дива. Після дощу вони знаходять у своєму дворі старого чоловіка з великими, брудними крилами. Люди вважають його янголом, який зійшов із неба, однак замість поклоніння чи співчуття вони виявляють байдужість, цікавість і жорстокість.

Ця ситуація об'єднує реальне й фантастичне: диво трапляється у звичайному місці, серед буденної реальності, але реакція людей показує духовну деградацію сучасного світу. *Старий янгол* — не грізний небесний вісник, а знесилений дід із заляпанними пір'ям крилами, який не може літати. Його вид викликає не захоплення, а відразу.

Маркес подає цю історію в реалістичному тоні, без емоцій, наче газетну замітку. Саме ця «спокійна оповідь про диво» створює глибокий контраст між чудом і байдужістю, між вічністю і дріб'язковістю людської буденності.

Фантастичне в оповіданні не заперечує реальність — воно лише оголює її духовну пустку. Люди не здатні розпізнати святість, бо міряють усе вигодою, розвагою чи страхом.

Відображення моральної деградації людства

Оповідання Маркеса — гостра притча про дегуманізацію, про те, як люди втрачають здатність співчувати, вірити й любити.

Після появи старого натовп ставиться до нього не як до небесної істоти, а як до об'єкта видовища. Люди беруть гроші за вхід, щоб подивитися на «диво». Священник замість допомоги цікавиться, чи справжні його крила з ортодоксального погляду. Лише маленька дитина і жінка, Пелайо з Елісендою, ставляться до нього трохи людяніше — вони дозволяють йому жити у курнику.

Отже, Маркес викриває спотворену мораль суспільства, яке втратило духовну глибину. Люди прагнуть чудес, але не розуміють їхньої суті; шукають спасіння, але не здатні на милосердя.

У фіналі янгол одужує, здійснюється й відлітає. Його політ — це символ звільнення не лише від фізичних страждань, а й від світу, який не зрозумів його.

Натомість люди, що залишилися, нічого не усвідомили — вони втратили шанс на очищення.

Символічний зміст образу янгола

Образ янгола у творі має багатозначну символіку:

Янгол як уособлення добра і віри. Він з'являється несподівано, як нагадування про існування вищого сенсу, але світ уже не здатен його сприйняти.

Янгол як випробування людяності. *Його поява* — це тест для людей, і вони його не проходять. *Їхня реакція* — байдужість, користолюбство, насмішка.

Янгол як символ страждання і смирення. *Його безсилля, старість, болісна втома* — метафора духовного стану людства, яке втратило крила.

Янгол як відображення митця. Як і справжній художник, він не зрозумілий натовпу, самотній, але несе світло істини, навіть якщо його відкидають.

Його відхід наприкінці — символ втрати зв'язку між небом і землею, між духовним і буденним. Людство не заслуговує на диво, яке не вміє прийняти.

Моральна ідея твору: *прагнення до внутрішнього вдосконалення*.

Оповідання «**Стариган із крилами**» — це не просто сатира на байдужість, а глибока моральна притча про потребу духовного відродження.

Маркес закликає повернутися до вічних цінностей — добра, милосердя, віри, любові. Людина повинна навчитися бачити чудо не в надприродному, а в самому житті, у здатності співчувати й допомагати.

Твір має філософське звучання: янгол — це не тільки релігійний символ, а й втілення совісті, духовної сутності людини. Коли людство перестає бачити «крила» — воно деградує.

Фінал оповідання відкритий: янгол злітає в небо, залишаючи світ, який його не впізнав. Але цей політ — символ надії, адже навіть після байдужості й страждань чудо все ж існує. Людство ще має шанс відродитися, якщо навчиться бачити невидиме.

Отже, Габріель Гарсія Маркес у «**Старигані з крилами**» створив алегоричну модель світу, у якому диво втратило цінність, а люди — здатність до добра. Його твір — це дзеркало морального стану людства, попередження і молитва водночас.

Маркес показує, що справжня трагедія — не падіння янгола, а духовна сліпота людини, яка не бачить неба навіть тоді, коли воно поруч.

У поєднанні реального і фантастичного, буденного і вічного, письменник утверджує головну істину:

«Чудеса існують не для того, щоб дивувати, а щоб навчити співчуття».

Отже, «**Стариган із крилами**» — це притча про моральне очищення, про потребу віри у світло, яке живе в кожній людині. У цьому сенсі твір Маркеса перегукується з біблійною мудрістю і з гуманістичною традицією світової літератури, стаючи одним із найвищих проявів духовного мистецтва ХХ століття.

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Якими ви уявляєте собі ангелів і якими вони постають у Біблії? Що відрізняє ангела, зображеного Габріелем Маркесом, від «традиційних» ангелів?
2. Знайдіть у тексті оповідання «Стариган із крилами» портрет цієї дивної істоти. Яке значення в оповіданні має портрет ангела?
3. Поміркуйте, чому автор зобразив ангела в такому непривабливому вигляді, оселив у курнику і наділив здатністю робити такі недолугі чудеса.
4. Чому автор скинув ангела на землю і зробив його залежним від людей?
5. Поясніть, чому автор не уникає опису зовнішнього вигляду небесного прибульця.
6. Поміркуйте, чому жителі провінційного селища не розуміють мову янгола.
7. Визначте, яка найголовніша чеснота янгола з оповідання.
8. Дослідіть, який біблійний сюжет нагадує сцена кидання каміння в старигана. Чим ця сцена кардинально відрізняється від сюжету з Біблії?
9. Проаналізуйте, чи витримало суспільство тест на людяність.
10. Якими постають в оповіданні мешканці села? Як вони ставляться до ангела, що їх найбільше в ньому цікавить? У чому духовна деградація селян?
11. Як ви гадаєте, чи приніс ангел щастя родині Пелайо та Елісенди? Чи змогли вони це оцінити?
12. Як ви розумієте назву твору «Стариган із крилами»?
13. У чому суть магічного реалізму як художнього методу? Чим відрізняється магічний реалізм від традиційного реалізму?
14. Схарактеризуйте риси магічного реалізму в оповіданні «Стариган із крилами».

ХІІІ. Література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Тема. 13.1. Милорад Павич. «Скляний равлик»

Короткі відомості про митця

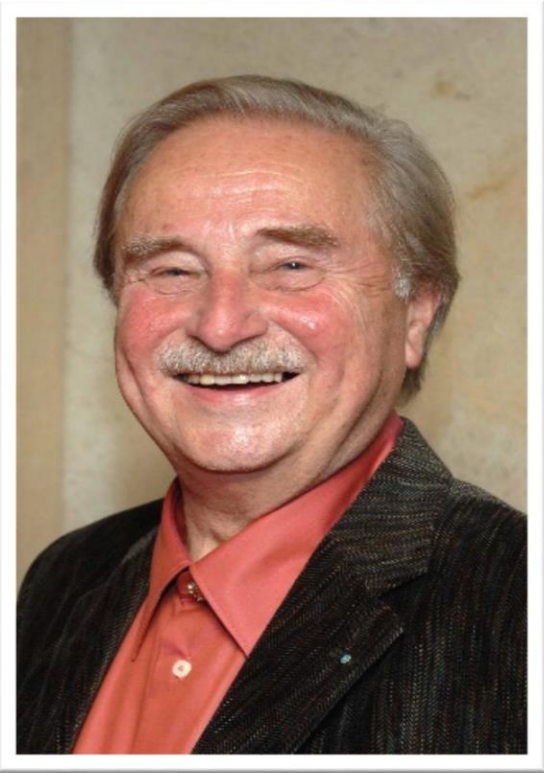
Милорад Павич — сербський письменник, поет, літературознавець, перекладач, один із найвідоміших представників постмодернізму у світовій літературі кінця ХХ століття. Народився **15 жовтня 1929 року** в Белграді у родині вчених-гуманітаріїв. Закінчив філологічний факультет Белградського університету, викладав історію літератури, перекладав класику, вивчав бароко, символізм, барвисті стилі європейської поезики.

Світову славу Павич здобув після виходу роману **«Хозарський словник»** (1984), який став сенсацією завдяки своїй незвичній формі — це був «роман-лексикон», який читач міг читати в будь-якому порядку. Письменник створив нову модель художнього сприйняття — інтерактивну літературу, у якій читач стає співавтором.

Інші відомі твори — «Пейзаж, намальований чаєм», «Остання любов у Царгороді», «Усипальниця для Бориса Давидовича», «Скляний равлик» — поєднують філософію, іронію, міф, гру і містицизм, відображаючи основні риси постмодерністського мислення.

Письменник часто наголошував: «Я живу у країні, яка майже зникла з мапи, і тому створюю свої власні світи».

Його творчість стала відповіддю на втрату стабільності реальності, спробою знайти новий шлях до істини через багатоголосся і нескінченність інтерпретацій.

Постмодернізм як естетика творчості Павича

Милорад Павич належить до письменників, які змінили уявлення про літературу як лінійний процес. Постмодернізм, до якого належить його стиль, відмовляється від однозначності, авторитарності, моральних догм і прагне показати світ як хаотичну, але прекрасну мережу смислів.

Основні риси постмодернізму, які Павич блискуче втілює у своїх творах:

інтертекстуальність — діалог із минулими епохами, цитати, алюзії, відсилання;

іронія і гра — відмова від «серйозності» класичного мистецтва;

відкрита структура — можливість різних шляхів читання і тлумачення;

змішання жанрів і стилів;

визнання читача співтворцем тексту;

«відмова від монопольного права автора на істину», як сам казав Павич.

Його проза — це не просто історії, а лабіринти значень, у яких істина не нав'язується, а шукається. У цьому полягає глибока філософічність його письма: світ не має одного сенсу, і саме пошук цього сенсу є суттю людського існування.

Оповідання «Скляний равлик» як модель постмодерного мислення

Оповідання «Скляний равлик» є зразком постмодерністської поетики Павича, у якому в мініатюрній формі відтворено всі характерні риси його стилю. Це новаторський текст, побудований на грі з читачем, що поступово перетворюється на метафізичну історію про самопізнання, кохання та смерть.

Головна героїня — Панна Хатчепсут — продавчиня в магазині жіночої спідньої білизни. Молода досить гарна жінка, яка, однак, не має власного щастя. Живе з відчуттям самотності. Вечорами вона працює і потім пізно повертається додому. Життя її самотнє і фальшиве. Саме тому вона заповнює його дивною грою.

Суть гри панні Хатчепсут полягає в тому, щоб «одну річ украсти в когось, іншу — комусь підсунути. Не вибираючи, ані що, ані кому».

Одного разу до неї приходять молодий чоловік, і між ними розгортається гра-пророцтво, у якій реальність і фантазія взаємопроникають.

Сюжет оповідання не має чіткої лінійності: він може читатися у кількох напрямках, що створює ефект «читача-учасника». Кожен вибір послідовності — це нова версія історії, нове віддзеркалення істини.

Таке роздвоєння фіналу — яскрава ознака постмодернізму, де істина стає відносною, а кожен читач створює власну.

Гра автора з текстом і читачем

«Скляний равлик» написаний як твір зі змінною структурою. Автор пропонує «перше перехрестя», де читач може сам обирати, з якого розділу почати: «Панна Хатчепсут» чи «Пан Давид Сенмут, архітектор». Далі йде «центральна клавіша», а потім — «друге перехрестя» із двома варіантами розвитку сюжету: «Декоративна свічка» або «Запальничка».

Така композиція є прямим утіленням постмодернізму: множинність шляхів, нелінійність, відмова від єдиного авторського голосу, участь читача у створенні сенсу. Він говорить: «Я не розповідаю історію — я даю вам інструмент, щоб ви створили власну».

Павич відкрито руйнує традиційний спосіб читання, пропонуючи текст-лабіринт, текст-коло, текст-спіраль.

Варіанти фіналу як ознака стилю Павича

У «Скляному равлику» Павич пропонує два фінали: чудодійна запальничка, яка в одному варіанті виконує бажання, а в іншому — вибухає, караючи тих, хто надто наполегливо домагався здійснення своїх мрій.

Така варіативність — ознака відкритого тексту, що не завершується в межах сторінок. Павич не прагне дати відповідь — він пропонує вибір, а отже, переносить центр ваги з автора на читача.

У цьому полягає його інтелектуальний гуманізм: кожна людина має право створити власну правду, свій шлях крізь лабіринт буття.

Равлик як образ «спіралі» символізує нескінченність — будь-який фінал стає лише початком нового витка смислу. Тому твір Павича не закінчується — він живе у свідомості читача, який продовжує його інтерпретувати.

Центральна метафора: скляний равлик

Образ скляного равлика є ключовим символом у творі.

Равлик — символ повільного руху, зосередженості, внутрішнього ритму життя. Він не поспішає, носить свій дім із собою, живе в замкненому світі — як людська душа, що шукає гармонії.

Скло — символ прозорості, крихкості, але й здатності відбивати світло. Воно одночасно вразливе і вічне, як істина, яку можна побачити, але не втримати.

Скляний равлик — це свічка, яка горить, віддаючи себе іншим. Це й образ

людини: ізольованої, вразливої, замкненої у власній раковині, але такої, що здатна світитися для когось.

Це також метафора мистецтва: письменник, як равлик, повільно будує власну «спіраль смислів», створюючи крихкий, але прозорий світ, у якому кожен може побачити себе.

Філософський підтекст: постмодерна ідея свободи

Через гру, розгалуження сюжету та множинність варіантів Павич висловлює провідну ідею постмодерної культури — **свободу інтерпретації**. Автор відмовляється від диктату, вважаючи, що істина не є сталою; вона змінюється залежно від того, хто й як читає текст. Світ постає як мережа зв'язків, а не як чітка структура.

Оповідання перетворюється на модель духовного простору, де кожен вибір відкриває новий рівень значень. Тут міститься і ризик, і відповідальність: людина сама творить власну історію та власну правду.

У цих ідеях Павич перегукується з філософією Ніцше, Камю, Сартра, але подає її поетично, з іронією та легкістю. Його проза надихає: навіть у світі без абсолютів людина здатна творити гармонію.

Його центральна ідея проста й вічна:

«Скляний равлик» — вишуканий художній експеримент, де читач стає співтворцем, а текст — живим простором інтерпретації.

Твір утілює головні принципи постмодернізму: відкритість, ігровість, діалогічність, багатозначність.

Це притча про пошук істини, про крихкість та красу людського духу, про мистецтво як форму свободи.

Центральна ідея проста: *істина не в тому, щоб знайти фінальне слово, а в тому, щоб продовжувати пошук.*

Оповідання «Скляний равлик» Милорада Павича стає моделлю мислення, у якій міф і реальність, гра і серйозність, автор і читач переплітаються у «нескінченній спіралі смислів».

Запитання і завдання для перевірки знань

1. Поясніть значення центральної метафори.
2. Розгляньте варіанти фіналу твору. Поясніть специфіку використання такого прийому автором.
3. Підберіть приклади інтертекстуальних зв'язків представлених в іронічно-пародійній формі.
4. Аргументуйте рішення письменника зобразити сучасника розгубленим.
5. Охарактеризуйте побудову системи персонажів.
6. Поділіться враженням про оповідання Милорада Павича «Скляний равлик».
7. Доведіть, що оповідання «Скляний равлик» — постмодерністський твір.
8. Проілюструйте улюблені художні засоби письменника.

9. У чому полягає множинність інтерпретацій оповідання «Скляний равлик» як постмодерністського твору?

10. Прокоментуйте назву оповідання. Що, на вашу думку, символізує скляний равлик?

11. Доведіть, що символ равлика теж наділений множинністю смислів та інтерпретацій.

12. Напишіть есе на тему «Причини самотності та способи її подолання».

13. Об'єднайтеся у групи і підготуйте повідомлення із презентацією на одну з тем: Чим нас захоплюють твори постмодернізму; Милорад Павич як письменник третього тисячоліття.

14. Об'єднайтеся в пари і складіть рекламний текст для оповідання «Скляний равлик».

XIV. Сучасна література в юнацькому читанні.

Тема. 14.1. Джон Майкл Грін. «Провина зірок».

Короткі відомості про письменника

Джон Майкл Грін — американський письменник, сценарист, відеоблогер,

автор численних бестселерів для молоді, народився **24 серпня 1977 року** в місті Індіанаполіс, штат Індіана. Навчався в Коледжі Кеньон, де вивчав англійську літературу та релігієзнавство. Після закінчення університету працював літературним критиком і редактором, а згодом присвятив себе письменницькій діяльності.

Світову славу йому принесла повість **«Провина зірок»** (The Fault in Our Stars, 2012), яка стала справжнім літературним феноменом XXI століття. Книга одразу потрапила до списку The New York Times Best Seller і була екранізована у 2014 році, зібравши мільйони прихильників по всьому світу.

Грін є також автором інших відомих романів: **«Паперові міста»**, **«Пошук Аляски»**, **«Вілл Грейсон, Вілл Грейсон»**, у яких порушує теми дорослішання, самопізнання, дружби, кохання та втрати.

Його творчість вирізняється психологічною щирістю, гуманізмом, філософічністю й особливою мовною ліричністю.

Окрім літературної діяльності, Грін активно працює як відеоблогер. Разом із братом Генком він створив освітній YouTube-проект Vlogbrothers і платформу CrashCourse, що популяризує знання з історії, літератури, психології, астрономії та інших дисциплін.

Грін — письменник, який поєднує наукову обізнаність і поетичне бачення, звертаючись до тем, близьких молодому поколінню: пошук сенсу життя, боротьба з хворобою, страх смерті, але й непереможність людського духу.

«Провина зірок» як взірєць сучасної прози

Роман Джона Майкла Гріна «Провина зірок» є одним із найяскравіших прикладів сучасної англomовної літератури для молоді, у якому поєднуються ліричність, філософічність і психологічна глибина. Твір, присвячений темі життя і смерті, не зводиться лише до трагічної історії підлітків, хворих на рак. Він відкриває перед читачем універсальний сенс людського існування, в якому навіть коротке життя може бути повноцінним, якщо воно наповнене любов'ю, добром і внутрішньою красою.

Сюжет і головні образи

Роман «Провина зірок» розповідає історію двох підлітків — Гейзел Грейс Ланкастер і Огаста Вотрса, які знайомляться на групі підтримки для онкохворих. Обоє усвідомлюють свій смертельний діагноз, але кожен із них по-своєму шукає сенс життя в межах обмеженого часу.

Гейзел Грейс — шістнадцятирічна дівчина з раком легенів. Вона розумна, іронічна, замкнена, з глибоким внутрішнім світом. Гейзел не хоче бути «бомбою», яка завдасть болю своїм близьким після смерті. Вона читає улюблену книгу «Царський біль», у якій шукає відповіді на питання про сенс життя і кінець людських історій.

Огаст Вотрс — сімнадцятирічний хлопець, який втратив ногу через рак, але зберіг оптимізм, почуття гумору і жагу до життя. Він живе так, ніби кожна мить — це шанс залишити слід, вірить у героїзм і гідність навіть у поразці.

Їхні стосунки починаються з літературної дискусії, але поступово переростають у глибоке духовне кохання — не романтичне у звичному сенсі, а осмислене, сповнене світла й гіркоти. Вони разом читають, жартують, подорожують до Амстердама, де зустрічають цинічного письменника, автора книги «Царський біль».

Саме через спільний досвід боротьби з хворобою Гейзел і Огаст розуміють головне: життя не вимірюється кількістю днів, а глибиною прожитих моментів.

Ідея цінності життя

Основна філософська ідея роману — *цінність кожного прожитого дня, навіть якщо він сповнений страждання*.

Грін показує, що людське життя — це не біографічна хронологія, а духовний шлях.

Для Гейзел важливо не просто «вижити», а зрозуміти, для чого жити. Її боротьба — це пошук гармонії між неминучістю смерті і красою життя. Через спілкування з Огастом вона відкриває для себе, що любов — не трагедія, а спосіб перемогти смерть, бодай у пам'яті іншої людини.

Роман утверджує гуманістичну ідею, що навіть у найтяжчих обставинах людина має право на щастя. Хвороба стає не лише фізичним випробуванням, а й духовним — показником глибини душі.

У творі звучить мотив непокори долі. Герої не зневірюються — вони приймають життя з його болем і красою. У цьому полягає філософія оптимізму Гріна:

«Не можна вибрати, чи будеш поранений у цьому світі, але можна вибрати, хто завдасть тобі болю».

Цей афоризм влучно передає суть твору — людське життя не можна контролювати, але можна наповнити його любов'ю, сенсом і гідністю.

Символіка назви твору

Назва роману «**Провина зірок**» (The Fault in Our Stars) має глибокий символічний і літературний підтекст. Вона походить із цитати Вільяма Шекспіра («Юлій Цезар»): *«Провина, любий Брут, не в наших зірках, а в нас самих, що ми раби»*.

У Гріна цей вислів набуває протилежного сенсу: герої не винні у своїй долі — «провина» лежить у зірках, тобто у випадковості, у невблаганності Всесвіту, у тому, що життя часто несправедливе.

Зірки символізують фатум, долю, яку людина не може змінити, але може гідно прийняти. Водночас вони — *знак краси, вічності, нескінченності*. Тому назва твору поєднує трагізм і гармонію: навіть якщо зірки «винні», вони все одно світять, а отже, у світі залишається місце для надії.

У цьому полягає моральна парадоксальність твору: герої не заперечують смерть — вони вчаться жити, знаючи про неї. І саме тому їхнє життя набуває найвищої духовної цінності.

Ліризм і іронічність оповіді

Особливість стилю Джона Гріна — поєднання щирої ліричності з інтелектуальною іронією.

Автор не дозволяє трагедії перетворитися на мелодраму. Його герої — не жертви, а мислячі, самоіронічні особистості, які вміють сміятися навіть у найтемніші моменти.

Мова роману насичена філософськими роздумами, дотепними діалогами, тонкою самоіронією, що робить твір не лише зворушливим, а й глибоко мудрим. У діалогах Гейзел і Огаста відчутна сучасна молодіжна культура — цитати з фільмів, літератури, саркастичні репліки, через які проявляється жива, непідробна емоційність.

Ліричність проявляється у внутрішніх монологів Гейзел: її спостереження про життя, хворобу, любов звучать як поетичні сповіді. Іронія ж допомагає їй і Огасту зберегти гідність — це захисна форма мудрості, що дозволяє прийняти світ без страху.

Завдяки цьому поєднанню роман не лише розчулює, а й навчає — бути вдячним за життя, навіть якщо воно коротке.

Образи головних героїв як уособлення духовної краси

Гейзел і Огаст — це два типи внутрішньої сили. Гейзел — спокійна, аналітична, здатна бачити суть речей. Її боротьба — це прийняття.

Огаст — експресивний, яскравий, живе емоціями. Його боротьба — це заперечення смерті через дію.

Їхнє кохання — зустріч двох шляхів, що ведуть до одного відкриття: людина не безсила, поки здатна любити.

Їхня історія — це не трагедія, а осанна життю, бо навіть серед болю вони знаходять щастя. Огаст помирає першим, але не як переможений — він лишає Гейзел віру в те, що сенс життя полягає не в його тривалості, а в інтенсивності почуттів.

Гейзел залишається жити — не для того, щоб тужити, а щоб нести пам'ять, щоб довести, що навіть після смерті любов триває. У цьому — духовний пафос твору, його гуманістичне ядро.

Отже, Роман Джона Гріна «**Провина зірок**» — це поетична історія про любов, смерть і сенс життя, що вражає щирістю та простотою. Він не лише про хворобу — він про життя, яке, попри все, варте того, щоб його прожити.

Твір утверджує ідею, що кожна мить — безцінна, що любов і співчуття сильніші за смерть. Його символічна назва, ніжна мова, тонкий ліризм і самоіронія роблять роман не сентиментальним, а глибоко людським.

Грін створив сучасну притчу про гідність і красу людського існування, яка вчить цінувати не кількість днів, а те світло, яке ми залишаємо після себе.

«Деякі нескінченності більші за інші», — каже Гейзел. І в цих словах — уся суть книги: навіть коротке життя може бути безмежним, якщо в ньому є любов, мудрість і світло.

Завдання і запитання для перевірки знань

1. Поділіться своїми враженнями про творчість Джона Гріна. Поміркуйте, що сприяло його успіху.
2. Проаналізуйте, які актуальні проблеми піднімає Джон Грін у романі «Провина зірок».
3. Поясніть, які епізоди роману вас найбільше вразили.
4. Обґрунтуйте, чому автор у творі веде розповідь від імені головної героїні.
5. Проілюструйте цитатами ліризм оповіді.
6. Визначте функції іронії в романі «Провина зірок».
7. Що об'єднує головних персонажів роману?

8. Поясніть в чому полягає роль персонажа Айзека?
9. Розкрийте змістовне наповнення мрій та вірувань Огастаса Вотерса? Поясніть як ви розумієте улюблену фразу юнака: «Я на американських гірках, які ведуть тільки вгору»?
10. Поясніть, що стало причиною поїздки підлітків до Амстердаму? Чи виправдала ця поїздка їхні очікування? Чому?
11. Складіть сенкан до слів життя, кохання.
12. Назва роману Джона Гріна — відсилання до рядка із трагедії В. Шекспіра «Юлій Цезар»: *Чи не зірки, милий Брут, а самі ми Винні в тому, що зробилися рабами*. Сформулюйте своє розуміння символіки назви твору.
13. Об'єднайтеся в пари і перегляньте екранізацію роману «Провина зірок». Напишіть рецензію на фільм і розмістіть її в соціальних мережах.
14. Ознайомтеся з офіційним сайтом Джона Гріна за посилання <http://www.johngreenbooks.com/>. Поясніть, чим він привертає увагу читачів різних країн.

XV. Методологічні засади інноваційного викладання зарубіжної літератури.

Трансформація освітнього середовища у першій чверті XXI століття зумовлена низкою факторів, серед яких домінуючими залишаються технологізація суспільства, зміна когнітивних моделей здобувачі освітньої аудиторії та запит на формування компетентностей, адаптованих до викликів сучасності. Викладання зарубіжної літератури як дисципліни, традиційно орієнтованої на текстоцентричну модель навчання, потребує концептуального переосмислення методологічної бази. Застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення літературних творів дозволяє не лише підвищити мотивацію здобувачів освіти, але й забезпечити глибше занурення у культурний контекст епохи, активізувати критичне мислення та розвинути навички аналітичної роботи з художнім текстом.

Сучасна дидактика літератури базується на принципах *конструктивістського підходу*, за якого знання не траншуються як готова істина, а конструюються здобувачами освіти у процесі активної взаємодії з текстом, іншими учасниками освітнього процесу, культурним контекстом епохи. Педагог виступає не як транслятор готових інтерпретацій, а як *фасилітатор критичного мислення*, модератор дискусійного простору, консультант у процесі формування власних смислів. Така переорієнтація ролей вимагає застосування методів, що активізують самостійну дослідницьку діяльність, стимулюють рефлексію, забезпечують простір для множинності інтерпретацій.

Педагогічна технологія **перевернутого класу** (*flipped classroom*) передбачає реструктуризацію традиційної моделі взаємодії викладача та здобувачі освіти шляхом перенесення теоретичного матеріалу за межі аудиторного часу. Здобувачі освіти самостійно опрацьовують базову інформацію про літературну епоху, біографію автора, історико-культурний контекст твору за допомогою відеолекцій, подкастів, онлайн-ресурсів, що дозволяє використати час безпосередньої взаємодії для дискусій, аналізу проблематики, інтерпретації символічних рядів та колективного осмислення філософських підтекстів. Застосування методики дозволяє перетворити урок із монологічної трансляції знань на діалогічну платформу, де здобувачі освіти не пасивно сприймають інформацію, а активно конструюють власне розуміння літературного твору через обговорення, дебати, групові дослідження.

Викладач виступає модератором дискусії, фасилітатором критичного мислення, консультантом у процесі формування власних інтерпретацій. Така модель організації навчального процесу особливо продуктивна при вивченні філософських творів Камю, Кафки, Гете, де розуміння ідейного змісту вимагає глибокої рефлексії та міжособистісного обміну думками. Попереднє опрацювання матеріалу дозволяє учням прийти на урок підготовленими до поглибленої аналітичної роботи, що якісно змінює характер навчальної взаємодії. Замість пасивного слухання лекції про символізм Бодлера здобувачі освіти можуть

безпосередньо аналізувати віршові тексти, порівнювати інтерпретації, дискутувати про природу краси, досліджувати зв'язки між звуком та кольором у поезії. Методика формує навички самоосвіти, відповідальності за власний навчальний процес, вміння працювати з різними джерелами інформації, що відповідає вимогам компетентнісного підходу.

Реалізація моделі перевернутого класу потребує ретельної підготовки матеріалів для самостійного опрацювання. Викладач має створити або підібрати якісний відеоконтент, що презентує базову інформацію у доступній, візуально привабливій формі, супроводжується питаннями для рефлексії, завданнями на перевірку розуміння. Ефективними виявляються короткі відеолекції тривалістю п'ять-дванадцять хвилин, що фокусуються на окремих аспектах теми, доповнюються інфографікою, фрагментами екранізацій, інтерв'ю з літературознавцями. Здобувачі освіти отримують можливість переглядати матеріал у власному темпі, зупиняти відео для осмислення складних моментів, повертатися до незрозумілих фрагментів, що враховує індивідуальні особливості сприйняття інформації. Аудиторний час звільняється для творчої роботи з текстом, що значно підвищує продуктивність навчального процесу.

Проектне навчання як педагогічна технологія передбачає організацію освітнього процесу навколо комплексних завдань, виконання яких вимагає інтеграції знань із різних галузей, самостійного дослідження, творчого підходу та презентації результатів. У контексті викладання зарубіжної літератури проектна діяльність може реалізовуватися через створення літературних альманахів, віртуальних музеїв епохи, мультимедійних презентацій про літературні напрями, інсценізацію фрагментів драматичних творів, розробку інтерактивних карт літературних подорожей героїв. Виконання проєктів формує у здобувачів освіти навички дослідницької роботи, критичного аналізу джерел, систематизації інформації, публічної презентації результатів, командної взаємодії.

Проектна методика сприяє розвитку креативності, самостійності мислення, відповідальності за результат колективної праці. Особливу цінність має міждисциплінарний характер проєктів, коли вивчення літературного твору інтегрується із знаннями з історії, філософії, мистецтвознавства, культурології, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про культурну епоху. Так, проєкт, присвячений вивченню англійського Ренесансу та творчості Шекспіра, може включати дослідження політичної ситуації в Англії епохи Єлизавети, архітектурних особливостей театру «Глобус», костюмів та побуту шекспірівської доби, філософських ідей гуманізму, музичної культури Ренесансу. Здобувачі освіти можуть створити віртуальну екскурсію лондонськими театрами XVI століття, підготувати презентацію про систему освіти в елизаветинській Англії, інсценувати фрагмент трагедії «Гамлет» із дотриманням історичних реалій епохи.

Типологія проєктів варіюється залежно від цілей навчання, часових рамок, рівня складності. *Дослідницькі проєкти* передбачають поглиблене вивчення

окремих аспектів творчості письменника, літературного напрямку, культурно-історичного контексту епохи із застосуванням наукових методів дослідження, критичного аналізу джерел, формулювання гіпотез та висновків. Здобувачі освіти можуть досліджувати рецепцію творів Шекспіра в українській культурі, порівнювати екранізації роману «Портрет Доріана Грея», аналізувати функції символіки у творчості французьких символістів. *Творчі проєкти* орієнтовані на створення художніх продуктів: буктрейлерів, літературних журналів, ілюстрацій до творів, сценаріїв екранізацій, альтернативних фіналів відомих творів, епістолярних діалогів між персонажами різних епох. *Інформаційні проєкти* спрямовані на збір, систематизацію та презентацію інформації у формі енциклопедичних статей, інфографіки, хронологічних стрічок, інтерактивних карт, віртуальних виставок.

Організація проєктної діяльності вимагає від викладача ретельного планування етапів роботи, чіткого формулювання критеріїв оцінювання, забезпечення методичної підтримки на всіх стадіях виконання проєкту. Доцільно застосовувати *scaffolding* — систему тимчасової підтримки, коли викладач надає допомогу на початкових етапах роботи, поступово знімаючи підтримку в міру формування самостійності здобувачі освітніх. Результати проєктної діяльності презентуються у форматі публічних захистів, виставок, конференцій, публікацій у фахових виданнях, що формує навички публічного мовлення, аргументації, відповідей на запитання, захисту власної позиції.

Сторітелінг як педагогічний інструмент базується на природній людській схильності до наративного мислення та засвоєння інформації через розповідь. Застосування технології передбачає конструювання викладачем захоплюючої оповіді про письменника, епоху, обставини створення твору, що дозволяє емоційно залучити аудиторію, створити атмосферу співпричетності до літературного процесу, персоналізувати абстрактні історико-літературні факти. Ефективність методу полягає у активізації емоційного інтелекту, образного мислення, емпатії, що особливо продуктивно при вивченні біографічного контексту творчості.

Розповідь про життєві драми Кафки, його складні стосунки з батьком, боротьбу із туберкульозом, життя у Празі на межі культур, нереалізовану любов до Феліси Бауер робить постать письменника живою, близькою, зрозумілою, що підвищує інтерес до його творчості та дозволяє глибше зрозуміти джерела екзистенційної тривоги, відчуття абсурдності буття, мотиву перетворення, що пронизують його прозу. Історія молодого Рембо, який у п'ятнадцять років почав писати геніальні вірші, втік із дому, жив у злиднях, створив революційну поетику, а у дев'ятнадцять років назавжди залишив літературу заради торгівлі в Африці, захоплює уяву, змушує замислитися над природою творчості, ціною генія, сенсом мистецтва.

Сторітелінг не обмежується розповідями викладача. Здобувачі освіти можуть також виступати творцями власних наративів, створюючи альтернативні версії сюжетів, біографічні есе від імені персонажів, літературні репортажі з епохи,

щоденникові записи героїв, листи між персонажами різних творів. Так, при вивченні «Червоного і чорного» Стендаля здобувачі освіти можуть написати щоденник Жульєна Сореля, де герой рефлексує над власними мотивами, аналізує свої почуття до мадам де Реналь та Матильди, осмислює власний шлях. При вивченні «Фауста» Гете можна запропонувати створити діалог між Фаустом та Гамлетом, де обидва герої обговорюють проблеми сенсу життя, пошуку істини, відповідальності за власні вчинки. Такі завдання розвивають мовленнєву компетентність, уяву, здатність до емпатійного розуміння мотивацій літературних героїв, навички стилізації мови під епоху, інтертекстуального діалогу.

Ефективним виявляється поєднання сторітелінгу з візуальними засобами: демонстрацією портретів письменників, фотографій місць, пов'язаних із їхнім життям, репродукцій картин епохи, фрагментів документальних фільмів. Мультиmodalність презентації посилює емоційний вплив, активізує різні канали сприйняття інформації, сприяє глибшому запам'ятовуванню матеріалу. Розповідь про Оскара Вайльда може супроводжуватися демонстрацією його фотографій, інтер'єрів вікторіанської Англії, ілюстрацій Обрі Бердслі до його творів, що створює багатий візуальний контекст, допомагає зануритися в атмосферу епохи декадансу.

Дебати як педагогічна технологія передбачають організацію структурованої дискусії, де здобувачі освіти гугментовано захищають протилежні позиції щодо проблематики літературного твору. Методика розвиває критичне мислення, навички публічного виступу, вміння конструювати логічну аргументацію, спростовувати контраргументи, дотримуватися етичних норм полеміки. У контексті викладання зарубіжної літератури дебати можуть організовуватися навколо морально-етичних дилем, представлених у творах: чи виправдані вчинки Жульєна Сореля у «Червоному і чорному», чи є Гамлет героєм чи невротиком, чи можна вважати Доріана Грея жертвою суспільства чи винним у власній деградації, чи має право Фауст на спасіння після всіх скоєних гріхів.

Участь у дебатах вимагає глибокого знання тексту, розуміння контексту епохи, здатності до множинної інтерпретації художнього твору. Підготовка до дебатів стимулює самостійне дослідження, читання критичної літератури, пошук аргументів у тексті, формування власної позиції. Технологія навчає толерантності до альтернативних думок, розумінню плюралізму інтерпретацій, відкритості до діалогу. Формат дебатів може варіюватися від класичних парламентських дебатів до м'якших форматів дискусій, круглих столів, «акваріумів», де частина здобувачів освіти дискутує, а інші спостерігають та аналізують стратегії аргументації.

Тематика дебатів охоплює широке коло проблем, порушених у зарубіжній літературі. При вивченні творчості Камю можна організувати дебати на тему «Чи є бунт проти абсурду моральним обов'язком людини чи формою втечі від відповідальності». При вивченні Кафки — «Чи є Грегор Замза жертвою суспільства чи сам винен у власному відчуженні». При вивченні романтизму — «Чи є романтичний герой ідеалом чи небезпечною ілюзією». При вивченні Метерлінка —

«Чи треба шукати Синього Птаха в далеких світах чи щастя знаходиться поруч». Такі дискусії не мають на меті знайти єдину правильну відповідь, а радше розкрити багатовимірність літературного твору, показати продуктивність множинних інтерпретацій, навчити аргументовано захищати власну позицію.

Організація дебатів передбачає чітке формулювання тези, розподіл ролей між учасниками, встановлення регламенту виступів, визначення критеріїв оцінювання аргументації. Викладач виступає модератором, що забезпечує дотримання правил, стежить за коректністю дискусії, підсумовує результати. Після завершення дебатів доцільно провести рефлексію, де учасники аналізують використані стратегії аргументації, обговорюють сильні та слабкі сторони виступів, формулюють висновки про складність морально-етичних питань, порушених у творі.

Інтеграція **QR-кодів** у навчальний процес відкриває можливості для створення багаторівневого освітнього середовища, де традиційний друкований посібник доповнюється мультимедійним контентом. Розміщення QR-кодів на сторінках посібника дозволяє миттєво отримати доступ до відеоматеріалів, аудіозаписів віршів у виконанні професійних акторів, віртуальних екскурсій до літературних музеїв, інтерактивних хронологічних стрічок епохи, цифрових колекцій ілюстрацій до творів. Технологія забезпечує персоналізацію навчання, коли кожен учень може обрати темп і глибину опрацювання матеріалу, повертатися до складних фрагментів, досліджувати додаткові джерела.

QR-коди можуть вести до інтерактивних завдань, онлайн-тестів, дискусійних форумів, де здобувачі освіти обмінюються враженнями від прочитаного. Використання технології формує цифрову грамотність, навички навігації в інформаційному просторі, вміння критично оцінювати достовірність джерел. Так, поруч із текстом про творчість Верлена може бути розміщений QR-код, що веде до аудіозапису «Осінньої пісні» французькою мовою, що дозволяє відчувати музикальність оригінального тексту. Поруч із розділом про Данте — код, що відкриває віртуальну екскурсію Флоренцією часів поета або інтерактивну схему структури «Божественної комедії». Поруч із розділом про Шекспіра — код до відеозапису сцени з «Гамлета» у виконанні видатних акторів різних епох, що дозволяє порівняти інтерпретації.

Застосування QR-кодів розширює можливості візуалізації навчального матеріалу, подолання обмежень друкованого формату, створення індивідуальних освітніх траєкторій. Здобувачі освіти, які бажають поглибити знання, можуть скористатися додатковими матеріалами, доступними через коди, тоді як базовий текст посібника залишається компактним та зрозумілим. Технологія сприяє розвитку автономії здобувачі освітніх, формуванню навичок самонавчання, вмінню орієнтуватися у великих обсягах інформації, критично відбирати релевантні джерела.

Онлайн-тестування як форма контролю та самоконтролю знань дозволяє оперативно діагностувати рівень засвоєння матеріалу, виявити прогалини у розумінні, забезпечити зворотний зв'язок. Цифрові платформи дозволяють створювати різнорівневі тести, що враховують індивідуальні особливості здобувачів освіти, адаптивні завдання, що коригують складність залежно від результатів попередніх відповідей, інтерактивні вправи на встановлення відповідностей, хронологічну послідовність, інтерпретацію цитат. Застосування тестування формує навички самооцінювання, рефлексії власного навчального процесу, усвідомлення сильних та слабких сторін підготовки.

Миттєвий зворотний зв'язок дозволяє здобувачам освіти самостійно коригувати траєкторію навчання, повертатися до складних тем, закріплювати знання. Викладач отримує об'єктивну інформацію про рівень засвоєння матеріалу групою, що дозволяє коригувати методику викладання, приділяти більше уваги проблемним аспектам. Онлайн-тестування може застосовуватися на різних етапах навчального процесу: як діагностичний інструмент на початку вивчення теми, як формувальне оцінювання під час опрацювання матеріалу, як підсумковий контроль після завершення розділу.

Типологія тестових завдань охоплює різні рівні складності та форми роботи з літературним матеріалом. *Завдання на знання фактів* перевіряють засвоєння базової інформації про біографію письменників, хронологію подій, назви творів, імена персонажів. *Завдання на розуміння* вимагають пояснення змісту епізодів, мотивації вчинків героїв, причинно-наслідкових зв'язків сюжету. *Завдання на аналіз* передбачають інтерпретацію символів, визначення функцій художніх засобів, характеристику системи образів, виявлення особливостей композиції. *Завдання на синтез* пропонують порівняти твори різних авторів, встановити міжетекстові зв'язки, визначити належність твору до літературного напрямку, сформулювати власну інтерпретацію проблематики. *Завдання на оцінювання* вимагають аргументованого висловлювання власної позиції щодо морально-етичних проблем, порушених у творі, оцінки вчинків персонажів, актуальності твору для сучасності.

Ефективним виявляється поєднання традиційних форм оцінювання з інноваційними. Окрім стандартного тестування, доцільно застосовувати *е-портфоліо*, де здобувачі освіти збирають свої роботи протягом навчального року: есе, дослідження, креативні проєкти, рефлексивні записи. Електронний формат дозволяє зручно систематизувати матеріали, відстежувати динаміку розвитку компетентностей, демонструвати досягнення. Застосування *рубрик оцінювання* підвищує об'єктивність та прозорість оцінювання, дозволяє учням зрозуміти критерії успішності, усвідомити власні сильні сторони та зони розвитку.

XVI. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВИКЛАДАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

<i>Цифровий інструмент</i>	<i>Функціональні можливості</i>	<i>Приклади застосування у викладанні літератури</i>	<i>Педагогічна цінність</i>
LearningApps	Конструктор інтерактивних вправ різних типів: вікторини, кросворди, пазли, завдання на встановлення відповідностей, хронологічні стрічки, класифікації, вправи з пропусками, інтерактивні відео з вбудованими запитаннями	Створення вікторини на знання біографічних фактів про Шекспіра; розробка завдання на встановлення відповідності між персонажами «Божественної комедії» Данте та колами Пекла; конструювання хронологічної стрічки розвитку французького символізму; створення інтерактивного відео з фрагментом екранізації «Гамлета» із запитаннями на інтерпретацію сцени	Гейміфікація навчального процесу; підвищення мотивації через інтерактивність; можливість багаторазового виконання завдань для закріплення знань; миттєвий зворотний зв'язок; розвиток цифрової грамотності
Padlet	Віртуальна дошка для колективної роботи, обміну ідеями, розміщення результатів досліджень, створення колективних	Створення колективної дошки «Образи Синього Птаха в культурі», де здобувачі освіти розміщують зображення, цитати, власні	Візуалізація колективного мислення; сприяння асинхронній комунікації; можливість інтеграції різних медіаформатів; збереження історії

	анотацій, мультимедійних колажів	рефлексії; організація дискусії навколо проблематики роману Камю «Чума» із розміщенням аргументів; створення галереї візуалізацій поезій Бодлера; побудова інтелект-карти системи образів «Фауста» Гете	дискусій для рефлексії; розвиток навичок колаборації
Canva	Графічний редактор для створення візуально привабливих презентацій, інфографіки, постерів, буктрейлерів, соціальних медіа- постів, анімацій	Розробка інфографіки «Етапи італійського Відродження»; створення постера- реклами роману Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея»; виготовлення буктрейлера до повісті Гофмана «Крихітка Цахес»; дизайн обкладинки для видання збірки Волта Вітмена «Листя трави»; створення презентації про життєвий шлях Франца Кафки	Розвиток візуальної грамотності; формування естетичного смаку; стимулювання креативності; навчання принципам графічного дизайну; інтеграція вербального та візуального мислення
Google Arts & Culture	Платформа доступу до колекцій провідних музеїв світу, віртуальних	Віртуальна екскурсія музеєм Шекспіра у Стретфорді для занурення в епоху	Доступ до автентичних культурних артефактів; можливість

	екскурсій, високоякісних репродукцій творів мистецтва, тематичних виставок, інтерактивних експозицій	Ренесансу; огляд колекції картин романтиків у Луврі при вивченні романтизму; дослідження портретів Оскара Вайльда та артефактів вікторіанської епохи; перегляд виставки «Символізм у мистецтві» для розуміння візуальних паралелей до поезії Верлена та Рембо	детального розгляду творів мистецтва; міждисциплінарна інтеграція літератури та образотворчого мистецтва; розширення культурного кругозору; формування цілісного уявлення про епоху
Mentimeter	Інструмент для створення інтерактивних презентацій з вбудованими опитуваннями, хмарами слів, квізами, шкалами оцінювання, відкритими запитаннями в режимі реального часу	Створення хмари слів «Асоціації з творчістю Камю» на початку вивчення теми; проведення опитування «Чи виправдані вчинки Жульєна Сореля» для з'ясування первинних думок здобувачів освіти; квіз на перевірку знання змісту «Одіссеї» Гомера; інтерактивне голосування за найбільш переконливу інтерпретацію фіналу «Чуми»	Активізація уваги аудиторії; виявлення первинних уявлень здобувачів освіти; моніторинг розуміння матеріалу в реальному часі; сприяння активній участі всіх здобувачів освіти; можливість анонімної відповіді
Kahoot	Платформа для створення освітніх	Створення квізу «Шедеври	Гейміфікація контролю знань;

ігор-квізів з
елементами
змагання, що
виконуються у
режимі реального
часу

зарубіжної
літератури» для
узагальнення знань
після вивчення
розділу; гра
«Впізнай автора за
цитатою»;
змагання команд на
знання творів
романтизму;
швидкісний квіз на
розуміння
проблематики
«Перевтілення»
Кафки

створення позитивної
емоційної атмосфери;
стимулювання
здорової конкуренції;
миттєва статистика
результатів для
аналізу; підвищення
залученості через
ігровий формат

XVII. Міждисциплінарна інтеграція у викладанні зарубіжної літератури

Формування цілісного уявлення про культурний процес вимагає інтеграції знань із різних гуманітарних дисциплін. Література не існує ізольовано від історичних процесів, філософських течій, мистецьких явищ, а є органічною частиною культури епохи. Міждисциплінарний підхід дозволяє подолати фрагментарність знань, сформуванню системне мислення, навчити бачити зв'язки між різними сферами людської діяльності, зрозуміти діалектику розвитку культури.

Література + Історія

Взаємозв'язок літератури та історії є фундаментальним для розуміння художнього твору у контексті епохи. Історичні події формують світогляд письменників, визначають проблематику творів, впливають на розвиток літературних форм та жанрів. Водночас література виступає цінним історичним джерелом, що фіксує ментальність епохи, побутові реалії, соціальні конфлікти, духовні пошуки сучасників.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Вільям Шекспір. «Гамлет».

Вивчення трагедії «Гамлет» значно поглиблюється при інтеграції з історією англійського Ренесансу. Здобувачі освіти досліджують політичну ситуацію в Англії епохи Єлизавети I: зміцнення абсолютної монархії, релігійні конфлікти між католиками та протестантами, загрозу іспанського вторгнення, розквіт культури та освіченості. Розуміння атмосфери політичної нестабільності, підозрілості, інтриг при королівському дворі дозволяє глибше осмислити мотиви дій персонажів «Гамлета», зрозуміти актуальність теми узурпації влади, шпигунства, придворних змов для сучасників Шекспіра. Здобувачі освіти можуть дослідити історію данської корони, реальні факти про принца Амлета з «Історії данців» Саксона Граматика, порівняти літературний образ із історичним прототипом.

Доцільно організувати дослідницький проєкт *«Данське королівство як дзеркало англійського суспільства епохи Шекспіра»*, де здобувачі освіти аналізують паралелі між зображеним у трагедії світом та реаліями елизаветинської Англії, досліджують систему придворної ієрархії, роль королівського фаворитизму, механізми політичних інтриг. Можна організувати порівняльний аналіз політичної символіки у «Гамлеті» та історичних хроніках Шекспіра, присвячених війнам Червоної та Білої троянд, що допоможе зрозуміти, як історична травма громадянських воєн вплинула на осмислення проблеми легітимності влади.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Стендаль. «Червоне і чорне».

Роман Стендаля є блискучою панорамою французького суспільства епохи Реставрації. Інтеграція з історією дозволяє зрозуміти соціально-політичний контекст, що визначає долю Жульєна Сореля. Здобувачі освіти вивчають наслідки Французької революції та наполеонівських воєн, аналізують політику Реставрації Бурбонів після 1815 року, досліджують конфлікт між дворянством, що прагне повернути старі привілеї, та буржуазією, яка набула економічної могутності.

Особливу увагу приділяється феномену *наполеонівського міфу* — ідеалізації епохи Наполеона як часу соціальної мобільності, коли талант та енергія ставали важливішими за походження.

Символіка назви роману набуває глибшого змісту при історичному контекстуванні: «червоне» асоціюється з військовою кар'єрою, що була можливою за Наполеона, «чорне» — з церковною кар'єрою як єдиним шляхом вертикальної мобільності для плебея в епоху Реставрації. Здобувачі освіти можуть дослідити роль католицької церкви у політиці Реставрації, альянс «трону та вівтаря», ультрароялістський рух, що допомагає зрозуміти, чому Жульєн обирає духовну семінарію як засіб соціального просування. Доцільно організувати дебати «Чи була можлива кар'єра Жульєна Сореля за інших історичних обставин», що стимулює аналіз взаємозв'язку індивідуальної долі та історичного контексту.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Альбер Камю. «Чума».

Роман Камю написаний безпосередньо після Другої світової війни і є філософською алегорією тоталітаризму та людського опору злу. Історичний контекст фашизму, окупації Франції, Руху Опору, Голокосту виявляється критично важливим для розуміння символічної структури твору. Здобувачі освіти досліджують історію французького Руху Опору, участь Камю в підпільній пресі, редагування газети *Combat*, ідеологічні дискусії про методи боротьби з фашизмом. Епідемія чуми в романі інтерпретується як алегорія фашистської чуми, що охопила Європу, а боротьба персонажів з хворобою — як символ морального опору насильству.

Доцільно організувати проєкт «*Історичні паралелі: епідемія у романі Камю та історичні катастрофи ХХ століття*», де здобувачі освіти порівнюють зображення чуми з реальними епідеміями, але також аналізують метафоричне використання образу епідемії для опису тоталітаризму, війни, Голокосту. Можна дослідити публіцистику Камю воєнних та післявоєнних років, його полеміку з Сартром про природу насильства, що допомагає зрозуміти ідейні засади роману. Порівняння з іншими творами про Опір та Голокост (Анна Франк, Примо Леві, Еліза Вайзель) дозволяє побачити різні художні стратегії осмислення історичної травми.

Література + Філософія

Багато творів зарубіжної літератури мають виражений філософський підтекст, де художній образ стає засобом постановки та осмислення екзистенційних питань. Інтеграція літератури та філософії дозволяє глибше зрозуміти світоглядні засади епохи, ідейний зміст творів, еволюцію філософських концепцій у художній формі.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Йоганн Вольфганг Гете. «Фауст».

Трагедія Гете є художнім втіленням філософських ідей німецького Просвітництва та раннього романтизму. Вивчення твору інтегрується з філософією Канта, Фіхте, Шеллінга. Здобувачі освіти знайомляться з основними ідеями

німецького ідеалізму: автономією розуму, категоричним імперативом, концепцією вільної волі, діалектикою духу. Фаустівський пошук абсолютного знання інтерпретується в контексті просвітницької віри в силу розуму та романтичної критики раціоналізму, що визнає обмеженість логічного пізнання і цінність інтуїції, почуття, натхнення.

Доцільно організувати семінар **«Філософські проблеми у «Фаусті»: пізнання, свобода, моральність»**, де здобувачі освіти аналізують образ Фауста як втілення *homo sapiens* — людини, що прагне пізнання, але стикається з межами раціональності. Угода з Мефістофелем розглядається як філософський експеримент: що станеться, якщо людина відкине моральні обмеження заради необмеженого досвіду. Фінальне спасіння Фауста інтерпретується через призму ідеї морального вдосконалення як мети людського існування. Здобувачі освіти можуть порівняти фаустівську концепцію пізнання з філософією Сократа, Декарта, Канта, що формує розуміння еволюції гносеологічних концепцій.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Франц Кафка. «Перевтілення».

Творчість Кафки глибоко пов'язана з філософією екзистенціалізму, хоча хронологічно передує формуванню руху. Вивчення новели «Перевтілення» інтегрується з філософськими концепціями відчуження (Гегель, Маркс, Хайдеггер), абсурду (Камю), екзистенційної тривоги (Кіркегор). Здобувачі освіти досліджують поняття *Entfremdung* (відчуження) як стану, коли людина втрачає зв'язок із власною сутністю, іншими людьми, світом. Перетворення Грегора на комаху інтерпретується як метафора тотального відчуження, коли навіть тілесна форма стає чужою.

Доцільно організувати дослідницький проєкт **«Філософія абсурду у Кафки та Камю: порівняльний аналіз»**, де здобувачі освіти аналізують спільність екзистенційних мотивів, але також відмінності у філософських позиціях письменників. Якщо для Камю абсурд долається через бунт та солідарність, то у Кафки світ залишається непроникно абсурдним, а людина — безсилою перед непоясненим. Можна дослідити вплив філософії Ніцше на Кафку, зокрема ідею «смерті Бога» та втрати метафізичних орієнтирів, що породжує екзистенційну безпорадність. Семінар **«Кафка і філософія ХХ століття: передчуття катастрофи»** дозволяє побачити, як література передбачає філософські концепції, що будуть сформульовані пізніше.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Французький символізм. (Бодлер, Верлен, Рембо).

Поезія французьких символістів тісно пов'язана з філософськими ідеями, що формувалися в другій половині ХІХ століття як альтернатива позитивізму. Здобувачі освіти знайомляться з філософією *інтуїтивізму* Анрі Бергсона, що протиставляє інтелектуальному пізнанню безпосереднє інтуїтивне осягнення реальності. Символістська поетика «навіювання» замість прямого називання, сугестивності замість описовості корелює з бергсонівською ідеєю обмеженості

раціонального дискурсу та цінності інтуїції. Доцільно також дослідити вплив філософії *песимізму* Шопенгауера на світогляд символістів: концепція світу як *воли та уявлення*, ідея страждання як сутності існування, естетичного споглядання як тимчасового визволення від влади волі.

Семінар **«Філософські основи символістської естетики»** дозволяє проаналізувати вірш Бодлера «Відповідності» як поетичне втілення філософії універсальних зв'язків, що має джерела у містичній традиції Платона, неоплатоніків, Сведенборга. Здобувачі освіти досліджують концепцію *синестезії* — взаємозв'язку різних форм чуттєвого сприйняття, що у Бодлера набуває філософського звучання як спосіб пізнання прихованої гармонії буття. Поезія Рембо інтерпретується в контексті ідеї *ясновидства поета*, що через «розлад усіх почуттів» досягає містичного прозріння, недоступного звичайній свідомості.

Література + Мистецтво

Інтеграція літератури з образотворчим мистецтвом, музикою, архітектурою дозволяє побачити спільність художніх пошуків епохи, зрозуміти естетичні ідеали, що виражалися у різних формах мистецтва, сформувані синтетичне уявлення про культурний стиль.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Данте Аліг'єрі. «Божественна комедія».

Вивчення поеми Данте інтегрується з дослідженням середньовічного та ренесансного мистецтва. Здобувачі освіти аналізують ілюстрації до *«Божественної комедії»*, створені видатними художниками різних епох: Сандро Боттічеллі (XV ст.), Гюстав Доре (XIX ст.), Вільям Блейк (XIX ст.), Сальвадор Далі (XX ст.). Порівняння візуальних інтерпретацій дозволяє побачити, як кожна епоха по-своєму прочитує твір Данте, які аспекти виходять на перший план, яка естетика домінує у зображенні пекла, чистилища, раю.

Доцільно організувати проєкт **«Образ пекла в мистецтві: від Данте до сучасності»**, де здобувачі освіти досліджують візуалізації інфернальних мотивів у середньовічних фресках (Джотто, Мазаччо), живописі Відродження (Ієронім Босх, Піт Брейгель), романтизмі (Вільям Блейк), символізмі (Одилон Редон). Можна дослідити архітектурну символіку середньовічних соборів як втілення вертикальної моделі світобудови (підземелля — земля — небо), що корелює зі структурою *«Божественної комедії»*. Прослуховування музичних інтерпретацій Данте (Ференц Ліст *«Данте-симфонія»*, П'єтро Масканьї опера *«Ізабелла»*, сучасні рок-опери) дозволяє відчувати емоційну атмосферу твору через музичну мову.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Е. Т. А. Гофман. «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер».

Творчість Гофмана нерозривно пов'язана з музикою: він був композитором, музичним критиком, диригентом. Вивчення його прози інтегрується з дослідженням музичного романтизму. Здобувачі освіти слухають музику

сучасників Гофмана — Карла Марії фон Вебера, Людвіга ван Бетховена, Франца Шуберта, що допомагає відчутти атмосферу епохи. Особливу увагу приділяється феномену *програмної музики* романтиків, що прагне розповісти історію музичними засобами, подібно до літературного наративу, та ідеї *синтезу мистецтв*, що була провідною для естетики романтизму.

Доцільно організувати дослідження *«Музичні мотиви у прозі Гофмана»*, де здобувачі освіти аналізують новели «Дон Жуан», «Кавалер Глюк», «Крейслеріана», де музика виступає метафорою духовного світу, засобом трансценденції, зв'язком між земним та ідеальним. Можна провести компаративний аналіз гофманівського гротеску у літературі та образотворчому мистецтві романтизму: порівняти описи фантастичних істот у прозі Гофмана з картинами Каспара Давида Фрідріха, де природа набуває містичного, загрозливого характеру, або з графікою Франсіско Гойї серії «Капричос», де реальність деформується у гротескні форми.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Оскар Вайльда. «Портрет Доріана Грея».

Роман Вайльда є блискучим втіленням естетики декадансу та руху *прерафаелітів*. Вивчення твору інтегрується з дослідженням образотворчого мистецтва кінця XIX століття. Здобувачі освіти аналізують картини прерафаелітів (Данте Габріель Россетті, Едвард Берн-Джонс, Джон Еверетт Мілле), де культивується естетизація краси, зверненість до середньовічних та ренесансних мотивів, символізм, декоративність. Доцільно дослідити графіку Обрі Бердслі, що ілюструвала твори Вайльда і втілювала естетику декадансу: вишуканість ліній, еротизм, гротеск, культ *штучної краси*.

Проект *«Культ краси у мистецтві fin de siècle»* дозволяє проаналізувати паралелі між літературним естетизмом Вайльда та візуальною естетикою прерафаелітів, символістів, модерну. Здобувачі освіти досліджують концепцію *art nouveau* в архітектурі та прикладному мистецтві (Антоніо Гауді, Альфонс Муха), де домінує культ органічних форм, декоративності, синтезу мистецтв. Можна організувати віртуальну екскурсію особняками епохи модерну, що були створені як *Gesamtkunstwerk* (тотальний витвір мистецтва), де архітектура, живопис, меблі, декор утворюють єдине естетичне ціле, що корелює з ідеями Вайльда про перетворення життя на мистецтво.

Приклад інтеграції при вивченні теми: Моріс Метерлінк. «Синій птах».

Драма Метерлінка тісно пов'язана з естетикою символізму у різних видах мистецтва. Здобувачі освіти досліджують символістський живопис (Одилон Редон, Гюстав Моро, Пюві де Шаванн), де домінують мотиви мрії, таємниці, містичного прозріння, що корелюють з атмосферою драми Метерлінка. Особливу увагу приділяється музиці імпресіонізму (Клод Дебюссі, Моріс Равель), що прагне передати не чіткі форми, а миттєві враження, настрої, атмосферу, подібно до символістської драми, де замість дії домінує *статика настрою*.

Доцільно організувати дослідження сценографічних рішень постановок «Синього птаха» у різні епохи, проаналізувати, як візуалізувалися фантастичні світи п'єси, які засоби використовувалися для створення казкової атмосфери. Можна створити власні ескізи декорацій та костюмів персонажів, що розвиває просторове мислення, естетичну уяву, розуміння театру як синтетичного мистецтва. Прослуховування музики до балету «Синій птах» (хореографія Петіпа, музика різних композиторів) дозволяє відчувати, як літературний сюжет трансформується у хореографічну мову, музичну драматургію.

Застосування інноваційних методів та міждисциплінарна інтеграція у викладанні зарубіжної літератури дозволяють якісно змінити характер навчального процесу, зробити його більш мотивованим, інтерактивним, орієнтованим на формування цілісного гуманітарного світогляду. Використання цифрових інструментів розширює можливості візуалізації, персоналізації навчання, організації колаборативної роботи, формування медіаграмотності. Інтеграція з історією, філософією, мистецтвом забезпечує глибше розуміння літературного твору у культурному контексті епохи, сприяє формуванню системного мислення, здатності бачити зв'язки між різними сферами людської творчості. Поєднання традиційних та інноваційних методів створює збалансоване освітнє середовище, де повага до класичної спадщини поєднується з відкритістю до нових педагогічних технологій.

XVIII. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Практична складова посібника побудована на принципах активного навчання, рефлексивної педагогіки та диференційованого підходу до організації навчальної діяльності. Застосування різноманітних форм роботи з літературним текстом забезпечує формування читацької, комунікативної, дослідницької компетентностей здобувачів освіти, розвиває критичне мислення, аналітичні здібності, творчу уяву. Система завдань побудована за принципом наростання складності, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти, забезпечувати поступове ускладнення інтелектуальних операцій, створювати ситуації успіху для кожного здобувача освіти незалежно від початкового рівня підготовки.

Рубрика «**Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався**» (ЗХД) є інструментом рефлексивного навчання, що дозволяє активізувати попередні знання здобувачів освіти перед вивченням нового матеріалу, сформулювати власні пізнавальні запити, усвідомити результати навчання. Методика передбачає заповнення таблиці на трьох етапах: на початку вивчення теми здобувачі освіти фіксують наявні знання та формулюють запитання, на які хотіли б отримати відповіді; під час вивчення матеріалу доповнюють стовпець питань; після завершення роботи з темою рефлексують над набутими знаннями, порівнюють початковий і кінцевий рівні розуміння проблеми. Така організація навчальної діяльності формує навички цілепокладання, самоконтролю, рефлексії, що є ключовими для розвитку освітньої автономії.

Система завдань диференційована за рівнями складності відповідно до таксономії Блума, що передбачає послідовне ускладнення когнітивних операцій від простого відтворення інформації до синтезу та оцінювання. **Репродуктивний рівень** (знання, розуміння) передбачає завдання на відтворення фактичної інформації, пояснення змісту, встановлення хронологічної послідовності подій. **Продуктивний рівень** (застосування, аналіз) включає завдання на інтерпретацію фрагментів тексту, порівняння персонажів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, аналіз художніх засобів. **Творчий рівень** (синтез, оцінювання) містить завдання на створення власних текстів, формулювання аргументованих суджень, проєктну діяльність. Така градація дозволяє побудувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня, забезпечити зону найближчого розвитку, створити умови для успішності.

Тестові завдання призначені для оперативної діагностики рівня засвоєння фактичного матеріалу, розуміння змісту твору, знання теоретико-літературних понять. Тести включають завдання закритого типу з одним правильним варіантом відповіді, завдання на встановлення відповідностей, завдання на визначення правильної послідовності подій чи хронологічного порядку. Аналітичні завдання спрямовані на розвиток навичок інтерпретації художнього тексту, виявлення

підтекстових смислів, аналіз системи образів, композиційних особливостей, символіки. Творчі завдання передбачають створення власних текстів різних жанрів: есе, літературної рецензії, інтерпретаційного тексту, креативного письма, що розвиває уяву, мовленнєву компетентність, естетичний смак.

ХІХ. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Тема. 19.1. ГОМЕР «ОДІССЕЯ»

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю (заповнюється на початку вивчення теми)	Хочу дізнатися (формулюються запитання)	Дізнався (заповнюється після вивчення теми)
Приклад заповнення здобувачем освіти: "Одіссей — герой давньогрецького епосу, який повертався додому після Троянської війни. Його подорож тривала багато років. Він зустрічався з різними чудовиськами."	Приклад запитань: "Чому подорож Одіссея тривала десять років? Які випробування він проходив? Що символізують різні епізоди поеми? Як зображена Пенелопа? Яка роль богів у творі?"	Приклад рефлексії: "Дізнався, що епос поєднує міфологічні, пригодницькі та побутові елементи. Кожна пригода Одіссея має символічне значення. Поема утверджує цінності вірності, розуму, мужності. Образ Одіссея став архетипом мандрівника в світовій культурі."

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. Скільки років тривала подорож Одіссея від Трої до Ітаки?

А) п'ять років Б) десять років В) двадцять років Г) п'ятнадцять років

Завдання 2. Хто з богів переслідував Одіссея і чому? А) Зевс, за непокору

Б) Посейдон, за осліплення його сина циклопа Поліфема В) Афіна, за зневагу до мудрості Г) Аполлон, за порушення клятви

Завдання 3. Встановіть відповідність між персонажами та їхніми характеристиками:

- Пенелопа А) циклоп, син Посейдона
- Поліфем Б) чаклунка, що перетворила супутників Одіссея на свиней
- Кірка В) вірна дружина Одіссея
- Телемах Г) син Одіссея

Завдання 4. Розташуйте події в хронологічній послідовності: А) Зустріч із сиренами Б) Осліплення циклопа Поліфема В) Перебування на острові німфи Каліпсо Г) Повернення до Ітаки та помста женихам Д) Відплиття з Трої

Завдання 5. Яким чином Одисей врятувався від спокусливого співу сирен? А) закрив вуха віском і наказав прив'язати себе до щогли Б) проплив повз острів уночі, коли сирени спали В) заспівав голосніше за сирен Г) попросив богиню Афіну захистити корабель

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте епізод зустрічі Одисея з циклопом Поліфемом. Які риси характеру героя розкриваються у цьому фрагменті? Яким чином розум перемагає грубу силу? Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на текст поеми.

Зразок очікуваної відповіді: Епізод із Поліфемом демонструє винахідливість і кмітливість Одисея. Герой не намагається перемогти велетня фізичною силою, натомість застосовує хитрість: представляється ім'ям "Ніхто", споює циклопа вином, осліплює його загостреною колодою. Коли Поліфем кличе на допомогу інших циклопів і каже, що його поранив Ніхто, вони не розуміють, про що йдеться. Одисей та його супутники втікають, прив'язавшись під черевами овець. Цей епізод утверджує перевагу розуму над грубою силою, демонструє, що справжній герой перемагає завдяки мудрості, а не лише мужності. Водночас тут виявляється і слабкість Одисея — його гординя: відпливаючи, він кричить циклопу своє справжнє ім'я, що призводить до прокляття Посейдона. Таким чином, епізод показує складність характеру героя, поєднання позитивних і негативних рис.

Завдання 7. Порівняйте образи Одисея та Ахілла (герой "Іліади" Гомера). Які типи героїзму вони уособлюють? Створіть порівняльну таблицю з такими параметрами: головна чеснота, спосіб вирішення конфліктів, ставлення до долі, фінал історії героя.

Завдання 8. Проаналізуйте символіку епізоду з сиренами. Що символізує їхній спів? Чому Одисей хоче почути їхню пісню, але водночас розуміє небезпеку? Як цей епізод розкриває тему спокуси і самоконтролю?

Завдання 9. Дослідіть роль жіночих образів у поемі (Пенелопа, Кірка, Каліпсо, Навсікая). Які типи жіночності вони репрезентують? Як ці образи розкривають ставлення давніх греків до жінки? Створіть аналітичну таблицю з характеристиками кожного персонажа.

Завдання 10. Виявіть у тексті поеми елементи побуту давніх греків. Які обряди, звичаї, традиції відображені у творі? Чому Гомер приділяє таку увагу описам буденного життя? Яка функція побутових деталей у структурі епічної поеми?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе-роздум на тему "Одисей як архетип мандрівника в світовій культурі". Подумайте, які літературні герої пізніших епох успадкували риси Одисея. Обсяг роботи: 250–300 слів.

Завдання 12. Створіть сценарій відеоблогу "Подорожі Одиссея очима сучасного мандрівника". Уявіть, що ви повторюєте маршрут Одиссея і розповідаєте глядачам про кожну зупинку, порівнюючи міфологічні описи з реальними географічними локаціями Середземномор'я.

Завдання 13. Створіть інтерв'ю з Пенелопою через двадцять років після повернення Одиссея. Які запитання ви б їй поставили? Як вона оцінює свою вірність? Чи важко було чекати? Як змінилися її стосунки з Одиссеєм після довгої розлуки? Напишіть діалог у форматі журналістського інтерв'ю.

Завдання 14. Створіть графічну новелу або комікс на основі одного епізоду поеми (на вибір: зустріч із циклопом, епізод із сиренами, повернення до Ітаки). Продумайте композицію кадрів, діалоги, візуальне втілення персонажів.

Завдання 15. Організуйте дебати на тему "Чи можна вважати Одиссея ідеальним героєм?" Розділіться на команди, що захищають протилежні позиції. Підготуйте аргументи, підкріплені цитатами з тексту.

Тема. 19.2. ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР «ГАМЛЕТ»

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався
Приклад: "Шекспір — англійський драматург епохи Ренесансу. «Гамлет» — трагедія про помсту. Головний герой — принц Данії, який мстить за вбитого батька. У творі є знаменитий монолог «Бути чи не бути»."	Приклад: "Чому Гамлет зволікає з помстою? Що означає монолог «Бути чи не бути»? Яка роль інших персонажів? Чому твір називають філософською трагедією? Які проблеми порушує Шекспір?"	Приклад: "Дізнався, що трагедія Гамлета — це не лише фізична нездатність діяти, а передусім моральна дилема. Герой сумнівається, чи має право людина вершити суд. Твір порушує проблеми сенсу життя, морального вибору, відповідальності. Образ Гамлета став вічним символом інтелектуала, що рефлексує над дією."

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. У якій країні відбувається дія трагедії «Гамлет»? А) Англія Б) Франція В) Данія Г) Німеччина

Завдання 2. Хто вбив батька Гамлета? А) Полоній Б) Лаерт В) Клавдій Г) Фортінбрас

Завдання 3. Встановіть відповідність між персонажами та їхніми характеристиками:

- Офелія А) друг Гамлета, єдиний, хто залишається вірним
- Полоній Б) мати Гамлета, дружина Клавдія
- Гораціо В) королівський радник, батько Офелії

4. Гертруда Г) донька Полонія, кохана Гамлета

Завдання 4. Яким способом Гамлет намагається викрити Клавдія? А) звинувачує його публічно при дворі Б) влаштовує виставу, що відтворює вбивство його батька В) викликає на двобій Г) просить Горація слідкувати за королем

Завдання 5. Чим закінчується трагедія? А) Гамлет убиває Клавдія і стає королем Б) Гамлет тікає з Данії В) гинуть Гамлет, Клавдій, Гертруда, Лаерт; трон переходить до Фортінбраса Г) Гамлет божеволіє і помирає природною смертю

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте монолог Гамлета "Бути чи не бути" (акт III, сцена 1). Які філософські проблеми порушує герой? Чому він роздумує над доцільністю життя? Яке рішення приймає? Як цей монолог розкриває внутрішній стан героя?

Зразок очікуваної відповіді: Монолог "Бути чи не бути" є філософською медитацією про сенс людського існування. Гамлет розмірковує, чи варто жити, якщо життя сповнене страждань, несправедливості, болю. Він порівнює життя зі сном і задається питанням, що чекає людину після смерті — чи це звільнення від мук, чи нові, невідомі страждання. Герой усвідомлює, що страх перед невідомістю утримує людей від самогубства. Водночас монолог розкриває глибшу проблему: чи має людина право залишатися пасивною перед злом, чи вона зобов'язана діяти, навіть якщо дія принесе страждання. Гамлет роздумує не лише про фізичну смерть, а й про моральну відповідальність, про ціну бездіяльності. Його вагання не є боягузством, а проявом совісті, що не дозволяє діяти необдуманно. Монолог демонструє, що Гамлет — людина мисляча, яка прагне осмислити наслідки кожного вчинку, що робить його трагедію глибоко філософською.

Завдання 7. Порівняйте Гамлета і Лаерта. Обидва прагнуть помститися за вбитого батька, але діють по-різному. Створіть порівняльну таблицю з такими параметрами: мотивація помсти, спосіб дії, ставлення до моралі, фінал. Чому Шекспір протиставляє цих двох героїв?

Завдання 8. Проаналізуйте образ Офелії. Яку роль вона відіграє у трагедії? Чому божеволіє і гине? Як її доля пов'язана з трагедією Гамлета? Чи є вона лише жертвою обставин, чи має власну волю?

Завдання 9. Дослідіть символіку художнього простору трагедії. Замок Ельсинор часто інтерпретують як символ в'язниці, де панують підозра, шпигунство, інтриги. Знайдіть у тексті фрагменти, що підтверджують таку інтерпретацію. Яку роль відіграють різні локації: тронний зал, покої Гамлета, цвинтар?

Завдання 10. Проаналізуйте мотив божевілья у трагедії. Гамлет удає божевілья, Офелія справді божеволіє. Яку функцію виконує цей мотив? Що дозволяє побачити і сказати "божевільному" Гамлету, чого не може зробити розсудливий принц?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе на тему "Актуальність «Гамлета» для сучасності". Які проблеми, порушені у трагедії, залишаються актуальними сьогодні? Обсяг: 300–350 слів.

Завдання 12. Створіть психологічний портрет Гамлета у форматі профілю персонажа для сучасної соціальної мережі. Продумайте: статус, цитати, що характеризують героя, інтереси, події, про які він міг би написати, коментарі друзів.

Завдання 13. Напишіть альтернативний фінал трагедії, де Гамлет приймає інше рішення (на вибір: не вбиває Клавдія, тікає з Данії, публічно викриває змову). Продумайте логіку розвитку подій, мотивацію героя, наслідки для інших персонажів.

Завдання 14. Підготуйте режисерську концепцію постановки "Гамлета" для сучасної сцени. У якій епосі ви б перенесли дію? Як би ви візуалізували ключові сцени? Які акценти зробили б у трактуванні персонажів? Створіть презентацію з ескізами декорацій, костюмів, музичним супроводом.

Завдання 15. Організуйте дебати "Чи є Гамлет героєм чи невротиком?" Підготуйте аргументи на захист обох позицій, використовуючи цитати з тексту, думки літературознавців, приклади з життя.

Тема. 19.3. ОСКАР ВАЙЛЬД. «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ».

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався
Приклад: "Оскар Вайльд — англійський письменник епохи естетизму. «Портрет Доріана Грея» — роман про молодого красеня, чий портрет старіє замість нього. У творі є фантастичний елемент."	Приклад: "Яка головна ідея роману? Чому портрет змінюється? Хто такий лорд Генрі і яка його роль? Що означає фінал? Чи можна красу відокремити від моралі?"	Приклад: "Дізнався, що роман — це філософська притча про співвідношення краси і моралі. Портрет символізує совість, душу людини. Вайльд показує, що краса без духовності веде до деградації. Естетизм письменника поєднується з глибоким моральним змістом."

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. Хто створив портрет Доріана Грея? А) Лорд Генрі Воттон Б) Безіл Голворд В) Алан Кемпбелл Г) Джеймс Венс

Завдання 2. Яке бажання висловлює Доріан Грей, побачивши свій портрет? А) щоб портрет залишався молодим, а він старів Б) щоб він залишався молодим, а портрет старів замість нього В) щоб портрет став ще прекраснішим Г) щоб портрет зник назавжди

Завдання 3. Встановіть відповідність між персонажами та їхніми функціями у творі:

1. Лорд Генрі Воттон А) жертва любові до Доріана
2. Безіл Голворд Б) спокусник, що проповідує гедонізм
3. Сибіла Вейн В) художник, що втілює моральне начало
4. Алан Кемпбелл Г) хімік, якого Доріан шантажує

Завдання 4. Що відбувається з портретом у міру деградації Доріана? А) він зникає Б) на ньому з'являються ознаки старіння і моральної деградації В) він стає прекраснішим Г) він залишається незмінним

Завдання 5. Чим закінчується роман? А) Доріан знищує портрет і помирає; його тіло стає старим і потворним, а портрет повертає початкову красу Б) Доріан зберігає молодість назавжди В) Доріан кається і змінює своє життя Г) Доріан тікає з Англії

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте еволюцію образу Доріана Грея. Поділіть його шлях на етапи (невинність, спокуса, падіння, спроба каяття) та охарактеризуйте кожен. Які чинники впливають на його деградацію? Чи є момент, коли він міг би зупинитися?

Зразок очікуваної відповіді: Еволюція Доріана Грея демонструє поступову моральну деградацію особистості під впливом гедоністичної філософії та культу краси. На початку роману Доріан — невинний юнак, вразливий і щирий. Під впливом лорда Генрі, який проповідує насолоду як найвищу мету життя, Доріан починає сприймати красу як виправдання будь-яких вчинків. Переломний момент — його жорстоке поводження із Сибілою Вейн: він кидає дівчину, яка любила його, лише тому, що вона погано зіграла роль. Її самогубство стає першим злочином, але Доріан не кається, бо портрет бере на себе тягар провини. Наступні роки заповнені пошуком нових насолод, експериментами з життями інших людей, моральним цинізмом. Убивство Безіла — кульмінація падіння. Спроба каяття у фіналі виявляється неможливою, бо деградація зайшла занадто далеко. Вайльд показує, що краса без моральної основи стає інструментом зла, а відмова від совісті призводить до духовної смерті.

Завдання 7. Порівняйте Доріана Грея, лорда Генрі Воттона і Безіла Голворда як утілення різних життєвих філософій. Створіть таблицю з параметрами: світогляд, ставлення до мистецтва, до моралі, до краси, фінал історії персонажа.

Завдання 8. Проаналізуйте символіку портрета. Що він уособлює? Чому саме портрет стає носієм моральних змін, а не сам Доріан? Яку роль відіграє мотив дзеркала у романі?

Завдання 9. Дослідіть функції фантастики у творі. Чи є магічне перетворення портрета реальним, чи це метафора? Як фантастичний елемент розкриває філософський зміст роману?

Завдання 10. Проаналізуйте образ лорда Генрі Воттона. Чи є він негативним персонажем? Наскільки він відповідальний за деградацію Доріана? Чи вірить він сам у філософію, яку проповідує?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе-роздум на тему дискусії: "Краса — явище моральне, аморальне чи «по той бік добра і зла»?" Сформулюйте власну позицію, використовуючи аргументи з роману Вайльда та з сучасного життя. Обсяг: 350–400 слів.

Завдання 12. Створіть сучасну версію сюжету роману. Уявіть, що замість портрета Доріан має профіль у соціальній мережі, де відображаються всі його вчинки. Як би розгорталася історія в епоху цифрових технологій? Напишіть короткий синопсис (план сюжету).

Завдання 13. Напишіть щоденник Безіла Голворда за останній рік його життя. Як він ставиться до Доріана? Коли починає підозрювати, що з його другом щось не так? Що відчуває, побачивши змінений портрет?

Завдання 14. Створіть буктрейлер до роману "Портрет Доріана Грея". Напишіть сценарій відеоролика тривалістю 1–1,5 хвилини, що інтригує, але не розкриває фінал. Підберіть музичний супровід, продумайте візуальний ряд.

Завдання 15. Організуйте філософську дискусію "Чи може мистецтво бути аморальним?" Використайте погляди Оскара Вайльда, висловлені у передмові до роману, аргументи його критиків, сучасні приклади провокативного мистецтва.

Тема. 19.4. ФРАНЦ КАФКА. «ПЕРЕВТІЛЕННЯ».

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався
Приклад: "Кафка — письменник XX століття, представник модернізму. «Перевтілення» — новела про людину, що перетворилася на комаху. Це фантастичний твір."	Приклад: "Чому герой перетворився на комаху? Що символізує це перетворення? Яка реакція родини? Що хотів сказати Кафка? Чому твір вважають абсурдистським?"	Приклад: "Дізнався, що перетворення — це метафора відчуження людини у сучасному світі. Кафка зображує абсурдність буття, де людина стає непотрібною, як тільки втрачає здатність працювати. Твір — це критика дегуманізації суспільства, але водночас філософська притча про самотність і пошуки сенсу."

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. На кого перетворився Грегор Замза? А) на жука Б) на потворну комаху (точний вид не визначений) В) на павука Г) на мураку

Завдання 2. Ким працював Грегор до перетворення? А) банківським службовцем Б) комівояжером (торговим агентом) В) учителем Г) юристом

Завдання 3. Як реагує родина Грегора на його перетворення? А) намагаються допомогти йому повернутися до людської подоби Б) спочатку шокуються, потім поступово звикають і врешті сприймають його як тягар В) негайно виганяють з дому Г) звертаються до лікарів

Завдання 4. Хто з родини найдовше зберігає співчуття до Грегора? А) батько Б) мати В) сестра Грета (але згодом вона також відвертається від нього) Г) ніхто

Завдання 5. Чим закінчується новела? А) Грегор перетворюється назад на людину Б) Грегор помирає; родина відчуває полегшення і планує майбутнє В) Грегор втікає з дому Г) родина знаходить спосіб вилікувати його

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте перше речення новели: "Прокинувшись одного ранку після тривожних снів, Грегор Замза виявив, що він перетворився на потворну комаху". Чому Кафка подає фантастичну подію як щось звичайне, буденне? Який ефект створює така манера оповіді?

Зразок очікуваної відповіді: Кафка використовує прийом "остранення": фантастична подія подається нейтральним, протокольним тоном, без пояснень причин і без емоційної реакції оповідача. Такий підхід створює ефект абсурдності, коли незбагненне стає нормою. Це підкреслює, що справжній жах полягає не у самому перетворенні, а в реакції оточення і в усвідомленні Грегором власної беззахисності. Буденність тону контрастує з неймовірністю події, що посилює відчуття безглуздості буття. Кафка не пояснює, чому сталося перетворення, бо для нього важлива не причина, а наслідок — відчуження людини, яка втратила здатність функціонувати у суспільстві. Перше речення задає тон усій новелі: світ абсурдний, логіка втрачена, людина безсила перед невідомими силами.

Завдання 7. Простежте еволюцію ставлення родини до Грегора. Як змінюється поведінка батька, матері, сестри протягом новели? Що це розкриває про природу людських стосунків? Створіть таблицю з описом реакцій кожного члена родини на різних етапах.

Завдання 8. Проаналізуйте символику перетворення. Чому саме комаха? Які значення може мати цей образ? (Підказка: комаха — істота, що викликає огиду; нижча форма життя; безгласна істота; паразит тощо.)

Завдання 9. Дослідіть простір новели. Грегор замкнений у своїй кімнаті, яка поступово перетворюється на склад непотрібних речей. Яку символічну функцію виконує цей простір? Як він відображає внутрішній стан героя?

Завдання 10. Порівняйте "Перевтілення" Кафки з іншими творами про трансформацію (наприклад, міфом про Актеона, казками про перетворення). У чому специфіка кафкіанського підходу до мотиву метаморфози?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе на тему "Відчуження людини у сучасному світі: актуальність «Перевтілення» Кафки". Наведіть приклади з сучасного життя, коли людина відчуває себе "комахою". Обсяг: 300–350 слів.

Завдання 12. Створіть щоденник Грегора Замзи за перший тиждень після перетворення. Що він думає? Як сприймає своє тіло? Що відчуває, коли чує розмови родини за дверима?

Завдання 13. Напишіть альтернативний фінал, де родина приймає Грегора таким, яким він став. Як би змінилася історія? Чи можливий такий варіант у логіці кафкіанського світу?

Завдання 14. Створіть графічну інтерпретацію новели: серію малюнків або колаж, що передає атмосферу твору, внутрішній стан героя, абсурдність ситуації.

Завдання 15. Підготуйте сценарій короткометражного фільму за мотивами "Перевтілення". Продумайте візуальне рішення (як показати перетворення?), звуковий супровід, акторську гру.

Тема. 19.5. АЛЬБЕР КАМЮ. «ЧУМА».

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався
Приклад: "Камю — французький письменник-екзистенціаліст ХХ століття. «Чума» — роман про епідемію в алжирському місті. Твір має філософський характер."	Приклад: "Що символізує чума? Як поведуться люди під час епідемії? Хто головний герой? Яка філософська ідея роману? Чому твір вважають притчею?"	Приклад: "Дізнався, що чума — це алегорія всіх форм зла: від тоталітаризму до байдужості. Камю показує, що людина повинна чинити добро не заради винагороди, а як моральний обов'язок. Роман утверджує етику солідарності і гуманізму навіть у світі, де Бог мовчить."

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. У якому місті відбувається дія роману? А) Париж Б) Оран (Алжир) В) Марсель Г) Ліон

Завдання 2. Хто є оповідачем роману (розкривається наприкінці)? А) журналіст Рамбер Б) лікар Бернар Ріє В) священник Панлю Г) чиновник Гран

Завдання 3. Встановіть відповідність між персонажами та їхніми характеристиками:

1. Бернар Ріє А) журналіст, що намагається виїхати з міста
2. Рамбер Б) священник, що шукає релігійний сенс епідемії
3. Тарру В) лікар, що бореться з епідемією
4. Панлю Г) ідеаліст, що створює санітарні дружини

Завдання 4. Як реагують мешканці Орану на початок епідемії? А) негайно вживають заходів Б) спочатку не вірять у серйозність ситуації, заперечують реальність В) панікують і тікають з міста Г) звертаються за допомогою до інших країн

Завдання 5. Яке твердження Ріє у фіналі найточніше передає ідею роману? А) людство перемогло чуму назавжди Б) мікроб чуми ніколи не зникає і може повернутися В) епідемія — це покарання Боже Г) боротьба з чумою була марною

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте образ лікаря Ріє. Яка його життєва філософія? Чому він бореться з чумою, хоча розуміє, що не може її перемогти? Що означають його слова: "Єдина зброя проти чуми — це чесність"?

Зразок очікуваної відповіді: Бернар Ріє втілює ідеал людини дії, що виконує свій обов'язок без пафосу і надії на винагороду. Він не вірить у Бога, не шукає метафізичного сенсу страждання, але продовжує боротися з хворобою, бо це його професійний і моральний обов'язок. Його чесність полягає у визнанні обмеженості людських можливостей, але водночас у відмові здаватися. Ріє — представник камюївського "абсурдного героя", який діє всупереч безглуздості світу, знаходячи сенс не у перемозі, а у самій боротьбі. Його щоденна праця, турбота про хворих, відмова від героїчної риторики роблять його справжнім гуманістом. Камю показує, що етика Ріє — це етика солідарності, коли людина усвідомлює спільність долі всіх людей перед лицем страждання. Чесність означає не обманювати себе ілюзіями, визнавати реальність такою, якою вона є, але не втрачати людяності.

Завдання 7. Порівняйте філософські позиції Ріє та священника Панлю. Як кожен з них осмислює епідемію? Чому Панлю змінює свою проповідь після смерті невинної дитини? Що об'єднує цих двох персонажів, попри різні світогляди?

Завдання 8. Проаналізуйте символіку чуми. Які значення вона може мати? (Підказка: тоталітаризм, війна, фашизм, зло взагалі, байдужість, абсурдність буття.)

Завдання 9. Дослідіть композицію роману. Камю ділить твір на п'ять частин, що відповідають етапам епідемії. Як розвивається дія? Яка кульмінація? Чому фінал не є остаточною перемогою?

Завдання 10. Проаналізуйте мотив самотності і солідарності у романі. Як карантин змінює стосунки між людьми? Коли виникає справжня солідарність?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе на тему "Актуальність «Чуми» Камю в епоху COVID-19". Проведіть паралелі між зображенням епідемії у романі та реальною пандемією. Обсяг: 350–400 слів.

Завдання 12. Створіть щоденник мешканця Орану під час епідемії. Як змінюються його думки, почуття, пріоритети протягом місяців карантину?

Завдання 13. Напишіть листування між Ріє і Рамбером через десять років після епідемії. Як вони згадують ті події? Що вони винесли з того досвіду? Чи змінилося їхнє життя?

Завдання 14. Створіть подкаст "Філософія Альбера Камю для початківців". Напишіть сценарій епізоду, де ви пояснюєте ключові ідеї роману "Чума" доступною мовою, з прикладами з сучасного життя.

Завдання 15. Організуйте дискусію "Що важливіше під час катастрофи: індивідуальна свобода чи колективна відповідальність?" Використайте аргументи з роману Камю та приклади з реального життя.

Тема. 19.6. ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ. «СКОТОФЕРМА»

Таблиця "Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався"

Знаю (заповнюється на початку вивчення теми)	Хочу дізнатися (формулюються запитання)	Дізнався (заповнюється після вивчення теми)
Приклад заповнення здобувачем освіти: Джордж Орвелл — англійський письменник ХХ століття. «Скотоферма» — алегорична повість про повстання тварин.	Приклад запитань: Які історичні події відображені у творі? Чому ідеї рівності зазнали краху?	Приклад рефлексії: «Дізнався, що «Скотоферма» є алегорією тоталітарного суспільства. Орвелл показує, як революційні ідеї спотворюються владою. Страх, пропаганда і маніпуляція мовою призводять до втрати свободи. Пасивність більшості стає умовою існування диктатури».

Тестові завдання (репродуктивний рівень)

Завдання 1. Жанр твору «Скотоферма»: А) реалістичний роман Б) антиутопія-притча з елементами алегорії В) історична хроніка Г) соціально-побутова повість

Завдання 2. Де відбуваються події повісті? А) у вигаданій державі Б) у місті В) на фермі Г) у майбутньому світі

Завдання 3. Хто стає основними носіями влади на фермі? А) коні Б) вівці В) птахи Г) свині

Завдання 4. Хто з персонажів уособлює диктатора? А) Сніжок Б) Старий Майор В) Наполеон Г) Боксер

Завдання 5. Як змінюється гасло «Всі тварини рівні»? А) залишається незмінним Б) зникає В) доповнюється новим формулюванням Г) замінюється іншим гаслом

Аналітичні завдання (продуктивний рівень)

Завдання 6. Проаналізуйте «Скотоферму» як алегорію тоталітарного суспільства. Які етапи трансформації влади ви можете простежити у творі?

Зразок очікуваної відповіді:

Орвелл показує шлях від революційних ідей рівності до встановлення диктатури. Спочатку влада ґрунтується на спільних ідеалах, згодом — на страху, насильстві та пропаганді. Заповіді поступово змінюються, що символізує спотворення істини. Ферма стає моделлю тоталітарної держави.

Завдання 7. Порівняйте образи Наполеона і Сніжка. Створіть порівняльну таблицю за такими критеріями:

- спосіб здобуття влади
- методи управління
- ставлення до інших тварин
- історичні прототиби

Завдання 8. Проаналізуйте роль мови і пропаганди у творі. Як зміна заповідей впливає на свідомість тварин?

Завдання 9. Поясніть, чому пасивність більшості тварин є ключовою умовою існування диктатури на фермі.

Завдання 10. Проаналізуйте фінал повісті. Чому тварини більше не можуть відрізнити свиней від людей? Який символічний сенс цього епізоду?

Творчі завдання (творчий рівень)

Завдання 11. Напишіть есе на тему «Чому антиутопія “Скотоферма” залишається актуальною сьогодні» (300–350 слів).

Завдання 12. Створіть уявний внутрішній монолог Боксера або іншої тварини, яка починає усвідомлювати справжню сутність влади.

Завдання 13. Напишіть альтернативний фінал повісті, у якому тварини чинять опір Наполеону. Якими могли б бути наслідки?

Завдання 14. Переосмисліть алегорію «Скотоферми» у сучасному контексті (школа, держава, медіапростір, соціальні мережі). Опишіть відповідності персонажів і подій.

Завдання 15. Проведіть дебати на тему: «Чи винні самі тварини у встановленні диктатури на фермі?» Підготуйте аргументи «за» і «проти», спираючись на текст повісті.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Ефективне застосування практичних завдань вимагає ретельного планування та гнучкості у виборі форм роботи. Рубрика «Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався» найбільш продуктивна на початку вивчення великих тем, коли потрібно активізувати попередні знання здобувачі освіти та стимулювати пізнавальний інтерес. Викладачу доцільно відвести час на початку уроку для індивідуального заповнення перших двох стовпців таблиці, потім організувати обмін думками у парах або малих групах, що дозволяє здобувачам освіти побачити різноманітність підходів до теми, розширити власні запитання. Після завершення вивчення теми рефлексія у третьому стовпці може проводитися як письмово, так і у формі усного обговорення, де здобувачі освіти діляться найцікавішими відкриттями, невіршеними питаннями, новими запитаннями, що виникли у процесі навчання.

Тестові завдання доцільно використовувати як інструмент формувального оцінювання на початку заняття для актуалізації знань, як експрес-діагностику розуміння змісту твору після домашнього читання, як підсумковий контроль після завершення теми. Важливо не обмежуватися лише тестовим форматом, а поєднувати його з іншими формами роботи, щоб уникнути механічного запам'ятовування без глибокого осмислення. Після виконання тесту корисно організувати обговорення складних питань, де здобувачі освіти пояснюють свій вибір, дискутують про неоднозначні відповіді, що перетворює репродуктивну діяльність на аналітичну.

Аналітичні завдання становлять основу роботи з художнім текстом і вимагають попередньої підготовки здобувачі освіти. Перед виконанням складних аналітичних завдань доцільно провести колективний аналіз зразка, де викладач демонструє логіку міркування, способи аргументації, структуру відповіді. Поступово здобувачі освіти переходять до самостійного виконання подібних завдань, спочатку в групах, потім індивідуально. Аналітичні завдання можуть виконуватися як письмово (розгорнуті відповіді, есе, аналітичні таблиці), так і усно (дискусії, презентації, дебати). Важливо формувати культуру аргументації, вчити здобувачі освіти підкріплювати свої твердження цитатами з тексту, посиланнями на контекст, логічними доказами.

Творчі завдання надають простір для індивідуального самовираження, розвитку креативності, застосування отриманих знань у нестандартних ситуаціях. Вони особливо цінні для здобувачі освіти із розвинутою уявою, схильністю до художньої творчості, нестандартного мислення. Творчі завдання можуть виконуватися як індивідуально, так і в групах, залежно від специфіки завдання. Проєктні завдання, що вимагають тривалої роботи, доцільно пропонувати як домашні з презентацією результатів на підсумкових уроках. Творчі роботи можуть оцінюватися не лише викладачем, а й самими учнями у форматі взаємооцінювання

або самооцінювання за попередньо розробленими критеріями, що формує рефлексивні навички та відповідальність за результат.

Диференціація завдань за рівнями складності дозволяє реалізувати індивідуальний підхід без додаткового навантаження на викладача. Здобувачі освіти з високим рівнем підготовки можуть одразу переходити до аналітичних і творчих завдань, пропускаючи репродуктивні. Здобувачі освіти, що потребують додаткової підтримки, починають із простих завдань, поступово ускладнюючи рівень. Така гнучкість дозволяє кожному працювати у власному темпі, в зоні найближчого розвитку, що підвищує мотивацію та ефективність навчання. Періодично доцільно пропонувати завдання вибору, коли учень сам обирає рівень складності або формат роботи (тест, есе, презентація, відео тощо), що формує суб'єктність у навчанні.

Оцінювання практичних робіт має бути прозорим, критеріальним, формувальним. Для кожного типу завдань доцільно розробити рубрики оцінювання, де чітко визначено критерії успішності та рівні досягнення. Формувальне оцінювання передбачає надання конструктивного зворотного зв'язку, де викладач не лише фіксує помилки, а й вказує шляхи вдосконалення, підкреслює сильні сторони роботи, стимулює подальший розвиток. Здобувачі освіти мають розуміти, за що вони отримують оцінку, що їм вдалося добре, над чим потрібно попрацювати. Така система оцінювання перетворює контроль на інструмент навчання, формує навички самоаналізу, стимулює прагнення до вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аполлінер Г. Каліграми. Вірші Миру і Війни / пер. з фр. Г. Кочура. — Київ : Юніверс, 2003. — 208 с.
2. Белль Г. Подорожній, коли ти прийдеш у Спа... / пер. з нім. О. Кундзіча. — Київ : Юніверс, 2002. — 112 с.
3. Бодлер Ш. Квіти зла / пер. з фр. М. Терещенко. — Київ : Дніпро, 1999. — 320 с.
4. Брехт Б. Матінка Кураж та її діти / пер. з нім. Л. Полякової. — Київ : Мистецтво, 2008. — 208 с.
5. Вайльд О. Портрет Доріана Грея / пер. з англ. М. Павлишина. — Львів : Літопис, 2003. — 304 с.
6. Верлен П. Зібрання творів : у 2 т. — Т. 1. — Київ : Дніпро, 1989. — 428 с.
7. Верлен П. Поетичне мистецтво. Осіння пісня / пер. з фр. М. Лукаша. — Київ : Основи, 2005. — 216 с.
8. Вітмен В. Листя трави / пер. з англ. І. Костецького. — Київ : Юніверс, 2000. — 384 с.
9. Гарі Р. Повітряні змії / пер. з фр. О. Мокровольського. — Київ : Фоліо, 2009. — 312 с.
10. Гемінгвей Е. М. Старий і море / пер. з англ. О. Терех. — Київ : Дніпро, 2002. — 192 с.
11. Гомер. Одиссея / пер. з давньогр. Б. Тена. — Київ : Дніпро, 1983. — 480 с.
12. Гофман Е. Т. А. Крихітка Цахес на призвисько Цинобер / пер. з нім. Г. Кочура. — Київ : Веселка, 2002. — 224 с.
13. Грабович Г. Література і нація : сучасне літературознавство. — Київ : Критика, 2012. — 272 с.
14. Гарсія Маркес Г. Стариган із крилами / пер. з ісп. С. Павличко. — Київ : Фоліо, 2010. — 160 с.
15. Гете Й. В. Фауст / пер. з нім. М. Лукаша. — Київ : Дніпро, 1994. — 512 с.
16. Грін Дж. Провина зірок / пер. з англ. О. Репіної. — Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. — 320 с.
17. Данієль Г. Сучасна світова література : посібник для вчителів. — Київ : Либідь, 2016. — 320 с.
18. Данте Аліґ'єрі. Божественна комедія : Пекло, Чистилище, Рай / пер. з італ. Є. Дроб'язка. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. — 640 с.
19. Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарту: навчальна програма для ЗЗСО. Затверджено МОН України (наказ від 03.08.2022 №698), 2022.
20. Зелінський О. Постмодернізм у літературі ХХ століття. — Львів : Світ, 2005. — 348 с.
21. Ісаєва О., Клименко Ж., Мельник А. Зарубіжна література: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. — 240 с.

22. Ісаєва О., Клименко Ж., Мельник А. Зарубіжна література: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. — 224 с.
23. Камю А. Чума / пер. з фр. В. Коптілова. — Київ : Дніпро, 1991. — 288 с.
24. Кафка Ф. Перевтілення / пер. з нім. М. Дмитренка. — Київ : Основи, 2001. — 176 с.
25. Коллінз С. Голодні ігри / пер. з англ. О. Семененко. — Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. — 400 с.
26. Лорка Ф. Г. Вибрані поезії / пер. з ісп. М. Литвинця. — Київ : Дніпро, 2001. — 240 с.
27. Метерлінк М. Синій птах : драма-феєрія / пер. з фр. В. Жданова. — Київ : Веселка, 2003. — 128 с.
28. Михайлин І. Історія зарубіжної літератури XIX–XX ст. — Харків : Основа, 2017. — 512 с.
29. Міляновська Н. Р. М 60 Зарубіжна література. Рівень стандарту : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти — Тернопіль : Астон, 2019. — 256 с.
30. Наливайко Д. Культура і література Європи. — Київ : АртЕк, 2009. — 384 с.
31. Оруелл Д. Скотоферма / пер. з англ. В. Шовкуна. — Харків : Фоліо, 2015. — 224 с.
32. Павич М. Скляний равлик / пер. з серб. А. Петрова. — Київ : Основи, 2004. — 144 с.
33. Рембо А. Вибрані поезії / пер. з фр. Г. Кочура. — Київ : Мистецтво, 2004. — 256 с.
34. Рільке Р. М. Сонети до Орфея / пер. з нім. В. Стуса. — Київ : Дніпро, 1990. — 176 с.
35. Соколова Н. Зарубіжна література : навчальний посібник для студентів. — Київ : ВЦ «Академія», 2020. — 440 с.
36. Стендаль (Марі Анрі Бейль). Червоне і чорне / пер. з фр. В. Шовкуна. — Харків : Фоліо, 2018. — 512 с.
37. Целан П. Фуга смерті / пер. з нім. Ю. Андруховича. — Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. — 64 с.
38. Шекспір В. Гамлет, принц данський / пер. з англ. Л. Гребінки. — Київ : Дніпро, 1986. — 312 с.
39. Ягелло Й. Кава з кардамоном / пер. з польс. Б. Гончар. — Київ : Урбіно, 2019. — 256 с.
40. Collins S. The Hunger Games. — New York : Scholastic Press, 2008. — 374 p.
41. Eco U. The Name of the Rose. — London : Vintage Books, 1998. — 544 p.
42. Green J. The Fault in Our Stars. — New York : Dutton Books, 2012. — 318 p.
43. Hemingway E. The Old Man and the Sea. — New York : Scribner, 1996. — 128 p.
44. Orwell G. Animal Farm. — London : Penguin Books, 2000. — 144 p.

ГЛОСАРІЙ

I. Загальні літературознавчі поняття

1. **Алегорія** — умовне зображення ідей через конкретні образи.
2. **Аналіз художнього твору** — дослідження структури, теми, образів і засобів вираження.
3. **Антитеза** — художній прийом протиставлення понять, образів чи персонажів.
4. **Архетип** — первинний універсальний образ у колективному несвідомому людства.
5. **Біографізм** — відображення особистого досвіду автора у змісті твору.
6. **Гротеск** — поєднання фантастичного, трагічного і комічного елементів.
7. **Діалог** — розмова між персонажами, форма розкриття їхніх думок і характерів.
8. **Іронія** — приховане глузування, яке підкреслює суперечність між змістом і формою.
9. **Композиція** — побудова художнього твору, взаємозв'язок його частин.
10. **Конфлікт** — зіткнення протилежних інтересів, що формує сюжет.
11. **Метафора** — приховане порівняння, в основі якого — перенесення ознак одного предмета на інший.
12. **Мотив** — повторюваний елемент сюжету або образ, що має символічне значення.
13. **Пейзаж** — опис природи у творі як засіб психологічної характеристики.
14. **Психологізм** — відтворення внутрішнього світу героя через мову, дії, деталі.
15. **Символ** — образ, який має глибокий підтекст і багатозначність.
16. **Тема** — коло проблем, подій і явищ, що становлять зміст твору.
17. **Тональність** — емоційне забарвлення тексту, його настрій.
18. **Трагізм** — художнє відтворення неминучого конфлікту між особистістю і світом.
19. **Фабула** — послідовність подій у художньому творі.
20. **Художній образ** — узагальнене відображення дійсності засобами мистецтва.

II. Напрями, стилі та течії

21. **Античність** — епоха давньогрецької і римської культури, що започаткувала європейську літературну традицію.
22. **Бароко** — стиль XVII ст., що поєднує драматизм і пишність форми.
23. **Відродження (Ренесанс)** — доба гуманістичних ідей і відновлення інтересу до античності.
24. **Екзистенціалізм** — філософсько-літературна течія про сенс буття людини.
25. **Імпресіонізм** — напрям, орієнтований на передачу миттєвих вражень.

- 26.**Класицизм** — напрям, що ґрунтується на гармонії, логіці й наслідуванні античних ідеалів.
- 27.**Магічний реалізм** — поєднання реальності з фантастичними елементами.
- 28.**Модернізм** — комплекс художніх напрямів кінця ХІХ — початку ХХ ст., спрямований на нові форми вираження.
- 29.**Неоромантизм** — течія, що поєднує ідеали романтизму з реалістичними засобами.
- 30.**Постмодернізм** — напрям, що характеризується іронічністю, цитатністю та інтертекстуальністю.
- 31.**Просвітництво** — епоха раціоналізму і віри в силу освіти.
- 32.**Реалізм** — напрям, що правдиво відтворює суспільне життя.
- 33.**Романтизм** — художній напрям, який утверджує цінність почуття та індивідуальності.
- 34.**Символізм** — течія, що прагне передати духовні стани через символи.

ІІІ. Жанри літератури

- 35.**Баллада** — віршований епічний твір із драматичним сюжетом.
- 36.**Драма** — літературний рід, що зображає дію через конфлікт у діалогах.
- 37.**Есе** — жанр короткого роздуму про певну ідею або явище.
- 38.**Епопея** — масштабний твір, що охоплює історичні події великої ваги.
- 39.**Лірика** — рід літератури, у якому виражено внутрішній світ людини.
- 40.**Новела** — короткий епічний твір із несподіваним фіналом.
- 41.**Ода** — урочистий вірш, присвячений значній події або особі.
- 42.**Поема** — великий віршований твір, що поєднує епічне і ліричне начала.
- 43.**Роман** — об'ємний епічний твір, що зображає розвиток характерів у складних обставинах.
- 44.**Сонет** — вірш із чіткою композицією із 14 рядків.
- 45.**Трагедія** — драма, в основі якої лежить нерозв'язний конфлікт.

ІV. Персоналії та їхні поняття

- 46.**Альбер Камю** — французький письменник, представник екзистенціалізму, автор «Чуми».
- 47.**Артур Рембо** — французький поет-новатор, автор «Голосівок».
- 48.**Бертольт Брехт** — німецький драматург, творець «епічного театру».
- 49.**Волт Вітмен** — американський поет-демократ, автор збірки «Листя трави».
- 50.**Гомер** — давньогрецький поет, автор епічних поем «Іліада» і «Одіссея».
- 51.**Данте Аліґ'єрі** — італійський поет, автор «Божественної комедії».
- 52.**Джордж Оруелл** — англійський письменник-антиутопіст, автор «Скотоферми».
- 53.**Ернст Теодор Амадей Гофман** — німецький романтик, автор «Крихітки Цахеса».

54. **Йоганн Вольфганг Гете** — німецький поет і мислитель, автор «Фауста».
55. **Оскар Вайльд** — англійський письменник, автор «Портрета Доріана Грея».
56. **Пауль Целан** — німецькомовний поет єврейського походження, автор «Фуги смерті».
57. **Стендаль** — французький письменник, представник реалістичної психологічної прози.
58. **Федеріко Гарсія Лорка** — іспанський поет і драматург, автор «Гітари».
59. **Франц Кафка** — австрійський прозаїк, автор новели «Перевтілення».
60. **Шарль Бодлер** — французький поет, засновник модерністської поезії, автор збірки «Квіти зла».

Зарубіжна література [Текст]: навчально-методичний посібник для здобувачів освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр усіх спеціальностей денної форми здобуття освіти /уклад. Людмила БОРИСЮК. – Ковель: ВСП «КПЕК ЛНТУ», 2025. – 155 с.

Комп'ютерний набір і верстка: Людмила БОРИСЮК

Редактор: Людмила БОРИСЮК

Підп. до друку _____ 2025. Формат 60х84/16.Папір офс. Гарн. Таймс.
Ум. друк. арк.3,4.
Обл.-вид. арк. 7,4. Тираж _____ прим. Зам.188.

ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»
45000 м. Ковель, вул. Заводська, 23
Друк – ВСП «КПЕФК ЛНТУ»